

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KENTSEL TASARIM VE PEYZAJ MİMARLIĞI:
HACI BAYRAM CAMİİ ÇEVRESİ ÖRNEĞİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Arzu GENCER

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA
2002

120138

120138

Her hakkı saklıdır

Doç. Dr. Şükran ŞAHİN danışmanlığında, Arzu GENCER tarafından hazırlanan bu çalışma 20 / 06 / 2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Şükran Şahin

Doç Dr. Emin Barış

Yrd. Doç Dr. Zuhâl Ulusoy

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Metin OLGUN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KENTSEL TASARIM VE PEYZAJ MİMARLIĞI: HACI BAYRAM CAMİİ ÇEVRESİ ÖRNEĞİ

Arzu GENCER

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Şükran ŞAHİN

Bu çalışmada, öncelikle aydınlanma döneminden başlayarak endüstri devriminin kent üzerine etkileri, bu dönemden itibaren kentsel sisteme yön veren önemli isimler ve yaptıkları çalışmalar ilk aşamada incelenmiştir. Modernizmin kent planlama yaklaşımı ve fordist sistemin yönlendirdiği toplum yapısının ilişkileri ve etkilerinin kent yapısına ve dış mekan kullanımına yansımaları araştırılmıştır. Modernizmin kapsamlı planlama anlayışı 1960'lı yıllardaki karşı kültür hareketleriyle eleştiri alan ve değişime uğrayan yönlerden biri olmuştur. Bu dönemden itibaren değişim gösteren anlayışlar ve postmodernist ve postfordist dönemin kente yansımaları ve bunun sonucunda gelişen kentsel tasarım gibi parçacıl yaklaşımların kent, doğal çevre ve kentli üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

İkinci aşamada, kentsel tasarım kavramı ve özellikleri incelenmiş kentsel tasarımın bir uzmanlık ürünü olması ve farklı disiplinlerin bir arada çalışmasını sağlayan bir platform olarak algılanması ve kentsel tasarımın bir kamu politikası olarak görülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, kentsel tasarım çalışması içindeki bir peyzaj mimarının neler yapabileceğinin çerçevesi çizilmiştir.

Üçüncü aşamada kentsel tasarım çalışmalarının amacının, kentsel çevre kalitesini artırmak ve yaşanabilir mekanlar yaratmak olduğu fikrinden yola çıkılarak ekoloji, kent ilişkileri ve farklı disiplinlerin geçmişten günümüze konuya bakış açılarındaki değişim ele alınmıştır. Bu yönde peyzaj mimarlığının ekoloji bilimi ile ilişkilerine değinilmiştir.

Dördüncü aşamada peyzaj mimarlığı meslek disiplininin Rönesans Dönemi'nden itibaren düşünce yapısı ve pratikte geçirdiği değişim, her bir dönemin öne çıkan isimleriyle incelenmiş, peyzaj mimarlarının hedefleri belirlenmeye çalışılmıştır. Peyzaj mimarlarının kentsel tasarım eylemi kapsamında, mimarlık, planlama gibi farklı mesleklerle olan etkileşimine eleştirel bir bakış açısı yöneltilmiştir.

Son olarak, değişen planlama anlayışlarıyla birlikte ortaya çıkan kentsel tasarım eyleminde peyzaj mimarlığının durumu, kentsel tasarım çalışmalarındaki yönlendirici boyutu Hacı Bayram Camii çevresi kentsel tasarım çalışmaları kapsamında ve yukarıda belirtilen açıklamalar doğrultusunda araştırılmıştır.

2002, 148 sayfa

ANAHTAR KELİMELEER: Kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarımı, Hacı Bayram Camii, modernizm, postmodernizm

ABSTRACT

Master Thesis

URBAN DESIGN AND LANDSCAPE ARCHITECTURE: HACI BAYRAM MOSQUE AND ITS ENVIRONMENT

Arzu GENCER

Ankara University
Graduate School of Natural And Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor : Assoc. Prof. Şükran ŞAHİN

In the first part of this study, starting from enlightenment period the effects of industrial revolution on the city; people who influenced urban system and their works are surveyed. Modernist approach in urban planning, the reflections of Fordist social aspects on urban structure and landscape usage are examined. The comprehensive planning approach of modernism has been challenged and criticized by the counter-cultural movements in 1960's. This study investigates changing aspects with this period, the reflections of postmodernist and postfordist movements on the city and consequently developing some particular concepts like urban design. The effects of these concepts on urban and natural environment as well as people are also indicated.

In the second part, concept of the urban design and the fact that urban design is a professional product and a platform that allows different disciplines to work together and perception of urban design as a public policy are focused. In this part, frame work of what landscape architect can achieve in urban design is determined.

Thirdly urban design concept from the perspectives of ecology, urban relations and other disciplines are researched starting from the fact that the aim of urban design studies are to increase urban environment quality and create livable places.

Fourthly the thoughts and changes in the application of the landscape architecture discipline since the Renaissance period are examined with a particular emphasis on leading designers. It is tried to determine the target concepts of landscape architecture. The interrelation among the disciplines of landscape architecture, architecture, city planning etc. are discussed within the context of urban design.

Finally, the role of landscape architecture in urban design concept which have been resulted in changing planning approaches, and its orientating dimension in urban design studies, have been researched in the example of urban design studies of Hacı Bayram Mosque's surroundings with the light of above mentioned content.

2002, 148 pages

KEY WORDS: Urban design, urban landscape design, Hacı Bayram Mosque, modernism, postmodernism.

TEŐEKKÖR

Yüksek Lisans çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan ve yön veren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Şükran ŞAHİN'e; çalışmalarıyla ve sağladığı kaynaklarla yardımlarını esirgemeyen Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden Sayın Doç. Dr. Mehmet TUNÇER'e; düşünceleriyle görüş açımı genişleten Sayın Prof. Dr. Halim PERÇİN'e; sonsuz sabır ve destekleriyle bana güç veren anne ve babama, çevirilerimde yardımcı olan kardeşim Aslı GENCER'e ve sağladığı kaynaklarla çalışmalarımı kolaylaştıran Seda ÜNLÜ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Arzu GENCER

Ankara, Haziran 2002

III

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
TEŞEKKÜR.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı.....	1
1.2. Tezin Önemi.....	3
2. KURAMSAL TEMELLER.....	6
2.1. Aydınlanma Düşüncesi ve Modernizmin Kenti.....	6
2.2. Otomobil ve Kent.....	13
2.3. Karşı Kültür ve Postmodern Kent.....	22
2.4. Koruma Anlayışı ve Kentsel Yenileme.....	23
2.5. Kent İmgesi.....	24
2.6. Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı.....	29
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	34
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	36
4.1. Kentsel Tasarım.....	36
4.1.1. Kentsel tasarım kavramı, özellikleri ve hedefleri.....	36
4.1.2. Kentsel tasarım bir kenti nasıl yönlendirir?.....	50
4.1.3. Kentsel tasarıma peyzaj mimarlarının etkisi hangi şekilde olabilir?.....	52
4.2. Ekoloji, Kent ve Yönelimler.....	59
4.2.1. Kent ekosistemi hangi nedenlerden ötürü zarar görür?.....	59
4.2.2. Çevre, ekoloji, kentsel ekoloji ve sürdürülebilirlik.....	62
4.2.3. Peyzaj mimarlığı, ekoloji, kent.....	73
4.2.4. Sonuç yerine: Yeni bir yapılanma.....	75
4.3. Peyzaj Mimarlığı, Kent, Çevre ve Diğer Disiplinler.....	76
4.3.1. Peyzaj mimarlığı nedir? Geçmişten günümüze geçirdiği değişim.....	76
4.3.2. Peyzaj mimarlarının hedefleri nelerdir?.....	91
4.3.3. Peyzaj mimarlığı mesleğine eleştirel bir yaklaşım.....	95

4. 4. Hacı Bayram Camii Çevresi Kentsel Tasarım Projesi.....	100
4. 4. 1. Kentsel koruma ve yenileme anlayışı çerçevesinde Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi.....	100
4. 4. 2. Hacı Bayram Camii ve çevresinin kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı.....	103
4. 4. 2. 1. Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapmağı'nın tarihçesi.....	103
4. 4. 2. 2. Hacı Bayram Camii ve çevresinin kültürel özellikleri.....	106
4. 4. 2. 3. Alanın sosyo-ekonomik yapısı.....	110
4. 4. 3. Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi Üzerine.....	110
4. 4. 3. 1. Projenin tanımlanması.....	110
4. 4. 3. 2. Projenin yönetimi ve proje izleme.....	115
4. 4. 3. 3. Tasarım süreci.....	119
5. SONUÇ VE TARTIŞMA	123
5. 1. Sonuç.....	123
5. 2. Tartışma.....	132
KAYNAKLAR.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	148

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Haussmann Paris'inin opera binası ve çevresi.....	9
Şekil 2. 2. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir" önerisi.....	10
Şekil 2. 3. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir" anlayışını yansıtan diyagram.....	10
Şekil 2. 4. Tasarımı J. Paxton'a ait olan Kristal Saray'ın dış görünüşü.....	11
Şekil 2. 5. Tasarımı J. Paxton'a ait olan Kristal Saray'ın içinden bir görüntü.....	12
Şekil 2. 6. Le Corbusier'in kent tasarımlarından birine ait maket çalışması.....	16
Şekil 2. 7. Le Corbusier'in üç milyonluk kent eskizi.....	17
Şekil 2. 8. C. Moore'un New Piazza D'Italia meydan düzenlemesi (New Orleans).....	27
Şekil 2. 9. C. Moore'un New Piazza D'Italia meydan düzenlemesine ait cephe görüntüsü.....	27
Şekil 2. 10. R. Venturi Franklin Meydanı (Philadelphia 1972-1976).....	28
Şekil 4. 1. Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapınağı.....	104
Şekil 4. 2. Hacı Bayram Meydanı'ndan Kale görüntüsü.....	104
Şekil 4. 3. Augustus Tapınağı rekonstrüksiyonu.....	106
Şekil 4. 4. Hacı Bayram ve çevresinden bir görüntü (1956).....	107
Şekil 4. 5. Hacı Bayram II. Çevre Koruma Planı.....	112
Şekil 4. 6. Hacı Bayram Meydanı Düzenleme Projesi.....	121
Şekil 4. 7. Hacı Bayram Meydanı: Düzenleme sonrası ve öncesi.....	128

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4. 1. Peyzaj Mimarlığı Mesleğinin Dünyada ve Türkiye’de Kronolojik Gelişimi.....	88

1. GİRİŞ

1. 1. Tezin Amacı

Endüstri çağıyla beraber şekillenen ekonomik gelişmeler, düşünce sistemi ve yaşam biçimi yirminci yüzyıl kent tasarımı da yönlendirmiştir. Sanayileşme olgusuyla paralel ilerleyen ulaşım sektöründeki gelişmeler kentlerin büyümelerine neden olmuştur. Kent formunda ki estetik kaygılar planlamada işlevselliğin öne çıkması nedeniyle daha küçük ölçeklerde kısıtlı kalmıştır. Kapitalist toplum anlayışıyla yönelen işlevsel kent düşüncesi ile zaman kaybını önleyen ve en ekonomik şekilde oluşan kent yapısı hedeflenmiştir.

Günümüzde ise bilişim, ulaşım ve teknolojiadaki gelişmeler beraberinde emek ve sermayenin hızlı dolanımını sağlamıştır. Uluslararası şirket ve kurumlar üretim için kendilerine uygun olan ülke bölge ya da şehirleri belirleyip, üretimi bu bölgelere yönlendirmişlerdir. Dolayısıyla, sermaye ulus ölçeğini aşarak uluslararası hareket özelliğini kazanmıştır. Bunun sonucunda bir bölgenin yaşamını sürdürmesi ve ekonomisini güçlendirmesi o sermayeyi çekebilme oranıyla yakından ilişkili hale gelmiştir. Diğer bir deyişle, sermayeyi çekebilen özellikler ön plana çıkmıştır. Sermayenin hareketi ise bölgenin doğal, kültürel özellikleri, iş gücü niteliği, alt yapısı yaşam kalitesi ve kimliği gibi yerel özelliklerin varlığı ile ilişkilidir. Yerellik ve kimlik kavramları ulus ölçeğini aşıp sermayeyi çeken ana unsurlar olmuştur. Bütün bu değişim modernist anlayışın getirdiği kent planlama anlayışını da değiştirmiştir.

Bu değişim içerisinde 1960'lı yıllardan itibaren kentsel görüntü ve kentsel ilişki biçimlerine duyulan tepkiler, insanların toplumsal oluşumlarda etkin olma isteği ve çevresinde meydana gelen olayları sorgulaması, nitelikli çevrelerde yaşama isteği, sadece planlama çalışmalarında değil mimarlık ve peyzaj mimarlığının kuramsal yapısı

ve uygulamalarında da kimi değişim ve gelişimlerin yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönemden itibaren peyzaj mimarlığı mesleği tasarım çalışmalarında ekolojik yaklaşımlara daha fazla ağırlık vermiştir. Modernist çizgilerden sıyrılıp postmodernist anlayışla şekillenen kentlerde 1970’li yıllardan itibaren gündeme gelmeye başlayan kentsel koruma planları kentsel yenileme anlayışının da ilk temellerini atmıştır. Bugün planlama yaklaşımında büyük ölçekte ve kesin hedefleri olan kentsel planlama yaklaşımları yavaş yavaş değişmektedir. Kenti parça parça ele alan, katılımı planlamada ön koşulları içinde değerlendiren, yerellik kavramına dayalı olan, kente simgesel özellikler yükleyen, sınırları esnek olan, kesin kuralları koymayan bir anlayış kentleri biçimlendirmeye başlamıştır. Öte yandan ekolojik kaygılardaki artış doğayı kentin içine daha fazla çekmiş, açık ve yeşil alanların insanların rekreasyonel gereksinimlerine hizmet etmenin ötesinde doğal süreçlerin süregeldiği, doğanın insan yapımı çevreyle ortaklık kurduğu önemli mekanlar oldukları, peyzaj mimarlarının uzun yıllar verdikleri çabaların yanısıra (bazen daha etkili olarak) çevre sorunlarındaki ciddi artışla birlikte ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler de beraberinde kentsel bütünün tek bir mesleğin kararları ile gelişemeyeceğini, kentin ortak çalışmalar ile yönlendirilmesi gereken bir sistem olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bütün tasarım ve planlama meslekleri ile peyzaj mimarlığı da bu ihtiyacı karşılayacak yeni yönelimler oluşturmak durumundadır.

Tezin amacı; bütün bu anlatılan gelişmelerin kentsel sistemler ve kenti yönlendiren temel disiplinlere olan etkisini değerlendirip, kentsel tasarım eylemi açısından, 1800’li yılların ikinci yarısında bir meslek olarak ortaya çıkan peyzaj mimarlığının uzun yıllardır ortaya koyduğu yönlendirici ve belirleyici katkıları irdeleyerek, günümüzde ülkemiz ortamında peyzaj mimarlığının durumunu ele almak ve bu doğrultuda bilgi koordinasyon temeline dayalı peyzaj mimarlığı mesleğinin disiplinlerarası çalışmada yerini, sorumluluklarını, son 20-30 yıldır dünyada oluşan büyük değişim içerisinde yeniden belirleyebilmektir. Bu tezin savunduğu temel olgu, kentsel tasarım eyleminin bir meslek olmadığı, bir hizmet olduğu ve interdisipliner bir çalışma ortamı yaratarak farklı disiplinlerin bir arada ortak bir ürün oluşturmaya katkıda bulunduğudur.

Bu gelişimlerin bir kentsel tasarım eyleminde değerlendirilerek somut biçimde gösterilmesi amacıyla Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi örnek alan olarak ele alınmıştır. Böylece, ülkemizde bir kentsel tasarım eyleminin nasıl gerçekleştiği, bu eylemin gelişim sürecinde izlenen yöntemler araştırılarak değerlendirilmeye sunulmuştur. Sonuçta ise, kentsel tasarım eyleminin özellikleri ve ne tür çalışmaları ve oluşumları içermesi gerektiğine dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

1. 2 Tezin Önemi

Ülkemizde geleneksel kentsel gelişme ve geleneksel kent planlaması anlayışında;

- Kenti yeşil alan, ticaret, konut, eğitim gibi farklı fonksiyonlara bölen ve her fonksiyonu birbirinden bağımsız kılan bir anlayış söz konusudur.
- Yapılaşma hep kent gelişiminin ana karakterini oluşturmuştur. Yapı dışında arta kalan boşluklar ise bütüne yönelik bir kurgu oluşturmadan, kendi içinde ve ilişkisiz düzenlemelerle yönlendirilmiştir.
- Kent plancılarının parselleri belirlediği, mimarın kent plancılarının belirlediği yasal sınırlar çerçevesinde yapıyı oluşturduğu ve son olarak da peyzaj mimarının çevreyi güzelleştirdiği bir uygulama sırası geliştirilmiştir.

Modernist yaklaşımın şekillendirdiği bu tip planlamalar artık kenti yönlendirmede yeterli olmamakta, pozitivist¹ yaklaşım artık kentsel yaşamın sorunlarını çözemediği gibi geleneksel ya da yerel özelliklerin silinip, mekanın kimliğini yitirmesine neden

¹ Pozitivizm: Tarihsel olarak Avrupa'da aydınlanmanın ve yeniçağ bilimlerindeki önemli gelişmelerin bir sonucudur. Felsefede, olgularla desteklenen ya da olgularla ilgili verilere dayanan bilginin tek sağlam bilgi türü olduğu görüşü. Deney konusu edilebilecek olgularla ilgili, yani en geniş anlamı ile bilimsel bilginin sağlam bilgi olduğunu vurgulayan akım (AnaBritannica 1994).

olmaktadır. Bu nedenle modernist anlayışın kent kültürünü veya yaşayışını üstün tutan ve kentsel toplumun her sorununa bütüncül bir anlayışta cevap bulabilme iddiasında olan bu yapısı sonuçta evrensel olan ancak özgün olamayan kentler yaratmıştır. Modernist anlayışın kente getirdiği bu tip olumsuz özelliklere tepki olarak postmodernist bir anlayış kenti yönlendirmede etkin olmaya başlamıştır.

Günümüzde peyzaj mimarı, mimar, şehir plancısı gibi farklı mesleklerin eylemlerindeki meslek ayrışmasına dayalı parçacı tasarım bir kenara bırakılmış, disiplinlerarası yaklaşımın gerekliliği anlaşılmıştır. Ancak, ülkemizde peyzaj mimarlığı hala olması gereken konuma ulaşamamış ve kentsel tasarım kavramı mimarlık ve kent planlaması meslekleri arasında sıkışıp kalmıştır. Oysa, özellikle postmodernizmin etkisini hissettirdiği bu dönemde insan ölçeğinin yakalanmasında ve doğal özelliklerin kent yaşamında daha belirgin hissedilebilmesinde, yerel özelliklerin silindiği, tarihsel ve kültürel özelliklerin işlevsel özellikler altında ezildiği kentlerde kente yeniden kimlik kazandırılması için peyzaj mimarına da gereksinim vardır.

Ülkemizde meslekler katı sınırlarını korumakta ve mevcut yasal, yönetsel, eğitsel vb. ortamlar da bunu desteklemektedir. Bu mevcut meslek ayrışması ise sorunları giderek artırmaktadır. Geleneksel meslek sınırlarını aşabilmek, transdisipliner çalışma ortamları kurabilmek ve bu perspektifte çözüm yolları geliştirebilmek gerektiği birçok literatürde tekrarlanmaktadır. Peyzaj mimarlığı, gerek eğitimi gerekse uygulaması meslekler arası işbirliği temeline dayalı ortaya çıkmış ve gelişmiş bir meslektir.

açısından transdisipliner yaklaşımı engelleyen mevcut sistemler (yasal, yönetsel, eğitsel, geleneksel vb.) incelenecektir.

Böylece tezin önemi, öncelikle kentsel tasarım eylemi kapsamında peyzaj mimarlığı mesleğinin kurulduğu ilk yıllardan bu yana ortaya koyduğu kentsel peyzaj tasarımı anlayışının günümüze ulaşan belirleyici ve yönlendirici yansımalarının irdelenmesidir. Bu bağlamda, günümüzde hala üzerinde ortak bir tanıma ulaşamamış olan kentsel tasarım eyleminin gerekliliğinin ortaya konulması için, öncelikle 1800’lü yıllardan bugüne dünyada yaşanan ekonomik, kültürel, siyasi gelişmelerin paralellinde kentlerin geçirdiği değişim incelenmiş ve kentsel tasarım eyleminin gerekliliğinin özellikle hangi oluşumlara duyulan ihtiyaç nedeniyle ortaya çıktığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu durumda, peyzaj mimarlarının dünyada uzun yıllardır hizmet verdiği kent planlamasına yaklaşımını değişen ve gelişme gösteren kent tasarımı anlayışına göre, yeniden ortaya koyabilmesi, bu yeni düzen içinde yerini yeniden belirleyebilmesi kendi geleceğini yönlendirmesi demek olacaktır.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde kent tasarımını etkileyen gelişmeler kent planlama ve mimarlık açısından ele alınmıştır. Peyzaj mimarlığı ile ilgili gelişim ve değişimler ise bölüm 4. 3.'te ayrıca incelenmiştir. Tezde iki bölüm arasında bağlantı kurma kaygısı güdülmediğinden bu yönde yorumda bulunulmamıştır. Hacı Bayram Camii ve çevresi örneğinde kentsel tasarım fikrini anlayabilmek ve değerlendirebilmek için önce kent tasarımının gelişimi aşamalarını ele almak gereği duyulmuştur.

Özellikle Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi'nin postmodern bir anlayışla tasarlandığı ya da tasarlanmadığı konusundaki tartışmalar bu anlayışın dayandığı temeller ve savunduğu fikirleri incelemeyi gerektirmiştir.

2. 1. Aydınlanma Düşüncesi ve Modernizmin Kenti

"Aydınlanma Projesi on yedinci ve özellikle on sekizinci yüz yıllarda Batı Avrupa'da kendini gösteren, egemen hale gelen kapsamlı bir düşünsel hareketin adıdır. Bu hareketin temelinde insan düşüncesinin dinsel dogmatizminin koyduğu sınırları yıkarak ve onun dışına çıkarak akıl yürütme ve bilim yolu ile gerçeği kavrayabileceği kabulü yatmaktadır" (Şaylan 1999).

İnsanların bu döneme kadar oluşturmuş olduğu tüm geleneksel özellikler aydınlanma düşüncesinin hedefleri altında ezilmektedir. Bu durumda genel, evrensel ya da bütüncül diyebileceğimiz çok kapsamlı anlatılar oluşturmaktan çekinilmemiştir. Aydınlanma projesiyle, insanın yüceltilmesi durumu söz konusudur. Çünkü, insan, aklını kullanarak geleceğini yönlendirebilecektir. Bilimsel gelişme aynı zamanda toplumun da ilerlemesini sağlayacak ve böylece evrensel değerlere ulaşılacaktır.

Şaylan (1999)'a göre, Kapitalist dönüşüm ile beraber gelen ulusal toplum, ulusal modern devlet, doğal hukuk, doğal hak ve özgürlükler, sanayi devrimi vb. yenilikler sözü edilen aydınlanma düşüncesinin çerçevesini oluşturmuştur.

Sanayi devrimi on sekizinci yüzyılda Batı Avrupa'da başlayıp buradan diğer ülkelere yayılmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte tarıma dayalı ekonomik yapı değişmiş, ekonomik yapı üzerinde kırsal kesimin ağırlığı azalarak, onun yerine üretimin makinelerle gerçekleştiği yeni bir ekonomik düzen oluşmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknolojik ilerlemeler ile artan üretimde hammadde ihtiyacı doğal kaynakların önemini ortaya çıkarmış ve bu dönemden itibaren aydınlanma düşüncesi ve Fransız İhtilali'nin (1789) de etkisiyle birlikte kendi doğal kaynaklarına sahip çıkan ulus devletler de oluşmaya başlamış ve uluslararası ticaret de hız kazanmıştır.

“On altıncı yüzyıldan beri Kuzeybatı Avrupa’da kendini gösteren ve oradan giderek dünyanın diğer yerlerini de etkileyip, büyük bir dönüşümü belirleyen kapitalizm on dokuzuncu yüzyılda “Sanayi Devrimi” ile beraber hem olgunlaşmış hem de yeni bir aşamaya girmiştir. Bu aynı zamanda yeni toplumsal kategorilerin, örneğin, yaşamını ancak emeğini kiralayarak sürdürebilen emekçi kesiminin ortaya çıkışıdır” (Şaylan 1999). Kapitalist sistemin meydana getirdiği işçi sınıfının kırsal kesimden kentlere göç etmesiyle kentlerde işçi sınıfını barındıracak konutların oluşturulmaya başlandığı zaman dilimi bu dönemdir. Kentleşme, sanayi devrimi ile başlayan bir olgudur. Harvey (1999), “aydınlanma düşüncesiyle temelleri atılan modernizmin 1848’den² sonra büyük ölçüde kentsel³ bir olgu olduğunu belirtmiştir.

² Düzensiz ve denetimsiz işleyen ekonomi nedeniyle baş gösteren toplumsal dengesizlikler sonucu ilk sınıfsal içerikli devrim 1848 devrimidir.

³ Harvey (1999), “modernizm patlamalı kentsel bir büyümeyle, kırdan kente yoğun bir göçle, sanayileşmeyle, makineleşmeyle, mimari çevrede devasa bir değişimle ve kentsel politik hareketlerde huzursuz ve karmaşık bir ilişki içinde varlığını sürdürmekteydi. Dev ölçekte kentleşmenin psikolojik, sosyolojik, organizasyonel, politik sorunlarıyla başa çıkma konusunda acil ihtiyaç, modernist hareketlerin fişkırmasına yol açan bir topraktı” demektedir

Kentler artan üretim faaliyetleri ve kapitalizmin genel kuralı olan büyüme isteğiyle birlikte halkalar halinde gelişmeye başlamıştır. Kent merkezlerine yeni işçi konutları ve fabrikalar eklendikçe daha da geniş bir emek rezervi oluşmuş ve bu da kentlerin lekeler halinde büyümesini sağlamıştır. Ancak, artan nüfus problemi, hava kirliliği, altyapı problemi ve diğer sıkıntılar yavaş yavaş kentte önemli çevresel sorunlar yaratacak niteliklerdir. İnsan sağlığı için hiç de uygun olmasa da bu gelişme⁴ teşvik edilmiştir.

“On dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sında, bir tarafta hiçbir estetik özellik aranmadan geliştirilen konut alanları ile, diğer tarafta Haussmann⁵ anlayışının geliştirdiği geniş bulvarlar, on dokuzuncu yüzyıl kentinin estetik karmaşasını oluşturmuştur” (Günay ve Selman 1994). (Şekil 2. 1.).

On dokuzuncu yüzyıl kenti modernizmin etkisiyle şekillenmeye başlamıştır. Aydınlanma projesinden güç alan modernizm evrensel hedeflere ulaşma miti ile ortaya çıktığı için, önüne çıkan engelleri kaldırma konusunda da oldukça cesaretli olmuştur. Bu nedenle, modernizmi anlatırken kullanılan “yıkıcı yaratma” ve “yaratıcı yıkma” kavramları gücünü aydınlanma projesinin genel ilkelerinden almaktadır. Buna en etkileyici örneklerden biri Haussmann’ın Paris’i yıkıp yeniden bir kent inşa etmesidir.

⁴ “Artık kentler büyümekte ve yeni işlevlerle biçimlenmektedir. Orta Çağ ya da Rönesans’ın bir bakışta algılanabilen küçük ölçekli kentleri gitmiş, yerine büyük nüfuslar barındıran sanayi kentleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeni işlev olan sanayi, bütüyen kent merkezleri, varlıkların mahalleleri yanında işçi mahalleleri ve henüz otomobil çağına girilmediği halde geniş bulvarlar, yeni ve farklı estetik anlayışını da birlikte getirmiştir” (Günay ve Selman 1994).

⁵ “1852 yılında imparatorluğunu ilan eden Louis Napoleon, Seine Bölgesi baş mühendisi Baron Georges-Eugene Haussmann’ın tasarımlarını izleyerek Paris kentini yeniden inşa etmeye karar vermiştir. Kentin çevresindeki dağınık demiryolu istasyonlarını birbirine bağlamak için Haussmann, kentin merkezinde yeni caddeler açmış ve Orta Çağ’dan kalma kent göbeğini tümüyle yıktırılmıştır. Ağaçlarla sınırlanmış geniş, yeni bulvarların isyanları olanaksızlaştıracağına inanılmıştır. Yeni caddelerin altına kentin atık sularını kentin birkaç mil dışına taşıyan Paris’in efsanevi kanalları döşenmiş, kentin çeşitli yerlerindeki küçük parkların yanı sıra kentin doğu ve batı uçlarında kraliyet av arazilerinden iki büyük park yaratılmıştır, Haussmann bunları “kentin akciğerleri” olarak nitelemiştir. Tarihi Orta Çağ mimarisini denetimsizce yok ettikleri yönündeki eleştirilere karşın, III. Napoleon’un ve Haussmann’ın kenti yeniden yapılandırma konusundaki kararlılıkları, karışık Orta Çağ kentlerini modern metropollere dönüştürmek için yeniden şekillendirmeye çalışan diğer kentlerdeki planlamacılara da cesaret vermiştir” (Roth 1993).

Şekil 2. 1. Haussmann'ın Paris'inin opera binası ve çevresi

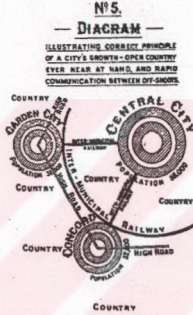
(http://www.roland-collection.com/rolandcollection/selection/30/fr_402.htm 2002)

Haussmann'la birlikte kent plancısının yeni işlevi de belirlenmiştir. Kent plancısı düzeni eleştiren ütöplast gelenekten çıkmış, yeni yönetici sınıfın emrinde uzman ya da teknokrat bir nitelik kazanmış, bürokratik çarkın içinde yer almıştır (Bilgin 1995).

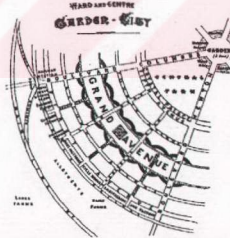
19. yüzyılın kent estetiği konusundaki diğer kuramsal gelişmeler, “bahçe kent” ve “endüstriyel kent” akımlarını da içermektedir (Günay ve Selman 1994).

Modern kent planlaması hareketinin ortaya çıkışının başlangıcı olarak genelde, **Ebenezer Howard**'ın Yarın: Gerçek Reforma Barışçı Bir Yol (daha sonra Yarının Bahçe Kentleri adıyla basıldı.) adlı kitabı alınabilir. Kitap 1898'de İngiltere'de yayınlanmıştır (Bookchin 1996). Ebenezer Howard, kentsel ve kırsal yerleşimlerin olumlu yönlerini alarak şehirde optimum bir yoğunluk sağlamayı istemiştir. Teknolojiyi şehrin bünyesinden tecrit etmek, toprağa bol üretim yaptırmak, güneş ışığı ve ısısı için binaları uygun bir şekilde yönlendirmek Howard'ın hedefleri arasındadır (Pamay 1978). Yeşil kuşak kavramı ilk kez Howard'ın sanayileşmiş kentlerde gelişigüzel yapılaşmış çevreler için bahçe kent örneği ile ortaya çıkmıştır. Kentin gelişimini sınırlamak, rekreasyon gereksinimlerini karşılamak, tarım alanlarına yer verebilmek amacıyla kent

çevresinde yeşil kuşak önerilmiştir (Arslan 1996). Kentin kontrolsüz gelişmesinin sakıncaları karşısında Howard'ın geliştirdiği düşünce 58.000 nüfuslu merkez bir bahçe şehir kurup, bunun etrafında 32.000 nüfuslu daha küçük yerleşimler oluşturmak şeklinde gelişen bir planlamaydı. (Şekil 2.2.).

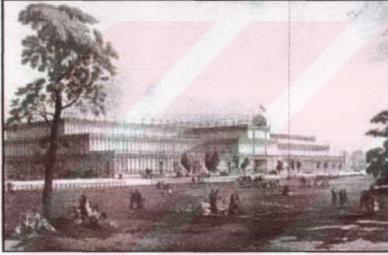

Şekil 2. 2. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir" önerisi
(<http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/howard.htm> 2002)

Şekil 2. 3. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir" anlayışını yansıtan diyagram
(<http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/howard.htm> 2002)

“Howard dairesel bir şema içinde betimlediği bu kentin merkezinde, içinde belediye, tiyatro, kütüphane, konser salonu v.b. binaların yer aldığı bir park öneriyordu. Bu parkı “Kristal Saray”⁶ diye adlandırdığı bir cam arkad çevirecekti. Bu cam arkadın içinde alış veriş yerleri ve kış bahçeleri yer alıyordu. Bunun çevresinde ise konut alanları, konut alanlarının dışındaki halkada fabrikalar, imalathaneler, depolar v.b. yer alıyordu. Tarımsal faaliyetler en dışta bulunmaktaydı” (Bilgin 1995). (Şekil 2. 3. , 2. 4. , 2. 5.)

Şekil 2. 4. Tasarımı J. Paxton’a ait olan Kristal Saray’ın dış görünüşü
(<http://www.victorian.com/palace.html> 2002)

⁶ Kristal Saray 1851 yılında en gelişmiş prefabrikaşyon tarzlar kullanılarak altı ay içinde Büyük Uluslararası Sergi için Hyde Park’ta inşa edilmiştir. Saray, 19 yüzyılın önemli peyzaj mimarlarından Joseph Paxton’un bir sera tasarımından etkilenilerek yapılmıştır. Kristal saray modern mimarlığın ilk eserlerinden birini oluşturmaktadır. Berman’a (1994) göre, Ebenezer Howard Kristal Saray tipi yapıların kent karşıtı potansiyellerini görmüştür. Kristal Sarayın tümüyle kontrollü bir ortam olarak taşıdığı biçimsel potansiyelleri kavramıştır. Oluşturduğu tasarımın merkezinde yer alan büyük, cam kaplı alış veriş ve kültür merkezine de onun adını ve biçimini vermiştir.

Howard’ın ideal tasarımının en popüler özelliklerinden biri Kristal Saray olduğu halde Letchworth’daki ilk Bahçe Kent’in yapımından sorumlu olanlar, onun İngilizler’ce çok ayrı, aşırı modern ve fazla pahalı olduğunu söyleyerek plandan çıkardılar. Onun yerine daha organik olduklarını söyledikleri yeni Orta Çağ tarzı bir pazar sokağı koydular (Berman 1994).

Şekil 2. 5. Tasarımı J. Paxton'a ait olan Kristal Saray'ın içinden bir görüntü
(<http://www.victorian.com/palace.html> 2002)

Sanayileşmeye koşut olarak gelişen ve estetik özelliklerin silinmeye başladığı kentlerde bu olumsuz gelişmeyi görüp kentlere yeniden estetik özellikler kazandırmayı hedefleyen ve bir anlamda Orta Çağ mimarisini yok eden Haussman'ın başını çektiği akıma ciddi bir eleştiri sunan akımlardan biri de “güzel kent” anlayışı olmuştur (Günay ve Selman 1994).

“On dokuzuncu yüzyıldaki değişim kuvvetleri batı toplumunu, monarşiden demokrasiye, dinsel sofuluktan dindışı kaygılara ve sanatta aristokratik bir beğeniden endüstriyel girişimcilerin ve orta sınıfın beğeni anlayışına doğru olağanüstü bir şekilde değiştirmiştir” (Roth 1993). Bütün bu değişimde modernizmin etkisi vardır. Kişinin bireysel anlamda gelişmesinin beraberinde toplumu da geliştireceğini savunan yaygın inanışla birlikte çok geniş çaplı bir toplumsal projenin de temeli atılmış oldu. Artık, bu toplumsal projeyi gerçekleştirmek için belirli plan ve programlar geliştirilmekteydi. 20. yüzyıl hem sanayileşmenin oluşturduğu yeni insan tipinin hem de 1914 yılında **Henry**

Ford'un⁷ geliştirdiği otomobil montaj hattının özellikleriyle şekillenen yeni toplumsal kültürün filizlendiği dönemdir. "Modern ideoloji, endüstrinin belirlediği bir yaşam felsefesi tanımlamıştır. Bu ideoloji ulusal devletlerce benimsenmiş yaygınlık kazanmıştır" (Yıldırım 1993).

Antonio Gramsci, yeni çalışma yöntemleri "belirli bir yaşama, düşünme ve hayatı hissetme tarzından koparılamaz" demektedir. Ford, yeni toplumun, büyük şirketlerin elindeki gücün doğru uygulanması halinde kolayca kurulabileceğine inanıyordu (Harvey 1999). Bu da modernizm anlayışı ile kapitalist toplum yapısının ve o toplumun etkisiyle şekillenen kentin nasıl ynlendirebileceğine etkili bir örnektir. "Bu nedenle kent planlaması bir fiziksel evre düzenleme aracı olduğu kadar bir toplumsal gelişme eylemi olarak da görülmüştür" (Sökmen 1992). Bu doğrultuda Işık (1993), şunları belirtmektedir, Modernizm için kent, insanın çevresini ve toplumsal ilişkilerini biimleyebilme, rgtleyebilme gücünün ifadesidir. Bunun için de kent, modernizm projesinin, aydınlanma rüyasının temel nesnesidir. Bundan dolayı modernistlerin kente bakışları hep işlevsel olmuş ve modernist reformcular kenti her zaman, kendi idealleri doğrultusunda, ihtiyaçlarına göre biimleyecekleri bir mekn olarak görmüşlerdir.

2. 2. Otomobil ve Kent

Yirminci yüzyıl endüstri kentini önemli derecede etkileyen olgu ise, otomobil ve hızlı kentleşmedir. Hızı artan sanayileşme olgusunun yanı sıra gelişen karayolu

⁷ "Fordizm en kısa ve zl biçimde bir birikim rejimi olarak tanımlanabilmektedir. Olağanüstü bir sanayici olan Henry Ford'un, Michigan eyaleti Dearbone kentindeki otomobil fabrikasında uyguladığı yöntemler fordist birikim rejiminin ana hatlarını ortaya koymuştur" (şaylan 1999)

"Fordizmin sembolik başlangıç yılı hiç kuşku yok ki 1914 olarak kabul edilmelidir. Ford emek üretkenliğinin, emek sürecinin ayrı ayrı hareketlere ayrıştırılması yoluyla radikal olarak artırılmasını hedeflemiştir. Sekiz saatlik ve beş dolarlık iş günüyle hedeflenen, sadece işçinin son derece üretken montaj hattı sisteminin gerektirdiği disipline uymasını sağlamak değildi. Bu uygulama aynı zamanda işçilerin, büyük şirketlerin gttikce daha büyük miktarlarda piyasaya sürmeye hazırlandıkları kitle üretimi ürünlerini tüketmek için yeterli bir gelirc ve boş zamana sahip olmayı sağlamayı da hedefliyordu" (Harvey 1999).

ulaştırmacılığı, artık bir bakışta algılanması olanaksız büyük ölçekte kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Günay ve Selman 1994). Otomobil kullanımındaki artış kentlerde geniş karayolu ağları oluşturarak, kent içinde ya da kentler arası bağın daha hızlı bir şekilde kurulmasını sağlıyordu. Bu yollar şehir merkezlerini ve diğer bölgeleri kat eder biçimde geirilmişler ve böylece pek çok yıkıma neden olmuşlardır. Bunun sonucunda, yollar ve şehir dokuları arasında uyumsuzlaşmalar, merkez çevresindeki konut alanları bütünlüğünün zedelenmesi ve eskiden oluşturulmuş olan yaya akslarının bozulması gibi problemler ortaya çıkmaya başlamıştır (Korça ve Türkoğlu 1992).

“Bu hızlı kentleşme sürecinin içinde “Güzel Kent” (City Beautiful) akımının yerini “Pratik Kent” (City Efficient) akımı almıştır. Artık kentleşen kitlelerin barındırılması estetik kaygıların önüne geçmiş oluyordu. Bir bakışta algılayıp tanımlayacağımız küçük ölçekli kentler yoktu ve bölgeler kentleşmeye başlamıştı” (Günay ve Selman 1994). “Pratik Kent” 1. Dünya Savaşı ile 1929 dünya ekonomik krizi arasında hakim planlama anlayışı haline gelmiştir (Bilgin 1995).

Modernizm üretim teknolojilerinde bir standartlaşma getirirken, bundan mimari ve kent tasarımı da etkilenmiştir. Standartlaşmış yapı teknikleri sadece her yerde aynı tarzda kolay ve ucuz mimari ürünler ortaya koymakla kalmamış (yaşanılan ekonomik kriz ve savaştan çıkmış ülke ekonomilerinin toparlanması düşünülürse maliyetleri düşürmenin önemi daha iyi anlaşılır), aynı zamanda, bütün insanların istek ve beklentilerinin de aynı olduğu düşüncesiyle hareket edilmiştir. Diğer bir deyişle, zevkleri ve yaşam stillerini standartlaştıran bir anlayıştır modernizm. Modernizmde bu standartlaşmayı sağlayan en önemli dayanaklardan biri ise işlevsellik anlayışıdır. İşlevsel ürünler ortaya koymak mimaride süsü ve kişisel zevk kültürünü kaldıran bir sistem olmuştur. Bir mimari unsurda ya da kentsel kullanımların oluşturulup yerleştirilmesinde ya da bir tasarımda ürüne formunu veren temel nitelik işlevdir. Bu nedenle, dönemin temel anlayışı “biçim işlevi izler” (form follows function) kalıbıyla sunulmuştur.

Modernizmin erken döneminde etkili olan akımların en önemlilerinden biri Bauhaus Akımı'dır. Walter Gropius⁸, Bauhaus⁹ adını verdiği bir tasarım enstitüsü kurmuştur. O dönemde endüstrileşmeyi reddeden fikirlere karşın, Gropius mimarlıkta standartlaşma, rasyonelleşme, prefabrikasyon ve seri üretimin geliştirilmesi için sürekli çaba harcamıştır (Barışkın 1994). Bauhaus'ın amacı, sanatta süslemeden kaçınarak pür bir estetik ve işlevin belirlediği bir güzellik elde etmeyi ön plana çıkarmaktır. Mies Van Der Rohe'nin "less is more" sloganı da modernist tasarımda "azla çok şeyin ifade" edilebileceğini, modernist tasarımın geçmiş stillerden kopmasını anlatmaktadır (Karaman 1993).

Çağımızın ilk yarısına damgasını vuran bu anlayış, Bauhaus Ekolü ve CIAM (Congres Internationaux d'Architecture Moderne = Uluslararası Modern Mimari Kongreleri) kongreleriyle kurumlaşmış ve 1950'lere kadar tasarım ilkelerini etkilemiştir. Bu yeni işlevselciliğin temsilcileri için hiçbir şey öznellik ve biçimsel keyfilik kadar aykırı değildir. Böylece, hiçbir bölgesel özelliğe tahammülü olmayan "Uluslararası Üslup" yolunda yapılar özgüllüklerini yitirdiler (Günay ve Selman 1994).

Uluslararası üslubun en tanınmış ismi Le Corbusier'dir. "Le Corbusier kenti işlevleri ve verimliliği söz konusu olan bir makine olarak tanımlamaktadır" (Jameson et al. 1994).

Le Corbusier 1945 yılına kadar çok sayıda ideal kent çözümlemesi üretmiştir. Bu tasarımlarında büyük kentlere karşı olmamıştır ve çok hızlı kent içi ulaşım ağı,

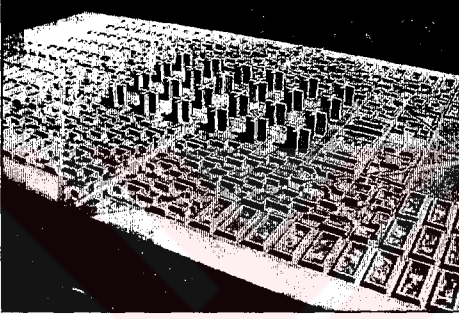
⁸ Walter Gropius Nazi Almanyası'ndan kaçtıktan sonra 1938'de Harvard Üniversitesi'nde profesör olmuştur. Garret Eckbo, Dan Kiley ve James Rose yirminci yüzyıl peyzajını tanımlarken Bauhaus ilkelerini temel almışlardır (http://www.holly.colostate.edu/~ckisling/research_1.pdf).

⁹ Bauhaus ekolünün kentsel tasarımda ilk mahalle tasarımı örnekleri Gropius'un Zeilenbau, Mies Van Der Rohe'nin Stuttgart işçi blokları sayılabilir. Bu toplu konut mekansal oluşumlarında kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek mekansal bir hiyerarşi yaratılmamış, vaziyet plandaki uzun birbirine paralel blokların yarattığı tek düzelik içinde sosyal amaçlı bir kentsel dış mekan yaşantısı kurulamamış, kamu alanları işlevini yitirmiştir. Bu model sonuçta, uluslararası düzlemde de birbirinden pek farklı olmayan biçimlerin tanımladığı kentsel mekanları oluşturmuştur (Karaman 1993).

tasarımlarında önemli bir özelliktir. Kentin ortasında yüksek yoğunlukta bir merkez oluşturmuştur. Merkezde iş alanları, haberleşme ve yönetim faaliyetleri yer almaktadır. Bu faaliyetler gökdelenlere yerleşecektir. Merkezin çevresinde konut alanları bulunacak, bu alanları bir yeşil kuşak çevreleyecektir. Yeşil kuşağın ötesinde sanayi alanları ve bahçe kentler bulunacaktır (Bilgin 1995). (Şekil 2. 6.).

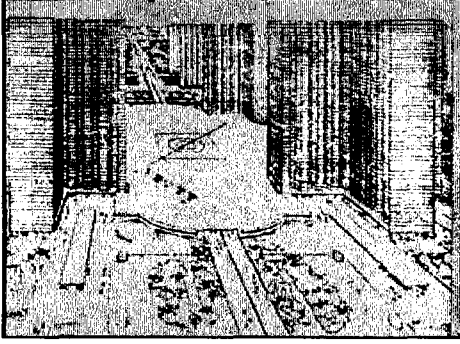
Le Corbusier, 1920'li yılların başında "Üç Milyonluk Kent" eskizini hazırlamıştır. Üç Milyonluk Kent'te, Le Corbusier ticaret ve devlet bürolarının bulunduğu yüksek kulelerle konut için ayrılmış alçak doğrusal binalar arasında açık bir işlevsel ayrım yapmıştır. Üç Milyonluk Kent'te, her biri ayrı mimari forma sahip ticaret ve konut alanları arasındaki bu ayrım modernistlerin temel planlama araçlarından biri olmuştur (bölgeleme ya da işlevsel etkinliklerin ayrılması) (Roth 1993). (Şekil 2. 7.)

Şekil 2. 6. Le Corbusier'in kent tasarımlarından birine ait maket çalışması
(<http://www.tu-harburg.de/b/kuehn/lec2.html> 2002)

Le Corbusier'nin tasarımlarındaki esas düşünceleri şunlardır:

1. Şehir merkezlerindeki fazla olan yapı yoğunluğunu hafifletmek,
2. Şehir merkezinde çok sayıda alçak binalar yerine, yüksek binalar yapmak,
3. Bu sayede açık alanları korumak,
4. Bu binalar etrafında sirkülasyon olanaklarını gerçekleştirmek
5. Park ve açık alanları mümkün olduğu kadar çoğaltmak (Pamay 1978).

Şekil 2.7. Le Corbusier'in üç milyonluk kent eskizi
(<http://www.tu-harburg.de/b/kuehn/lec2.html> 2002)

Le Corbusier'nin geliştirdiği bu modern kent peyzajındaki ışık, hava sirkülasyonu, park benzeri mekanlar, demokratik sınırsız kent ilkelerinin niyeti aslında, ölmeye başlayan, yoğun endüstri kent dokusundan insanı kurtarmaktı. Ancak, beklenen¹⁰ olmadı. Parçalanan kent bütünlüğü çeperlerde yeni toplu konut projeleri oluşturdu (Karaman 1993).

“Gropius, “genel olarak, yaşamın gereklilikleri insanların çoğu için aynıdır” diye belirtmiştir. Uluslararası modernizmin taraftarları bu felsefeyi Pakistan, Yemen, Kenya

¹⁰ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikalı planlamacılar binaların yapımında Le Corbusier'nin fikirlerini temel almaya başladıkları zaman bu fikirleri çarpıtarak, daha küçük alanlarda daha büyük nüfus yoğunluğunun barındırılabilmesine olanak verdiği için yüksek binaları konut olarak kullandılar (Roth 1993).

“Le Corbusier “Urbanisme” (The City of Tomorrow) adlı kitabında şöyle demektedir: “Eğer New York'u İstanbul ile kıyaslayacak olursak, birisinin felaket, diğerinin ise yeryüzü cenneti olduğunu söyleyebiliriz. New York heyecan verici ve can sıkıcıdır. New York güzel değildir ve eğer bizim pratik eylemlerimizi karşılıyorsa, diğer taraftan da mutluluk duygumuzu zedelemektedir. İstanbul'daki evler ağaçlarla çevrilmiştir, insan ve doğa arasındaki cazip dostluk. İstanbul'da her yerde ağaçlar olup onların arasında mimarlığın soylu örnekleri yükselir... Yarının şehri, tümüyle yeşil açık mekanların içine yerleştirilebilir. New York'ta yapılan hata, gökdelenlerin parklar içinde inşa edilmemesidir” (Kortan 1983).

ve İran gibi yerlerde uygulayarak çölleri cam kaplama gökdelenlerle doldurmuşlardır. Le Corbusier'in¹¹ gururla dile getirdiği "bütün uluslar ve iklimler için tek yapı" tasarısı modernistlerin sonraki nesli tarafından hayata geçirilmiştir" (Roth 1993).

1930'larda gelişen ideal kent yaklaşımları otomobilin varlığına göre biçimlenmektedir. Çok sayıdaki ideal kent yaklaşımından birisi Frank Lloyd Wright'ın 1932'de ortaya attığı "Broadacre City"¹² dir. Bu yerleşmede kente karşı bir tutum hakimdir ve iyi yaşam toprak sahipliği ve toprağın ekilip biçilmesi ile temellendirilecektir. Kentsel hizmetler tamamen desantralize olmuştur. Bu yerleşme sisteminin işleyebilmesi için çok iyi bir karayolları ağı ve yüksek düzeyde özel otomobil sahipliği gerekmektedir (Bilgin 1995).

"Bazı sanat ürünlerinde fonksiyon aranması gerekmemektedir. Ancak işin içine kent olgusu girdiğinde en önemli öge işlevsellik olmalıdır. Bir kent her şeyden önce çalışmalıdır. Bir kentin çalışması için yapılan araştırmalara bir göz atılırsa; nüfus analizleri, sosyologlar, mühendisler, trafik uzmanları, hepsi çok sayıda unsuru bir araya getirip çalışan, yaşanır ve sağlıklı bir örgüt ortaya çıkarmaya çalışıyorlar. Bu çok büyük bir iştir. Ancak, eğer sonunda yaratılan kent kasvetli, sıkıcı ve ruhsuz ise bütün çabalar boşa gidiyor demektir" (Günay ve Selman 1994).

Modernizmin kuralcı ve esnek olmayan bu yapısı kentlerde yaşayan insanların yavaş yavaş tepkisini çekmeye başlamaktaydı. Gelişen otomobil kullanımı banliyöleşmeyi

¹¹ 20. yüzyılda değişen anlayışların yeni bir mimarlık ve yaşam biçimi geliştirmesi üzerine Le Corbusier'in düşünceleri Towards A New Architecture (Bir Mimarlığa Doğru) adlı eserinde görülebilir. (Fransızca'dan çeviri Serpil Merzi Özaloğlu tarafından yapılmıştır ve 1999 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanmıştır).

¹² Wright'ın Broadacre City projesi esas itibarıyla endüstri ve tarımı kombine eder, şehir ana karayolu boyunca uzanır. 1030 ha'lık bir kırsal alan üzerine kurulan şehir evleri, sosyal ve kültürel tesisleri içerir. Şehirde ayrıca çiftlikler, gaz ve dumanın asgari düzeyde olması nedeniyle maden kömürü kullanan fabrikalar, okullar yer alır. Trafik düzeni içindedir. Halk arasında koordinasyon sağlanmış idari fonksiyon ve hizmetler azaltılmıştır. Çocuksuz aileler için 4 dekara, çocuklu aileler için 20 dekara kadar arazi ayrılmıştır (Pamay 1978). Frank Lloyd Wright'ın Broadacre City için hazırladığı planlarda kontrollü, insanı toprağa dönüştürme çağrısı bir ütopyizm söz konusudur (Harvey 1999).

hızlandırmakta, kentler otoyollar ve çok katlı yüksek bloklarla şekillenen ve yoğun yapılaşmanın etrafında kimliksiz kalmış boşluklardan oluşan yeşil alan anlayışı ile, ezici ve yabancılaştırıcı, sadece günün belli saatlerinde yaşayan, çoğu zaman ölü ve belli bir kültürden ya da kimlikten yoksun, dünyanın farklı köşelerinde bile insanın yabancılik çekmeyeceği kadar birbirine benzer bina yığınları şekline dönüşmüştür. “Oluşan uluslararası stil anlayışı Arap çölü’nde yapılan bir bina ya da kent ile Paris’te, Londra’da yapılan bir bina aynı şeydir tartışması yaparken, tasarım sürecini biçim ağırlıklı, kültürel bağlamdan soyutlanmış mekanlar kurma ilkelerini savunuyordu. Yani, işlevselci hareket ve modernizmde çevresel faktörler ve yerel kimlik göz ardı edilmiştir” (Karaman 1993).

Ancak, modernist mimari ve bütüncül planlama¹³ anlayışının bütün ürünlerini başarısız olarak nitelemek gerekmektedir. Çünkü, dönemin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal özellikler incelendiğinde modernizm ve fordizmin toplumsal gelişme ve Değişimde önemli etkilerini ve pek çok başarılı örneğini görebiliriz¹⁴. Kapitalist sistem modernizmin sunmuş olduğu işlevsellik ilkeleri ve pürist¹⁵, kübist¹⁶ özellikleri

¹³ Bütüncül planlama ya da planlamaya bütüncül yaklaşım terimleri holisim ve totaliterizm zıtlıklarının içinde barındırmaktadır. Her iki terimin karşılığı olarak bütüncül kelimesi kullanılmaktadır. Burada sözü edilen yaklaşım totaliterizmdir. Holisim ise bir bütünü oluşturan parçaların toplamından çok daha farklı bir ifadeyi içinde barındırmaktadır ki peyzaj planlama açısından çok önemlidir (Şahin 2002).

¹⁴ “1945’lerde ABD’de 2. Dünya Savaşı sonrasında artan üretim kapasitesinin nasıl istihdam edileceği sorunsalı ile karşılaşmıştır. Bu noktada önemli bir strateji alt kentleşmenin teşvik edilmesidir. İnşaat endüstrisine ve konut sahiplerine çeşitli kredi kolaylıkları sağlanmış, vergi oranları düşürülmüştür. Böylece, sermayenin ikincil döngüleri harekete geçirilmiştir. Bu da aşırı birikimden kaynaklanan krizi engellemiştir. İnşaat endüstrisindeki bu gelişme, otomobil endüstrisinde ivme yaratmıştır. Ayrıca, olayın siyasi boyutunu değerlendiren Harvey, dengeli bir toplum yapısının sağlandığını belirtmektedir. Bunun nedeni borçlanmış, sürekli mesleği olan, güzel konutlarda yaşayan kentlilerdir” (Aslanoğlu 2000).

¹⁵ Pürizm (Biçimsel Safılık): Ressam Amedee Ozenfant ile mimar ve ressam Le Corbusier’nin 1918 dolaylarında geliştirdiği sanat akımı. Kübizmin özünden uzaklaşarak bezemecel bir üsluba dönüştüğünü öne süren Ozenfant ve Le Corbusier’in amaçları yeniden açık kesin ve düzenli biçimlere dönmek ve modern makine çağını yansıtabilmektir (Ana Britannica 1994).

¹⁶ Kübizm: görsel sanatlarda 20. yüzyılın en etkili akımlarından biridir. Doğayı temel almakla birlikte doğadaki biçim, doku, renk ve mekanları taklit etmek yerine, parçalara ayrılmış nesneleri çeşitli yönlerden aynı anda algılanabilecek biçimde yan yana getirerek yeni bir gerçeklik yaratır. Temelde bir resim üslubu olmasına karşın 20. yüzyıl heykelticiliğini ve mimarlığını da büyük ölçüde etkilemiştir (Ana Britannica 1994).

Kübizm mimaride ise birincil geometrik formların kullanılması şeklinde kendini gösterir. Temelde süsten arınmış yalın bir mimariyi hedefler. Mimari bir ürünün formunun asal biçim ve hacimlerle gösterilmesi.

sahiplenip bir tür standartlaşma yaratırken, bu aslında kitle üretimi ve kitle tüketiminin tümüyle yeni bir toplumun beğenisine ve kullanımına sunulması demektir ve bu da açıkça toplumsal yeni tür bir zevk ya da estetik anlayışı ve yaşam biçimini gösteriyordu. “Ancak sorunlardan bir tanesi teknolojinin hakimiyetine giren çabuk inşa edilmiş “ekonomik” inşaatların alıp başını gitmesiydi” (Karaman 1993). Savaş sonrası dönemde¹⁷ yıkılan kentlerden arta kalanlarla birlikte yeni kentler oluşturmak ve kapitalist yapının geçirdiği sarsıntıyı atlatarak yeniden büyümek ve hızlı bir gelişimin içine girmek modernist pek çok anlayışın sayesinde gerçekleşmiştir.

“Özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda sosyal bilimlerin kent bilimleri içindeki ağırlığı da giderek artmıştır. Bu dönem kent planlamasının kenti artık somut bir fiziksel çevre olarak değil, rasyonel yaklaşımlarla kavranıp kontrol edilebilecek çok yönlü bir bütün olarak gördüğü dönemdir. Planlama düşüncesinin batı uygarlığı içindeki rasyonalist kökeninin giderek çarpıcı bir açıklık kazandığı bu dönemde rasyonalist anlayışın ulaştığı uç nokta “çok yönlü-geniş kapsamlı” planlamadır. Çok yönlü geniş kapsamlı planlama anlayışında nihai amaç kentin bütün boyutlarıyla toplu bir optimizasyona ulaştırılabilmesidir. Fiziksel çevre artık kenti oluşturan boyutlardan yalnızca bir tanesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Ne var ki sosyal bir sistem olan kent olgusuna yaklaşımlarda ancak sınırlı bir rasyonalizmin söz konusu olabileceği zamanla görülmüştür” (Sökmen 1992). “Çok yönlü geniş kapsamlı planlama yönteminin kesin kararlar üretme ve uygulama zorunluluğu sağlıklı sonuçlara ulaşmayı engellemektedir. Bütüncül planlamanın (totaliterizm) getirdiği kesin ve ayrıntılı kararlar, tasarlama rahatlığını kısıtlamaktadır. Bu tip uygulama, planlama sürecinin kesinleşmesi için, gereken sürelerde meydana gelecek olası değişimlerin tanısını koyamamaktadır” (Bilgin 1995). “Bu denli çoğulcu bir dünyada artık, çok yönlü geniş

¹⁷ 2. Dünya Savaşı’ndan sonra kentsel mekanlarda çok köklü değişimlerin olduğunu görülmektedir. Kurulan yeni kentlerdeki kimlik ve mekan eksikliği, mevcut kent doku yenilemelerindeki kaybolan ölçek dengeleri, kent kültürünün tarih boyunca deneyerek oluşturduğu doğrulan geri getiremeyecek kayıplara yol açmıştır. Sonuçta, sadece kent olgusu, kentin morfolojik dili kaybolmamış, kenti tamamlayan peyzaj anlamını yitirip yerine mekanik, karmaşık bina dizileri ve ulaşım ağı bırakmıştır. Binaların tasarımına ağırlık verirken etraflarında oluşacak mekanın kimliği fazla irdelenmemiş ve sosyal içeriksiz ve soyut kalmıştır. Çözümler yüksek yapı teknolojisini denemek ve otomobile sınırsız olanak tanımakta yoğunlaşmıştır (Karaman 1993).

kapsamlı düzenlemeler önemini yitirmiştir. Modern çağın kentsel yaşamın sorunlarına “her yerde doğru ve geçerli olan” genel çözümler getiren “pozitivist” yaklaşımları ile işlevsellik ilkelerinden kaynaklanan tasarım yöntemlerinden vazgeçilmektedir” (Bilsel vd 1993). Işık (1993), “modernist bilimlerin kente hava fotoğrafı çekilmiş kent gözüyle baktıklarını belirtmektedir. Amaç; kenti, kentin gelişimindeki etmenleri anlamak, denetlemek ve yeni bir gelecek yaratmak uğruna bunları yönlendirmektir. Bu yönlendirmeyi kapsamlı ve akılcı bir planlama anlayışıyla yapar, kentin geleceğini denetim altında tutmaya çalışır”.

Sosyal bilimlerin kent bilimleri içindeki ağırlığının artması, kentsel gelişmenin sadece mimarlar tarafından kontrol edilen, estetik ağırlıklı tasarım çalışması olan yapısını değiştirmiştir. Kente yön veren temel disiplin kent planlamacıları olmuştur. Modernizmle gelişen disiplinler arası ayrım anlayışı bu dönemde kent planlamasında hukukçu, sosyolog, mühendis, ekonomist gibi farklı disiplinlerin de planlama eylemi içinde yer almasını sağlamıştır. Bütün bu gelişmeler planlamanın teknik, ekonomik, bürokratik yönünü öne çıkarmaktadır. Bu yapı ise, kentteki bazı farklılıkların üstünün örtülmesi demektir. Benzer isteklere sahip, benzer yapıdaki insanlar için geliştirilen benzer kent örnekleri “uluslararası üslup”un tepki toplamasına neden olmaktadır.

“Uluslararası üslup ya da uluslararası modernizm denilen akımın yaratılışı, ilk savunucuların kehanetlerinin aksine, bin yılı müjdeleyen bir akım olmadı. Bir ölçüde mimarlık ve mühendislik arasındaki bağı yeniden kurdular ve yirminci yüzyılın meydan okumalarını karşılayacak kadar büyük ölçülü ussal bir mimarlığın temelini attılar. Uluslararası modernizm önemli ölçüde başarısız oldu; bu başarısızlıkların bir kısmı ancak yarım yüzyıl sonra açığa çıktı. Bu başarısızlığın kökeni kapitalist endüstriyel üretimden kaynaklanıyordu, yalın ve en yüksek verimliliğin daima en iyi olduğu fikri bu anlayış tarafından yansıtıldı” (Roth 1993). “1960’lı yılların karşı kültür hareketleri modernizm karşıtı hareketleri sanki modernitenin evrensel iddiaları, liberal kapitalizm ve emperyalizmle birleşerek, o kadar büyük bir başarıya ulaşmıştı ki, yüksek modernist

kültürün hegemonyasına karşı kozmopolit, ulus üstü, kısaca küresel bir direniş hareketinin maddi ve politik temellerini yaratmıştı” (Harvey 1999).

2. 3. Karşı Kültür ve Postmodern Kent

“Karşı-kültürün planlamacıları açısından, herhangi bir tasarımın kalkış noktası kentin trafiği, iletişimi ve ekonomik etkinliği ne kadar hızlandırdıkları değildir. Bu planlamacılar, daha çok, tasarımın kişisel mahremiyeti güçlendirmeye, çok yönlü toplumsal ilişkilerle, hiyerarşi tanımayan örgütlenme tarzıyla, komün halinde yaşama düzenlemeleriyle ve piyasa ekonomisinden maddi bağımsızlıkla ilişkisi üzerinde duruyordu. Tasarım burada soyut uzam ve verimlilik kavramlarından değil; statükonun açıktan eleştirisinden ve gelişen yaşam tarzlarında temellenen, statükonun yerini alacak özgür insan ilişkilerine dair bir kavrayıştan hareket ediyordu” (Bookchin 1996).

1960’lar bütün karşı kültür hareketleriyle yeni bir dönemin haberini veriyordu. Toplumsal bir yeniden yapılanma modeli özgürlük anlayışları üzerine inşa ediliyordu. Özellikle boyunduruk altında olan grupların (gençler, kadınlar, çevreciler, azınlıklar, savaş karşıtları vb.) öne çıktığı bu hareketlerde siyasi, ekonomik, toplumsal baskı gruplarının hegemonyasına karşı yeni bir örgütlenme anlayışı dile getirilmekteydi. Avangard ya da burjuva kültürün dayandığı ve savunduğu fikirlerden kopuş özellikle dikkat çekiyordu. Popüler kültür ve sanatın da yine bu dönemde geliştiğini görürüz.

“1960’ların sonlarındaki öğrenci hareketleri¹⁸, Avrupa’da barışçı akımların gelişmesine

¹⁸ Amerika’da bu kargaşa ortamını kaldırıp sokakların yaşamır hale gelmesini sağlamak için bazı çalışmalar başlatılmıştı. Buna bir örnek Baltimore Şehir Fuarı’dır. “1960’lı yılların sonundaki toplumsal olayların yarattığı korkuya ve insanların kent merkezlerine yaklaşamamasına son verme zorunluluğundan doğan Baltimore Şehir Fuarı kentsel yeniden gelişmeyi teşvik etmeyi amaçlamaktaydı. Fuar kentteki mahallelerin ve etnik grupların çeşitliliğini yüceltmeye yönelecek hatta, etnik kimliği teşvik etmek için elinden geleni yapacaktı. Yıllan yıla büyüyen ama kaçınılmaz olarak adım adım daha az “mahalleli” daha ticari hale gelen fuar, kent merkezine gittikçe daha büyük kalabalıkları, her türden sahnelenmiş seyirlik gösteriyi izlemek üzere düzenli olarak çekme çabasında lokomotif rolü oynamıştır” (Harvey 1999).

yol açtı. Çözüm de, ağırlıklı olarak, ekonomik liberalizmin iyimserliğinin reddedilmesi fikri öne çıkıyordu” (www.türkiyevesiyaset.com/sayi3/0306.htm).

2. 4. Koruma Anlayışı ve Kentsel Yenileme

“1960’lar “koruma” düşüncesinin ve “büyüme” ye karşı olan görüşlerin gelişmeye başladığı yıllar olmuştur. Küçük ölçek insan mutluluğu için gerekli görülmektedir. Binalar arasında arta kalan ölçsüz alanlarda yeniden boyutlandırma ve yeniden canlandırma tasarımı bilinçli olarak kullanılan kavramlar olmuşturlardır. Çevrenin imge ve ifade için kaynak oluşturmaya, küçük ölçek ve parça parça değişim önerisine önem verilmiştir. 1940’larda kendisini hissettiren hızlı değişim karşısında “geçicilik” olgusu 1960’larda önemli bir olgu durumuna gelmiştir. Hızlı değişim karşısında “kentsel miras” kavramının bilinçli olarak konu edilmesi, 1970’lerde korumaya olan ilginin artması, tarihi merkezlerin kentlerin temel niteliklerini koruyan yerler olarak algılanmaları gözlenen gelişmeler olmuştur” (Önür 1994).

Avrupa’da savaş yıkımı ve Amerika’da kentsel yayılma ile birlikte çökme görülen kentsel merkezin yeniden yapılanması için “urban renewal” ve “redevelopment” programları geliştirilmiştir. Kent içinde dokunun zenginleştirilmesi aranmıştır. Avrupa’da kentlerde merkez işlevlerine olan istem artmış ve bu işlevlerin mekan yerleşiminde “mixed use” (karma kullanım) anlayışı ön plana çıkmıştır. Amerika’da yayılan kentin ne kentsel ne de kırsal olan yaygınlığı ve tekdüzeliği bağlamında ortaya çıkan ve değişik kentsel işlevleri barındıran bölgesel alışveriş merkezi çok işlevli merkez anlayışının örneği olmuştur (Önür 1994).

İşlevselci akımın estetiğinin sorgulanması özellikle 1960’lardan sonra daha da bir güç kazanmıştır. Jane Jacobs, Kevin Lynch, Robert Venturi modernist tasarımın kente

yansıyan sosyal, psikolojik ve estetik sorunlarını tartışan ilk önemli isimler olarak yeni dönemin söylemini oluşturmaya başlamışlardır (Karaman 1993).

2. 5. Kent İmgesi

Kevin Lynch, 1960 yılında yayınladığı “Image of The City” adlı kitabıyla çevreyle ilgili imaj çalışmaları yapmakta ve olumlu bir “kentsel imge”nin nasıl yaratılabileceğini ortaya koymaktadır. Lynch, kent mekanının akılda kalıcı olmasını önemsemekte, mekanların ve binaların bütünlük içinde olması gerektiğini yani kimlik ve yapılaşma bütünlüğünü vurgulamaktadır. Birbirine benzer, ayırdedilemeyen, monoton uluslararası üslupla yapılaşan çevreye karşılık, mekan farklılığını önemseyen, insanların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek elemanlara önem veren Lynch, geç-modern ve postmodern kentsel tasarım anlayışıyla biçimlenecek çevreler için önemli analizlerde bulunmuştur (Barışkın 1994). Lynch, yabancılaşmış kentin herşeyden önce, insanların ne kendi konumlarını ne de kendilerinin içinde bulundukları kentsel totaliteyi hatırlayamadıkları bir mekan olduğunu ortaya koymuştur (Jameson et al. 1994).

Robert Venturi 1966 yılında “Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki” adlı kitabı ile “less is more” sloganına karşılık, “less is bore” sloganını ortaya koymaktadır. Venturi, modernist akımcı tasarlanan dış mekanların ölçek dışı olduğunu, çevresel ve sosyal bağlamdan kopuk olduğunu söyleyerek, kültürel bağlamın önemini vurgulayarak, yeni bir tartışmayı başlatmıştır (Karaman 1993).

1970’ler kentin bir bütün olarak yönlendirilmesini sağlayan bütüncül planlama anlayışının toplumun çok renkliliğini yok eden ya da bunu önemsemeyen yapısının anlaşıldığı yıllardır. “Planlamanın görevi kentsel büyümeyi (topyekûn kentsel gelişmeyi) yönlendirmek değildir”. Çünkü, “kent örüngüsü ve dinamikleri ile içsel ve dışsal güçlerin belirlediği bir yapıdadır; bu güçler büyük ölçüde planlı girişimlerin etki

alanı dışında kalmaktadır” (Bilsel vd 1993). Planlamanın teknik yönü, rasyonalist yapısı ve bürokratik ağırlığı kenti bir kalıba sokma isteğini kuvvetlendirirken, demokratik özelliklerin silinmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kentin bu iddialı büyük planlarla değil, farklılıkların fark edilebileceği bir anlayışı sergileyen daha küçük kapsamlı ve yerel yaklaşımlarla planlanması eğilimi önem kazanmaktadır. Bu da estetik unsurların öne çıkmasını sağlarken yerel istek ve özelliklerin de dikkate alınmasını gerektirmiştir. Diğer bir ifadeyle, kenti, kentte yaşayan kişilerin istekleri yönlendirebilecektir. Bu demokratik anlayış da yeni bir planlama ve tasarım yapısının oluşmaya başladığını gösterir. Bu durumda planlamanın görevi, toplumsal gruplar arası iletişimi ve uzlaşmayı sağlayacak bir konumu oluşturabilmektir.

“Postmodern direnişin modernizm karşısında asıl üstünlük sağladığı konu kuşkusuz kenttir. Topyekün tasarımlara, toplumsal mühendisliğe karşı seçenekler geliştirme, geleneksel kenti yaşatma gibi çabalar, postmodernizm kapsamı içinde yer almaktadır. Örneğin, Rob Krier’in geliştirdiği tipolojik kent çözümlemesi, tarihsel kent dokusunu yaşatmayı amaçlayan yaklaşımlardan biridir. Barınma, çalışma, eğlenme gibi işlevlere göre yapılan hiyerarşik ayrıma karşı, “toplu yaşam” savunulmuştur. Bir yandan kent kültürünü yaşatmak için “küçük kent”, “insan ölçeği” gibi bildik çözümler önerilmiş, öte yandan geleneksel kent ile modern yaklaşımın bir kolaj biçiminde bir arada olabileceğini savunan uzlaştırmacı tavırlar da geliştirilmiştir (Jameson et al. 1994).

Modern kent ile geleneksel kenti bir arada savunan bir görüş de C. Rowe ve F. Koetler’in Kolaj Kent¹⁹ görüşüdür. C. Rowe ve F. Koetler’in “Kolaj Kent” kitabı aydınlanmış bir çoğulculuk için, mevcut koşullardan yararlanmayı, “rafta kalmışlığı” kabul etmeyi savunur. Örneğin; nostalji ile kehaneti, geçmişi hatırlama ile gelecek beklentisini birleştirmek öngörülür” (Jameson et al. 1994).

¹⁹ Kolaj kent, mevcudu kabul edip gelecekte beklenenlerle bir köprü kurmayı savunur. Roma, Floransa, Parma gibi tarihi kentleri model alıp, morfolojik açıdan çözümlemektedir. Amaç, kaybolan sokak ve meydanları yeniden yaratmak ve yerel kimlik oluşturabilmektir (Karaman, 1993).

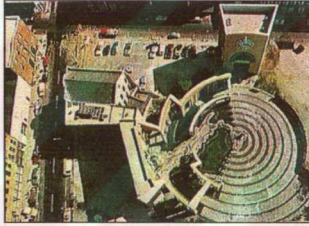
Postmodernizm tarihle bağıı sadece gelişen koruma kavramı ile sağlamamaktadır. Aynı zamanda tarihi, bir biçimler deposu olarak görüp, tarihsel özellikleri bugünün mimarisinde ve kent tasarımında sıklıkla kullanır. Yani eklektik ürünler sergiler. Postmodernizmin bu yapısı onun en çok eleştiri alan yönünü oluşturur. Çünkü, bu anlayışın yaratıcılığı yok ettiği, mimar ve tasarımcılar için bir kolaya kaçış olduğu ve tekrara düşüldüğü, müşteri zevkine göre şekillenen, piyasa ile içli dışlı ilişkileri kuvvetlendiren bir yapı olduğu söylenir. Ancak, postmodernist tasarımın genel özellikleri incelendiğinde zaten oluşturulan ürünlerin topluma bir mesaj vermek ya da tümüyle yeni bir gelecek yaratmak gibi bir kaygısı olmadığı görülmektedir. Postmodernist bir üründe oyun oynama, alaya alma, renk unsurunu özgürce kullanabilme, tarihten alıntılar oluşturma, süslemeden kaçınmama ve mekanı bir sahne dekoru olarak görme gibi eğilimler söz konusudur. (Şekil 2. 8. , 2. 9. , 2. 10.).

Postmodernist tasarım ya da ürünlerin eklektik yapısı geç kapitalizm ve piyasa sistemi içinde değerlendirilmiştir. Karaman (1993), gibi bazı planlamacılar ise bu durumu “Bauhaus ve Le Corbusier”nin fikirlerinden sıkılan toplumsal arayışların, toplumsal değişimlerin geçiş aşamalarındaki bir yaratma sorunu, bir kriz dönemi sendromu” şeklinde değerlendirebilmektedir.

Leon Krier özellikle postmodern kentin morfolojik oluşumuna ilişkin rasyonalist bir “anlatı” geliştirmiştir. Eklektik mimariye karşı çıkarak demokratik özgürlüğün gelişigüzel bir hoşgörü olmadığını savunmuştur (Karaman 1993). Bazı başka Avrupa’lı postmodernistler gibi, Leon Krier de geleneksel “klasik” kentsel değerlerin aktif olarak yeniden canlandırılmasının ve yeniden yaratılmasının²⁰ peşindedir.

²⁰ Bu ya eski bir kentsel dokunun restore edilerek yeni kullanımlara kazanılması, ya da eski bakış açılarını ifade eden yeni mekanların, çağdaş teknolojilerin ve malzemelerin olanaklı kıldığı bütün marifetler kullanılarak yaratılması demektir (Harvey 1999). Postmodernizm içindeki bu eklektik anlayış İngiltere’de Hewison’a göre ana sanayi dalı olarak mal imalatından miras imalatına geçildiğini belirtecek kadar etkilidir. Harvey (1999), bu noktada müzeler, kır evleri, geçmiş görünümleri yansıtan yeniden inşa edilmiş ya da rehabilite edilmiş kentsel peyzajların, geçmişte varolmuş alt yapının taklit edilmesiyle üretilen kopyaların, İngiltere’de peyzajın devasa dönüşümünün ayrılmaz parçaları haline geldiğini söylemektedir.

Modernizmin tepki toplayan yönlerinden biri olan, sokakların kültürel canlılığını kaybetmesi düşüncesi postmodernist bakış açısında sokakların yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Kente canlılık kazandıran sokak unsuru tekrar ya eski mahallelerin yeniden kullanıma kazandırılmasıyla ya da yeni oluşturulan mahallelerle yaşatılmaya çalışılmıştır. Mahallelerde de insan ölçeği ve komşuluk ilişkileri gibi özlenen unsurları yaratacak nitelikte, diğer bir ifadeyle, insanlar arası yabancılaşmayı ortadan kaldıracak ve iletişimi sağlayacak ortamlar yaratılmaya çalışılmıştır.

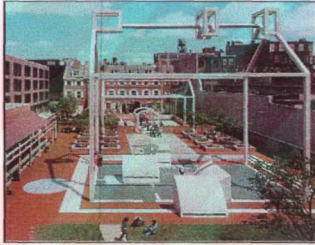

Şekil 2. 8. C. Moore'un New Piazza D'Italia meydan düzenlemesi (New Orleans)
(<http://www.design.ncsu.edu/pages/subjectpages/SZZ.00237.HTML> 2002)

Şekil 2. 9. C. Moore'un New Piazza D'Italia meydan düzenlemesine ait cephe görüntüsü (New Orleans)
(<http://www.cti.itc.virginia.edu/~rmm/docs/49.01-piazza.html> 2002)

“Kent içindeki ulaşılabilirlik artık sadece konut-iş ilişkisi için değil, özellikle kentin içindeki sosyal donanımlara, çeşitli faaliyetlere ve çeşitli olanaklara ulaşım için gündeme gelmektedir. Modern dönemde kentsel tasarımda amaç “yapı” idi. Postmodern dönemde ise artık “yapı” önemli değil “yapılar arası mekan” ön plana çıkmaktadır. Boş alanlar, açık alanlar, yapı barındırmayan alanlar ve binalar arası mekanlar ağırlık kazanmaktadır” (Duyguluer 1993). Duyguluer (1993), modern dönemde kent planlamada amacın “yapı” olduğunu, postmodern dönemde ise artık yapılar arası mekanın²¹ ön plana çıktığını bildirmekte ve boş alanlar, açık alanlar, yapı barındırmayan alanlar ile binalar arası mekanların ağırlık kazandığını vurgulamaktadır. Bu tip mekanların ağırlık kazandığını belirtmekle tam da kentsel peyzaj tasarımının çalışma alanlarının postmodern dönemle birlikte yeniden önem kazandığını vurgulamaktadır.

Şekil 2. 10. R. Venturi Franklin Meydanı (Philadelphia 1972-1976)

(http://www.architectureweek.com./2001/0627/news_1-2html 2002)

Mekansal tasarımda farklı fonksiyonlar için yapılan bölgeleme anlayışını eleştirenlerden biri de Leon Krier'dir. “Leon Krier için temel sorun, kent planlamasının büyük ölçüde

²¹ Yerleşim alanlarında açık mekanların (bahçe ya da daha geniş anlamda açık ve yeşil alanlar) park ve bahçe sanat tarihi içindeki gelişimi ve değişimi için Prof. Dr. Murat Yazgan ve Doç Dr. Elmas Erdoğan 'ın Peyzaj Mimarisi Demeği Yayınları: 1992/2 tarafından çıkarılan “Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama” (1992) isimli çalışmalarına bakılabilir.

tek işlevli bölgelemeye dayanmasıdır. Bunun sonucunda, insanların bölgeler arasında yapay anayollar aracılığıyla dolaşımı planlamacının başlıca sorunu haline gelir; bu da Krier'e göre zaman, enerji ve toprak israfına yol açtığı için "anti-ekolojik" bir kent dokusu yaratır" (Harvey 1999).

2. 6. Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı

Kent çoğulcu²² kültürün yeridir (Aslanoğlu 2000). Yerel özelliklerin ve farklı kimliklerin kent planlama ve tasarımına etkilerini Laçiner (1996), şu şekilde belirlemektedir. "Demokratik-çoğulcu kent modeli cemaatleri veri alarak, onların meşruiyetlerini tanıyarak ve aralarında bir birlikte yaşama hukuku (çoğulculuk), demokratik bir yönetim ve yönetime katılma mekanizmaları oluşturarak, farklılıklar (cemaatler, yaşam tarzları) arası gerilimi gidermeyi, en azından "barışçıl" mecralara kanallandırmayı sağlayacaktır." Modernist anlayışın kent planlama ve tasarımında önemle gözetildiği konu, ortak bir kamu yararını yakalayabilmektir. Yerel niteliklerin planlama ya da tasarımda ön plana çıkarılması ise bir anlamda, toplumda ortak bir kamu yararı fikrinin yavaş yavaş silinmesi demektir. Çünkü, toplumu oluşturan her kimlik kendi düşüncesi doğrultusunda bireysel çıkarını ön plana çıkarır. Her kimlik, kendi bakış açısına göre haklıdır ve toplum sürekli bir değişim içindedir. Bütüncül ve farklılıkları örten bir planlama ya da tasarım anlayışı geliştirilemez. Parçalı bir dünyada homojenite yaratarak demokratik hakların bir şekilde engellendiğini söylemek de mümkün gözükmemektedir. Bunu sadece demokratik özelliklerin silinişi gibi görmemek gerekir. Çünkü, farklılıkları anlayan ve bunu açığa çıkaran bir toplum yapısı aynı

²² "Kentsel yaşam bir çeşitlilikler bütünlüğü olmalıdır. Her bir çeşit varoluş ve kendini yeniden üretim koşullarında da çeşitlilikleri korumalıdır. Kentsel kültür bu çeşitliliklerin bir arada, birbirleri ile ilişkili, etkileşim içinde daha bir çeşitliliğe, renkliliğe kavuşacaktır. Değişik sosyal kesimlere sunulan kaynakların eşit olması bunların değerlendirilme biçimlerinin eşit olmasını gerektirmez. Bu kaynaklardan elde edilebilecek sonuçların çeşitliliği, kaynakların nasıl kullanılacağına kararlarına müdahale edilmediğinde her bir kaynak kullanan birimin kendi özgül koşullarının sonucu olarak rahatlıkla çeşitlenecek, zenginleşecektir. Kentin sosyal manzarasının renkliliğini oluşturan alt-kültürler o zaman ayrı ayrı kendi yeniden üretimlerini biçimlendirecek ve kaynaklarını kendine göre en uygun olan biçimde değerlendirecektir. Oysa, bu alt-kültürlerin varlığını kaale almayan kent planlaması, konut çevreleri tasarlanması baştan onların kendilerini yeniden üretecek kaynaklardan en önemlilerinden birini yok etmektedir" (Adam 1996).

zamanda kapitalizmin dayanağı olan kişilerin ekonomik faaliyetlerindeki serbestlik ilkesinden de destek alıyor olabilir. Kapitalizmin serbestlik ilkesinden destek alan bir ekonomik ve sosyal düzen bütüncül planlamayı bireysel ekonomik gelişim açısından kendine engel kabul edip, böyle bir kısve altına saklanıyor olması olasılıklar içindedir.

Postmodernizmi, Jameson, geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak değerlendirmektedir. Bu kültürel mantık temelde iletişim ve bilişim sektöründeki hızlı ve yoğun değişimin etkisiyle şekillenen yeni bir dünya düzenini ifade etmektedir. Bu dünya düzeni genel anlamda küreselleşme başlığı altında açıklanabilmektedir ve sadece bilgi ve teknolojinin değil, aynı zamanda, bunlara koşut olarak sermayenin de küresel hareketini tarif eder. Geç kapitalizmin mantığı içinde artık sadece üretim değil, meta üretimi²³ gündeme gelmektedir. Üretim ise tek tek ulus devletlerce değil, sınırlar ötesi bir hareketle gerçekleşmektedir. Bu mantık bize, planlamanın da bu yeni oluşumları dikkate alması gerektiğini gösterir. Çünkü, üretim ya da sermaye, yerel özelliklere karşı daha hassas hale gelmiştir. Bu nedenle, geçmiş dönemin bütüncül planlama anlayışı, bu her bir yörenin kendini ön plana çıkarma girişimleriyle örtüşmemektedir. Sebebi ise, hızlı değişime ve beklenen gelişmelere istenilen sürede cevap verememesidir. Bunu planlama eyleminin, dar anlamda mekânda kullanımların alacakları konumlara karar verme isteğinin çok ötesine geçtiği şeklinde yorumlamak yanlış olmaz. Günümüzün dünyası, koşulların hızla değişebildiği bir dünyadır. Esneklik de, hızla değişebilen koşullara uyum gösterebilmenin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu esnekliğin bir gereği olarak, “topyekûn mekansal organizasyonlar yerine, daha netleşmiş mekansal tahsislerin yapılması yoluyla ortaya çıkan eylemle kentsel toplumun gelişmesi detay planlar, büyük proje çalışmaları, kentsel düzenleme operasyonları ile yapılmaya başlanmıştır” (Çubuk 1993). Tam da bu yeni anlayış ülkemiz açısından bir taraftan kentsel peyzaj tasarımının uzun yıllar mücadelesini verdiği çalışma alanlarını imar artışı alanlar olmaktan kurtaracak bir meslekler arası uzlaşma zemini hazırlaması bakımından olumlu gelişmeleri; diğer taraftan da kır-kent ayrımı tanımayan doğal çevrenin kentsel mekanda sürekliliğinin sağlanması yönündeki kentsel peyzaj tasarımı hedefleri açısından sıkıntıları işaret etmektedir.

²³ Gencay Şaylan'ın Postmodernizm (1999) adlı kitabından alınmıştır.

Kentlerin sahip olduğu ve kente kimlik kazandıran her özellik aynı zamanda kentin ekonomik ve kültürel gelişmesinin de anahtarı olmaktadır. Günümüzde gelişim ve değişim süreçlerinden pay almak isteyen²⁴ her kent bu zincirin bir halkası olabilmek için ya sahip olduğu bu özellikleri ön plana çıkarmayı ve bu özellikleri geliştirmeyi hedeflemekte ya da bu tip özellikleri yaratarak kendini de bu gelişimin içine katmaya çabalamaktadır. Bu noktada kente bir imaj²⁵ çizerek hareket halindeki sermaye döngüsünden yararlanmayı amaçlamaktadır. Daha çekici bir kent imgesi yaratmak için çevresel kalitede artış sağlanması ve böylece oluşan seçim ortamında kentin ön plana çıkarılması kente ilgili hem özel hem de kamu kurumlarının hedefi olmaktadır.

Kent sosyolojisinde; kapital birikim süreçlerine göre kenti analiz eden yaklaşımlar 1970'lerde gündeme gelmiştir. Bu gelişmelerin nedeni olarak sermayenin uluslararası niteliğinin ön plana çıkması ve 1970'ler ekonomik krizi ile ortaya çıkan sermayenin yeniden yapılanma gereği gösterilmektedir (Aslanoğlu 2000). Böylece, kentsel mekanların birer meta olarak algılanması durumu oluşmuştur. "1970'lerden sonra tasarımın ötesinde, tasarlanan mekanın işletilmesi²⁶ (management) de önem kazanmış bulunmaktadır" (Önür 1994).

²⁴ Harvey (1999)'e göre, "kentler ve mahalleler günümüzde olumlu ve yüksek kaliteli bir yer imgesi yaratmaya çok daha fazla özen göstermektedir ve bu ihtiyacı karşılayabilecek bir mimariyi ve kentsel tasarım biçimlerini hedeflemişlerdir. 1973'ten bu yana yaşanan, yoğun kentler arası rekabet ve kentsel girişimcilik döneminde, seyirlik kentsel mekanların oluşturulması, yoluyla kente imaj kazandırmak sermaye ve insan cezbetmek için bir araç haline gelmiştir".

²⁵ "Mekan ne denli birleşik hale gelirse, toplumsal kimlik ve ceyren açısından parçalanmanın özellikleri o denli büyük önem kazanır. Örneğin, sermayenin yeryüzünde serbestçe dolaşımı, bu sermayenin cazip bulacağı mekanların tükel niteliklerini ön plana çıkarır. Yeryüzündeki çeşitli toplulukları birbiriyle rekabet içine sokan mekan daralması, beraberinde yerleşmiş rekabet stratejilerine bir mahalli özel kulan ve ona rekabet gücü kazandıran şeyler konusunda özel bir bilincin gelişmesine yol açar. Bu tepki artan ölçüde tırdeş ama parçalanmış bir dünyada bir mahallin tanınmasına ve benzersiz niteliklerinin geliştirilip ortaya konulmasına çok daha büyük önem verir" (Harvey 1999).

²⁶ Kentsel mekanların küreselleşme süreci içinde parçalanmalara uğraması, kent içinde elit konutların yapımı, yeni iş ve eğlence merkezlerinin oluşturulması, kent dışında üst sınıfların adeta kendilerini tecrit ettikleri siteler, bireyin de farklı olma taleplerini karşılamaktadır. Aynı biçimde kent içindeki bu parçalanma ve rekabet olgusu kentler arasında da görülmekte, liberal etkiler altında bulunan ülke kentlerinin gelişme düzeylerinde farklılıklar doğurmaktadır. Kentsel gelişme politikalarındaki liberal etkiler devletin ülkesel bazda bir denge sağlamanın önüne geçerek kentler arası uçurumu artırmakta; kentsel mekanda da kenti mekansal ve sosyal kutuplaşmaya sürükleyebilmektedir (Gökğür vd. 1999). Farklı kademelerdeki kentlerin ulus devlet bütünlüğü içinde, devletin güvencesi altında, dengeli büyümeleri ve eşit gelişmeleri artık geçerliliğini yitirmiştir (Ocak 1996). Özendirilmiş, fonksiyonları abartılmış metropoller, global kentler olmaktadır. Ekonomiye müdahale etmeyen devlet yerine, piyasası ile ön plana çıkan kentler etkin unsur olmaktadır (Gökğür vd. 1999).

“Bu dönemde sermayenin uluslararası ilişkileri ile kentlere yeni işlevler yüklerken kent mekanında yeni zorlamalar yarattığı gözlenmektedir. Büyük ölçekli toplu konut projeleri, büyük müteahhitlik firmaları ve yap-işlet-devret yoluyla yapılan alt yapı projeleri, gökdelenler, uluslararası ticaret merkezleri, ülke içi birikim yetersiz olunca büyük dış borçlanma olanakları bu değişimin habercileridir. Metropoliten alanlarda özellikle dış ticaret ilişkilerinin yoğun olduğu merkezlerdeki gelişmeler, uluslararası bağlantı noktaları olarak kentlerin yeni işlevler kazandığını göstermektedir. Kentsel rantlardan kaynaklanan birikim, metropoliten kentlerin saçaklanma şeklinde büyüdüğünü göstermektedir (Aslanoğlu 2000).

“Fordist birikim rejiminin bunalımına sermayenin verdiği yanıt şeklinde tanımlanan esnek üretimin, sermaye grubunun çıkarları doğrultusunda şekillendiği öne sürülmektedir” (Eraydın 1992). Toprak iyeliğinin kamunun değil, bireylerin elinde olması, kentlerin imarında ve planlamasında yüksek gelir kümelerinin baş rolü oynamalarına olanak verir, toprak ve konut geniş ölçüde ticarete konu yapılır (Keleş 1997). “Fordist üretim yerini post-fordist üretim biçimine, telekomünikasyon ve bilişim teknolojileri ile çok daha esnek davranabilen sermayeye bırakmıştır. Az gelişmiş ülkeler ekonomilerindeki durgunluğu yıkabilmek için maliyeti düşürücü ucuz mal elde etmek gayesiyle emeklerini ucuza satarken, mekanlarını ise yeni iş imkanlarının doğması ve yaratılması için üretim sahalarının açılabilmesi gayesiyle, neredeyse karşılıksız elden çıkarma durumuna gelmektedirler. Bunun sonucunda mekanların çoğu zaman, gerçek kullanım amaçlarından farklı gayeler için ve kendi öz değerlerinden koparılıp çok uluslu şirketlere pazarlanan bir meta haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır” (Gökgür vd. 1999).

“Ekonomist açıdan şehir, en çok soyut bir alanda sermaye birikimi açısından bazı önemli özellikler gösteren bir yerleşim noktasıdır. Ekonomistin dili ile belirli şehirler, pazar durumuna indirgenmektedir. Tarihlerinin yerini kent dinamiği denilen şey almaktadır. Paranın hızını ve yatırımlarının getirilerini düşünürken işletmecilerin düsturu verimliliklidir. Şehirler işletmeci ilkeleriyle planlanırsa sokaksız şehirler olmaya

mahkum edilirler” (Friedman 1996). Küreselleşme sürecinde kullanılan bir başka rekabet aracı da yerelliğe özgü kültürel ve doğal kaynaklar olmaktadır. Bu kaynaklar, bulunduğu yerin özelliklerini arttırmakta, buraları yatırım için çekici hale getiren faktörler olmaktadır. Küresel ortamdaki çekiciliğin artırılması “içsel potansiyellerin” devreye sokulmasıyla gerçekleşmektedir (Gökgür vd. 1999). 1980’lerin mekansal planlama gündemine oturan doğa bilimleri ile kamu politikasının gelişmenin anahtar sözcüğü sürdürülebilir kalkınma (sustainable development) olmuştur. Bu gelişmenin en önemli etkisi, mekansal planlamayı, siyaset bilimiyle bağlayarak, sosyal coğrafya, geleneksel şehir ekonomisi ve kentsel tasarım gibi alanlarla bezenmiş klasik kanaldan çekerek, doğa bilimi ve atık yönetimi teknolojisi, enerji korumacılığı, kirliliğin önlenmesi ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi alanları kucaklayabilecek bir başka forma dönüştürmesidir (<http://www.ayrac.com/mekekanbilim/yazarsezai.html>).

“İçinde yaşadığımız “Yeni Dünya Düzeni” önünde sonunda kapitalizmin yeni zamanlarıdır ve sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünyayı kavrayışın sürekliliğidir. Sermaye ulusal sınırların üstünde “serbest” hareket etmeye başlamış, hacmi artmış, hızlanmış ve yaygınlaşmıştır. Kent artık ulusal, bölgesel dengeleri hiçe sayabilen, kendi belirlediği stratejiler ve kendi ürettiği kararlar doğrultusunda, küresel pazarda kendini pazarlayabilen bir fiziksel metaya dönüşmektedir” (Ocak 1996).

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı: Hacı Bayram Camii Çevresi Örneği, konulu bu tez çalışması, peyzaj mimarlığı mesleğinin “peyzaj tasarımı” (ya da kentsel peyzaj tasarımı) çalışma konusunun son yıllarda sık olarak gündeme gelen kentsel tasarım eylemi çerçevesinde kenti tasarlayan diğer planlama ve tasarım meslekleri ile ilişkilerini inceleyen az sayıdaki çalışmalardan biridir.

Çalışmada postmodernizm ve modernizm, kentsel tasarım, kentsel yenileme, kentsel ekoloji kavramı, peyzaj mimarlığının gelişimi gibi pek çok konuda yerli ve yabancı literatür taraması yapılmış, modernizm akımı içerisinde önemli yere sahip olan fütürizm, pürizim, kübizm gibi farklı sanat akımları da araştırılmıştır.

Literatür çalışmasında konu ile ilgili hazırlanmış olan tez çalışmaları YÖK Dokümantasyon Merkezi’nden taranmıştır. Kentsel tasarım konusunda en fazla sayıda ve kapsamlı çalışma Mimar Sinan Üniversitesi tarafından hazırlanan Kentsel Tasarım Sempozyumları’ndan elde edilmiştir.

Tez çalışmasında internet önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Özellikle kentsel gelişimi yönlendiren önemli isimlerin çalışmalarına ait fotoğraf, diyagram ve maketlere ait görüntüler internet taramasıyla elde edilmiştir. İnternet yurt dışında peyzaj mimarlığının gelişimini araştırmak bakımından önemli bir kaynak olmuştur.

Güncel gelişimi en yakından takip edebilmek için özellikle küreselleşme, ekonomi ve çevre ilişkileri, siyaset, kent ve kültür gibi kavramlar hakkında çıkan kitaplar ve konuyla ilgili çıkan süreli yayınlar tez çalışması içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Hacı Bayram Camii'nin çevresinde yaşayan ve burayı ziyaret eden halkın kültürel yapı ve sosyo-ekonomik özellikleri, planlama ve tasarım çalışmalarını önemli ölçüde etkileyeceği düşünülerek, araştırılmıştır. Bu konuda Ulus Planlama Çalışmaları ve Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesine ait proje raporları tez çalışmasına önemli bir yön vermiştir. Ayrıca, araştırma alanına ait proje, plan ve fotoğraflardan yararlanılmış ve görsel analize yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasında ilk olarak aydınlanma döneminden kuvvet alan modernizm ve ardından gelişen tepkilerle biçimlenen postmodernizmin kente etkileri araştırılmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel değişikliklerin kente yansımaları günümüze kadar incelenmiş, yeni anlayışlar ve düşünce sistemlerinin kente olası etkileri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla literatür taraması yapıldığında farklı tarihsel dönemlerin şehircilik ve mimarlık alanındaki yansımaları, peyzaj mimarlığı ile ilgili yansılardan ayrı ele alınmış, tezde bu iki ayrı ele alışı ilişkilendirme kaygısı taşınmamıştır. Burada amaç peyzaj mimarlığı, mimarlık ve planlama anlayışlarını karşılaştırmak ve bu yönde bir tartışma ortamı hazırlamak değildir. Daha sonra kentsel tasarım çalışmalarının kuramsal temeli araştırılmış, ekoloji ve kent ilişkilerine değinilerek peyzaj mimarlığının geçmişten günümüze kuramsal yapı ve uygulamalarda geçirdiği değişim incelenmiştir. Son olarak Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi örneğinde bütün bu değişimin izleri araştırılmış, bu proje üzerinde peyzaj mimarı bakış açısının ne şekilde olabileceği üzerinde durulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4. 1. Kentsel Tasarım

4. 1. 1. Kentsel tasarım kavramı, özellikleri ve hedefleri

On dokuzuncu yüzyılda peyzaj mimarlığından ayrı bir disiplin olarak bahsedilmeye başlanıncaya kadar, mimarlık kentsel forma tek başına yön veren tek disiplini denilebilir. Yapılan mimari ürünler mimar tarafından çevresiyle birlikte düşünülerek tasarlandığı için, bir mimar hem peyzaj mimarı hem de yeri geldiğinde kentsel planlamaya yön veren kişiydi. Yirminci yüzyılda da şehir ve bölge planlama disiplininin peyzaj mimarlığından ayrılmasıyla²⁷ birlikte artık mimarlar ve planlamacılar kent gelişiminde ağırlıklı söz sahibi olan iki meslek disiplini olmuştur.

1900'lü yılların başlarında modernizmin etkisi bütün tasarım disiplinlerinde kendini göstermeye başladığında, kentlerin Orta Çağ'dan kalma sıkışık dar ve düzensiz yapıları da bu görüşle birlikte değişime girmiştir. Artık kentler cenvelden çıkmışçasına düzgün sıralar içeren, fonksiyonel özelliklerin belirlediği formlara bağımlı şekilde biçimlenmiştir. Modernistlere göre, yirminci yüzyılın insanı da zaten böyle mekanlarda yaşamak istiyordu. Sokaklar taşıtlar içindi, trafik hızlı ve kesintisiz akmalıydı ve insanlar iş merkezleri ve konutlar arasında bir yaşam koşusu içine girmişti.

Bu durum 1960'lı yıllara kadar devam etti. Ekonomi, mühendislik ve mimarlık arasındaki bu yoğun yaklaşma sonucunda hızlı, ucuz, sağlam ve keskin hatların kusursuz uyumundan oluşan görüntüler, kaybolan ölçek dengeleri ve kentsel yıkım ve

²⁷ (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASJA)

yeniden yapım amacıyla girifilen çalışmalar, kentlerde yaşayanların toplumsal ilişkileri sorgulamalarıyla birlikte tepki toplayan yönler oldu. “1960’ların kişi hakları gösterileri ve savaş karşıtı ğrenci protestoları -şehirsel yenileme ve ekspres yol yapımına karşı protestolarda olduğu gibi- politik bilinçlenmeyi artırmıştır. Orta sınıf kent ve doğayla ilgili düşüncelerini ve sorunlarını daha açık bir şekilde savunabilir hale gelmiştir” (Relph 1987).

Bütün bu nedenlerden dolayı 1970’li yıllarda kentsel planlamayla ilgili yeni bir düşünce tarzı ortaya çıkmıştır. Böylece 1940’lardan beri süregelen otoriter yaklaşımla toplumsal planlama anlayışı birleştirilmiştir. Mark Francis bu iki metot arasındaki farkı şöyle belirtmiştir. Toplumsal planlama küçük çapta, yerel ve kullanıcılarla müşterileri içeren, düşük maliyette ve demokratiktir. Modernist planlama ise geniş çapta, ulusal ve uluslararası modelleri kullanan, yüksek maliyette bir yapıya sahiptir. Bu yeni sayılabilecek görüş, geleceğin peyzajına yn vereceği düşünülen gökdelenler, mega yapılar ve makinelerle dolu bilimsel teknolojiler ve rasyonalizasyona sırtını dayamış tek taraflı modernist bakışın çöküşüne neden olmuştur” (Relph 1987). Kentsel tasarım olarak adlandırılan bu yeni olgu, planlamacıların elinde iki boyutlu olarak şekillenen kentsel gelişimin fiziksel yönünün ihmal edilmesiyle ortaya çıkan kentsel görünüm ve kentli ilişkilerinden hoşnut olunmaması üzerine, ihmal edilen bu boyutu güçlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. ıkış noktası modernizmin ve bütüncül planlamanın bürokratik katı tutumuna ve fütürist yapısına duyulan rahatsızlık olduğu için, kentsel tasarımda bütün bu ynlerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Relph’e (1987) göre, kentsel tasarım kentsel görünüm bütünlüğü ile ilgilenir. “Böyle bir gelişmede üzerinde durulması gereken en önemli nokta görsel kalitedir. Çünkü bu, bu yüzyılın başında meydana gelen “Güzel Kent” anlayışından beri önemsenmeyen bir durumdur. Kentsel tasarım planlamaya geniş bir bakış açısı sağlar. Çünkü, kentsel tasarım toplumun yeniden önem kazanmasıyla yakından bağlantılıdır”. Peyzaj mimarı Garrett Eakbo’nun 1969 yılında yayınlanan eseri *Landscape We See* adlı kitabında kentsel tasarımın karmaşık çevresel problemlerin çözümü için en son ya da yeni diyebileceğimiz en genel kavram olduğunu belirtmekte ve kentsel tasarımı şöyle tanımlamaktadır. Kentsel tasarım zaman ve mekan içinde hizmetler ve bunların karşılıklı bağlantı düzenlemeleri

arasındaki ilişkinin tasarımıdır. Tasarım ilişkilerinde, hizmetlerin tasarımında biri bittiği yerden diğeri başladığı için akıcı ve uygun olarak takip etmek gereklidir.

“Kentsel tasarım, politik, sosyal, yönetsel, ekonomik ve fiziksel yapısı sürekli değişim içinde olan kentin ve kırsal kesimin yapı çevresinin, farklı kullandaki bina gruplarının ve bunları besleyen yaya hareketlerinin, servislerinin, bunlar arasındaki mekanlar ve objelerinin tasarımı eylemidir. Bu değişimlere bağlı olarak kentsel çevrenin form ve karakterinin yeniden düzenlenmesi, değiştirilmesini sağlayan yaratıcı bir eylemdir. Burada aktivite sistemlerini kurabilme, yerel özellikleri kavrayıp tasarımda yorumlayabilme yetisinin önemi ortaya konmaktadır. Kentsel tasarım kamusal alanın fiziksel tasarımıdır” (Karaman 1999).

“Kentsel tasarım, genel anlatımı ile, kentsel mekanda çok boyutlu ve ayrıntılı düzenleme yöntemidir. Burada çok boyutluluk fiziksel üç boyuta ek olarak, maliyet-olabilirlik ve programlama-zamanlama anlamında 4. ve 5. boyutların da katılması; “ayrıntılı düzenleme” ise, uygulama için gereken tüm ayrıntıların, uygulama politika ve araçları ile birlikte düzenleme kapsamı içinde tanımlanması anlamındadır” (Bilsel vd 1991).

Urban Task Force’un tanımı ise şu şekildedir: “Farklı binalar arasındaki ilişki; binalar, sokaklar, meydanlar, parklar, su yolları ve diğer alanlar arasındaki ilişki, ki bunlar kamu alanlarını oluşturan yerlerdir; doğa ve kamusal alanın kalitesi; köyün, kasabanın ve kentin bir parçası ile diğer parçasının ilişkisi ve hareket ve aktivite örnekleri, bunların kurulması, kısaca, yapıları olan ve olmayan alandaki bütün elemanlar arasındaki karmaşık ilişkilerdir (<http://www.planning.dtlr.gov.uk/urbandesign/training/02.htm>). Kentsel tasarım ile ilgili bir başka tanım ise şöyledir: Kentsel tasarım yerleşimlerin ya da önemli bölümlerinin, kullanımı, yönetimi ve formuna dayalı olasılıklar üretme sanatıdır. Zamana ve mekana bağlı olarak kentsel modeli yönlendirir (bunu gerçekleştirmek için çalışma ölçeği yanında detaya inen çözümlere gider). Kentsel

tasarım, objelerle, insan aktiviteleriyle, yönetsel kurumlarla ve değişim süreçleriyle ilgilidir (Kaplan ve Küçükerbaş 2000).

Rapoport insan-doğa ilişkisiyle ilgilenen yaklaşımların en önemli destekleyicisidir. Onun kentsel tasarım tanımı da bu görüşten etkilenir. “Kentsel tasarımın, alanın, zamanın, anlam ve iletişimin bir organizasyonu olduğu düşünülürse, onun, elemanların kendisi yerine, elemanların arasındaki ilişkiyle daha çok ilgilendiğini belirtir” (Günay 1999).

Karaman tarafından yapılan bir başka tanımda ise kentsel tasarım, “iki boyutlu kent planlarına ve onların soyut plan notlarına, mimari ve mühendislik detaylarına inmeden önce üçüncü boyutta hayat veren bir aracı disiplindir. Bu tanımda kentsel tasarımın fiziksel tasarım misyonunun önemi vurgulanmaktadır. Kentsel tasarım mimarın ve uygulamacıların sonradan devreye gireceği geniş ölçekli büyük tasarımların çerçevesini ve sınırlarını kurma eylemidir” (Karaman 1999).

Kentsel tasarımın konu kapsamı oldukça geniştir; görsel, fonksiyonel, ekolojik ve çevresel, kentsel deneyim ve kamu alanı kalitesi vb. Kentsel tasarım terimi 1950’lilerin sonlarında Kuzey Amerika’da kullanılmaya başlanmıştır. Amerika Mimarlık Enstitüsü kentsel tasarım üzerine bir komite kurmuş ve konu üzerine ilk üniversite eğitimi 1960’da Harvard’da verilmiştir. Enstitü komitesi yetkilisi Paul Spreiregen tarafından yazılan bir dizi makale kentsel tasarım hakkında çok bilinen bir yayın olmuştur. Spreiregen’in kentsel tasarımın faaliyet alanı ya da konusuyla ilgili düşünceleri hırslı ve kapsamlıydı. Bu, sokak mobilyaları tasarımından ulusal ya da bölgesel ölçeğe; kentsel yenilemeden tarihsel korumaya; kapsamlı gelişmeden estetik kontrole kadar uzanmaktadır. 1970’lerde Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi kentsel tasarımı mimarlık, peyzaj mimarlığı ve şehir planlama arasındaki ara birime yerleştirerek tanımlamıştır (<http://www.planning.dtlr.gov.uk/urbandesign/training/02.htm>).

“Bugün kentsel tasarım mimarlık, peyzaj mimarlığı ve kent planlamasının birleştiği noktadadır ve içeriğini mimarlık ve peyzaj mimarlığının tasarım, çağdaş planlamanın çevresel yönetim ve sosyal bilim geleneğinden alır” (Baykal 1996). Ayataç (1999), kentsel tasarımın disiplinlerarası yaklaşım içerisinde, her mesleki disiplinin belirli alanlarda erişemediği boşluklara bir çözüm getirmeyi hedeflediğini belirtmekte, ancak, kentsel tasarıma tam olarak bir mesleki disiplinin parçasıdır denilemediğini söylemektedir (Ayataç 1999). Günay (1999) da, benzer şekilde düşünerek, kentsel tasarımın bir disiplin mi yoksa bir alan mı olduğunun hala açık olmadığını ifade etmektedir. Kaplan ve Küçükbaş’a (2000) göre ise, kentsel tasarım aracı, disiplinler arası bir aktivite olup farklı meslek disiplinlerinden profesyonellerin ekip çalışmasını gerektirmektedir.

“Kentsel tasarım; planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı, ulaşım ve altyapı planlaması gibi birden fazla mesleğin çalışma alanlarındaki üst üste gelişlerinde etkili bir rol üstlenmektedir. Kent tasarımcılarının araçları; görsel form analizinden, algısal psikolojiye; trafik akış teorisinden, nakit akış teorisine; tasarım rehberlerinden, performans standartlarına²⁸ kadar geniş bir çerçevedir. Hiçbir disiplin bunu tek başına başaramaz” (Ayataç 1999).

Bu durumda kentsel tasarım interdisipliner bir süreç ve aktivite olarak tanımlanabilir. Çevresel kaliteye ulaşmak kentsel tasarımın temel ilgi alanıdır. En önemlisi, kentsel tasarım, uygulama fikrinin önemle üzerinde durulmasını sağlar. Pratikte, kentsel tasarım terimi, küçük ölçekli çevresel gelişmeler veya bina yüzü tasarımından tüm yeni yerleşim

²⁸ Tasarım rehberleri ve performans standartları: Tasarım rehberleri tasarım kontrolünün uygulama araçlarından birisidir. Kentsel büyümenin getirdiği fiziksel mekansal değişimleri disiplin altına almak, yeni tasarımları, kentsel yenileme ve koruma çalışmalarını yönlendirmek amacıyla özellikle kentsel tasarımcı, kent plancısı, belediyeler ve diğer kent yönetim birimlerinin kullanmak durumunda oldukları kavram çerçeveleridir. Tasarım rehberleri, sınırlamalar koyucu veya performans yönelimli olabilir. Sınır koyucu rehberler bireysel tasarımcıların içerisinde kalmak zorunda oldukları sınırları veya çerçeveyi belirler. Buna karşılık performans yönelimli olanlar, bina ve açık alan için gerekli gün ışığı ölçüsünün, altyapı kapasitesini, gerekli peyzaj düzenlemelerini belirtecektir. Performans standartları sıkı kurallar koyucu tekniklerden daha esnekler ve tasarımcı ve plancıya yaratıcılık ve buluş konusunda olanak bırakır (Koç 1999).

alanları için önerileri kapsayacak şekilde ya da yerel planlama otoriteleri tarafından günlük tasarım kontrol çalışmalarından metropolitan bölgeler için tasarım strateji ve politikaları formülasyonuna kadar birçok konuyu kapsar (<http://www.planning.dtlr.gov.uk/urbandesign/training/02.htm>).

Günay (1999) da, benzer biçimde kentsel tasarım aktivitelerinin fiziksel tasarımın olduğu çerçevede politika geliştirmeye çalıştığını ve bu çerçevede şehrin ana elementleri arasında ilişki kurmakla ilgilendiğini belirtir. Bu açıdan kentsel tasarım şehrin fiziksel gelişiminin yönetilmesiyle ilgilenir diyerek, bu yönetimin güç olduğunu, çünkü, müşterilerin çok sayıda, programların belirsiz, kontrolün parçalı ve tamamlama durumunun da kesin olmadığını ifade eder.

Harvard Üniversitesi'nden Micheal Pittas'a göre, kentsel tasarımı belirleyen "parametre" niteliğindeki özellikler, boyutlar şunlardır:

- Kentsel tasarımın kamusal bir boyutu vardır, ilgi odağı kamusal mekandır.
- Uzun erimli eylem ve belirsiz bir gelecek içerir.
- Ürünü de kesin değil, belirsizdir.
- Mekan düzenlemesine katkı yapar, onu belirlemez.
- Ürünü kişisel değil, anonimdir.
- Müşterisi tek değil, çoktur. Kurumsaldır.
- Mekansal, üç boyutlu forma dönüktür (Baykal 1996).

Kentsel tasarımda farklı bir boyuta dikkat çeken Günay (1999), kentsel tasarımın sadece alan-parça (figür-mekan) ilişkisi ya da estetik ve mimari kuralların dayatılması ya da kentsel çevrenin korunması için formlarla özgürce oynamak demek olmadığını; bunun, şehirde ikamet eden yığınlarca aktörü görmezden gelmek demek olduğunu belirtip, kentsel tasarımın kamu politikasının bir parçası olmak zorunda olduğunu söyler. Günay'ın 1999'da yayınlanan "Urban Design is a Public Policy" adlı kitabı bu durumu açıklamaktadır. Kitapta Wilford'un bir açıklamasına deyinilmiştir. "Wilford'a göre,

kentsel tasarım yoluyla toplumun niyetlerinin ve umutlarının açık fiziksel ifadesi geleceğin şehrinin uyum ve fikir birliği açısından hayatidir. Bu açıklama kentsel tasarımı topluluk eylemleriyle birleştirmeyi ve böylece alana sosyal bir amaç kazandırmayı hedefler. Kurulan bu bağ giderek daha önemli hale gelmekte ve toplumsal tasarım kelimesi kentsel tasarım yerine kullanılmaktadır”

Amerika’da kentsel tasarım, kamu politikaları ve topluluk eylemlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Southworth şunları belirtmiştir. “Son yıllarda planlar kullanıcı ihtiyacına, yaya ulaşımına, koruma ve yeniden kullanıma, ayrıca topluluk karakterini ve kimliğini artırmaya yönelik bir yol izlemiştir. Bireysel proje tasarımı kentsel tasarımın merkez aktivitesi olmaya devam etse de başka durumlarda geniş alanların kalitesi ve kimliğini politika ve standartlarla geliştirmeye odaklanmıştır. Bu tip politika ve standartların geliştirilmesinde kentsel tasarımın önemli bir rolü olmuştur” (Günay 1999).

Kentsel tasarım aslında bir “yer yaratma sanatı”dır. Burada yer sadece belirli bir mekan değil; aynı zamanda onu anlamlı kılan etkinlikler ve olanaklardır (Bilsel vd. 1999). Tasarım sosyal yaşamı düzenlediği kadar aynı zamanda yerel ekonomik gelişmede de önemli role sahiptir. Örneğin, bir yerleşmenin yenilenmesi yerel ekonomik gelişimi desteklerken, öte yandan yerleşimin imajı da yenilenir (Ayataç 1999). Kentsel tasarımda yakalanmak istenilen yaşam kalitesidir. Bu da sadece fiziksel unsurları taşıyan bir özellik olmadığı için, kentsel tasarım yerel yönetimlerin kente insan çekmek ve sermaye hareketinden yararlanmak amacıyla kullandığı bir yöntem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimler yerleşimlerin gelişimlerinden sorumludurlar. Yerleşimlere ekonomik, sosyal, çevresel ya da kısaca, yaşanabilirlik başlığı altında toplanacak özelliklerin kazandırılmasında kentsel tasarım çalışmalarına yerel yönetimler gün geçtikçe daha fazla önem vermektedir. Oluşturulan kentsel tasarım çalışmalarında da yerel potansiyeli dikkate alarak, yerel özelliklerin ve güçlerin aktif olarak kullanılması ya da ön plana geçmesi söz konusudur. “Kentlerin fiziksel büyümeleriyle artan görsel kirlilik ya da genel ifadeyle kentsel peyzajdaki bozulmalar nedeniyle

kimlik, anlam ve imge yaratma kavramları günümüz kentsel tasarım çevrelerinin tartıştığı temel konular haline gelmiştir” (Karaman 1992). “Gerçekten de kentin gelecekteki biçimi, imajı, bu imajın radikal bir biçimde değişimi konusu, en iyi niyetleri taşısa da, yerel yönetim liderliğinin, kentli ve kentsel tasarımcı desteğinden yoksun kararlarına, ya da birkaç etkili girişimcinin lokasyon avantajlarından yararlanmaya dönük zorlamalarına terk edilemeyecek kadar önemlidir” (Şanlı, 1989). Tekeli (1994), ise bu konuya paralel bir başka boyuta dikkat çekerek, kent mekanının biçimlendirilmesinde kentsel tasarıma olumlu ya da olumsuz anlamda sosyal talebin arttığını belirterek, olumsuz kullanıma örnek olarak, rasyonel kapsamlı planlamanın arkasındaki eşitlikçi ahlak standartlarını aşmak ve spekülasyon kazançlar sağlamak için yapılan kentsel tasarım proje yarışmalarının verilebileceğini ifade etmiştir. Bu gibi durumları da ahlak yargılarının estetik yargılarla aşılmasına çalışılması olarak görmektedir. Bunun için kentsel tasarım çalışmalarının kamusal boyutu unutulmamalıdır. Kentsel tasarım çalışmalarında özellikle parçacı yaklaşım öngörüsünün boşluklarından yararlanarak bazı durumlarda, yerel gelişmeler kentsel bütünün çıkarlarını zorlayıp kamusal yararları kesişebilmektedir. Bu tip oluşumlarda kentsel tasarıma önemli görevler düşmektedir. Gökgür vd. (1999), bu gibi durumlarda kentsel tasarım projelerinin büyük mekansal bütünlükte kaynak yönetim projesi olarak ele alınması düşüncesinden yola çıkarak, bu projelerin kamu ve özel arasındaki kaynak dağılımını eşgüdümlü ve dengeli tutması gerektiğini ve yine benzer biçimde kent içinde sosyal bir kutuplaşma ve parçalanmaya gidişi engellemesi gerektiğini söylemektedir.

“1996 yılında toplanmış olan Habitat II Kent Zirvesi 21. yüzyıl kentlerinin insancıllaştırılmasının gereğini vurgulamıştır. Habitat II’de görüntülediği haliyle sosyal dışlanma sonucu eşitsizliğin, sosyal bağlılık için arayışın, kentsel şiddetin hakim olduğu yeni bir eşitsizlik döneminin ortaya çıkışı homojen kentin ahengini geçmişte bırakmıştır. Dönüşümler, kopukluklar ve belirsizlikler kentleri şekillendirmektedir” (İşıkpınar 1999). Kentsel kültür ve yaşam biçimlerindeki sürekli değişim, parçalanma ve yeniden oluşum döngüsü içerisinde toplumsal kutuplaşmalar olması, refah devleti anlayışının etkisini azaltmasıyla birlikte de kaynaklardan eşit biçimde yararlanabilme konusunda dengesizliklerin görülmesi muhtemeldir. Böylesi durumlarda yine kentsel

tasarım toplumsal bütünlüğü sağlama açısından önemli bir konuma gelmektedir. Sermaye dağılımı ve ekonomik gelişimin kentlerde belirli bölgeleri öne çıkarması ve ekonomik açıdan dengeyi sağlayacak bir otorite ortamının bulunmaması sonucu oluşan kentsel kutuplaşma kentsel kültürlerin buluşabileceği ve sergileneceği ortamların yaratılmasıyla bir parça giderilebilir. Kamusal alandaki fiziksel, sosyal düzenlemeleri ve servis dağılımlarını içeren kentsel tasarım demokratik yapısı ile kültürel renklilikleri koruyup öne çıkarma yönünden kapsamlı planlama anlayışına göre daha avantajlıdır. Bir başka avantajı ise her bir yerel alana tek tek ya da bir kentsel bütüne belirli bir imaj ya da anlam yükleyebilme şansının yaratılabilmesidir. Anlam ve imaj yükleme çalışmaları kentsel kaliteyi yakalama hedefiyle örtüşmektedir. Bu çalışmalar ya eskimiş bir doku üzerinde olabilmekte veya tümüyle yeni bir doku üzerinde de gerçekleştirilebilmektedir. Eskimiş kentsel dokular üzerinde yapılan çalışmalar ise genel olarak kentsel yenileme faaliyetleri olarak nitelendirilebilir. Bu alanların sosyal, ekonomik koşullara uyum sağlayabilmesi ve köhneleşen, bir çöküntü alanı haline gelen yapısının değiştirilerek kentle, kent halkıyla yeniden bütünleşmesi yine kentsel tasarım çalışmaları sayesinde gerçekleşmektedir. Moughtin farklı bir bakış açısı ile yaklaşarak kentsel tasarımın farklı bir yönünü göstermektedir. Moughtin'e (1996) göre, geleneksel Avrupa şehirlerinin yeniden değerlendirilmesi olgusu aslında modern mimariye bir tepkiden ve geleneksele duyulan saygının postmodernizmle birlikte yeniden gündeme gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ama bunun da kökeninde sürdürülebilir kalkınma²⁹ modeli yatmaktadır. Çünkü, sürdürülebilir kalkınma modeli alanların yaşamsallığını, kimliği, kaliteyi ve geleneksele saygıyı içerecek biçimde açıklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, sürdürülebilir kalkınma modeli kentsel tasarımın hedefleriyle örtüşmektedir. Kentsel tasarımın doğuşunda sosyal gereksinimler önemli rol oynadığı için global krizlerin ortasında çoğunluk kendine ve kente yeni bir anlam ve amaç kazandırarak kentsel tasarımcılığa yönelmektedir. Postmodern görüş ise sürdürülebilir kalkınma projelerine fonksiyonel bir yasallık kazandıran bir prensip haline gelmiştir.

²⁹ Sürdürülebilir Kalkınma: Kavram farklı kişilerin savunmak istedikleri noktaları yansıtacak biçimde tanımlanabilmektedir. "Ekonomik büyüme" temposu gelecekteki, hem pazarlanan mallarda hem de çevre mallarında kişi başına tüketim potansiyeli olarak ölçülen refah düzeyinde bir azalmaya neden olarsa "sürdürülebilir" olarak kabul edilmemektedir. Kavrama çevre açısından bakıldığında, sürdürülebilir büyüme için gerekli koşullar "doğal sermaye stoğunun sürekliliği", daha açık bir deyişle, sahip olunan doğal kaynaklar stoğunda negatif olmayan değişiklikler gereği olarak ortaya konmaktadır (Aruoba 1992).

Kentler, toplumsal aktivitelerin ve bireysel davranışların zaman ve mekan boyutunda biçimlendiği ortamlar olduğu için (Yaşlıca vd. 1999), değişimler ve gelişimler karşısında kentlerin gelişmelerini yönlendirecek yeni yaklaşımlar, yeni tarzlar, araçlar ve mekanizmalar doğmaktadır. İşte bu noktada, kentsel tasarımın, düzenleme için yasal bir uygulama aracı oluşturduğu görülmektedir (<http://arkitera.com/sektoreletkinlikler/toplanti/toplanti10090.htm>). Temelde ekonomik ağırlıklı yapı ve bunun oluşturduğu kültürel değişim, teknolojik ilerleme ve insan beklentilerindeki değişiklikler bütün bir kenti ve kentsel düzeni etkiler. Bu değişim ve yeni yönelimler de doğal çevre ve kültürel çevre üzerinde çeşitli tahribatlara yol açar. Bu tahribatların bazıları doğal ve kültürel çevrenin kaldırabileceği boyuttadır. Ancak, bir bölümü taşıma kapasitesinin üzerine çıkarak geri dönüşü olmayan sorunların oluşumunu doğurur. “Doğal ve kültürel çevrelerdeki baskılarla ilgili yasalar ve yetki dağınıklığı birleşince, kentsel mekanlarda daha fazla yozlaşma, taşlaşma ve uyumsuz yapılaşma oluşmaya başlamaktadır. Planlama ve tasarım sistemi ise bu değişim baskısını karşılayamamakta ve kentsel mekanda bir kaos yaratmaktadır” (Özer 2001). Toplum bir taraftan bu kaos ortamını bütün şiddetiyle yaşamaya devam ederken; diğer taraftan da yeni beklentiler kentsel yapıyı zorlar. Toplumda günden güne artan kaliteli dış mekan isteği, nitelikli çevrelerde yaşama beklentileri kaos ortamıyla çelişki oluşturan özelliklerdir. Kentsel çevreleri yönlendirme yöntemi olarak görülebilecek olan kentsel tasarımın toplumun bütün beklentilerini karşılayabilmek gibi büyük ve kapsamlı bir hedefi yoktur. Bütüncül düşünceler ve pozitivist yaklaşımlardan da sıyrılmış bir ilgi alanı olarak değerlendirilmelidir. Ancak unutulmaması gereken nokta, kentsel tasarım başlığı altında sıralayabileceğimiz ilgi alanlarından (estetik, ekonomi, sosyal yapı ve ekoloji gibi) biri olan ekolojiye bütüncül anlayışla yaklaşmanın gerekliliğidir.

“Kentsel tasarım süreci sosyal, ekonomik, politik ve doğal sistem bağlamında işlemektedir. Sosyal, ekonomik ve politik konular kent yerleşimiyle bağlantılıdır. Ancak, doğal sistemin kent yerleşimiyle bağlantısı genellikle ihmal edilmekte ya da yetersiz kalınmaktadır” (Kaplan ve Küçükerbaş 2000). “Günümüzde ekonomik hedeflere öncelik tanıyan kent-bölge planlama ve tasarım sistemlerinde genellikle ekolojik verilerin göz ardı edilerek ikinci plana atılması insan-doğa arasında var olması

gereken dengenin bozulmasını hızlandırmaktadır. Kent planlama ve tasarım çalışmaları çoğu zaman sosyo-ekonomik, uygulamada politik bir gelişim gösterir. Bölge planlama üretim, hareket, dağıtım, tüketim ve koruma açısından öncelikle kaynak yönetimiyle ilgilidir. Özellikle çevresel değişimlerin hızı etkileyici bir düzen yaratırken, doğanın kendi kendini yenileyecek gelişmelerine engeller taşımıştır. Bu yüzden kentsel tasarım, kendisini belirleyen bazı parametrelerle birlikte çevre, ekoloji ve ekosistemler ile insan ihtiyaçları arasındaki dengeyi de içermek zorundadır” (Uysal 1994). Kentlerde görülen hızlı bozulma, doğal çevrenin kaybı, kentsel nüfusun yoğunluğu ve kent içinde kişi başına düşen yeşil alan miktarındaki azalmalar ve bunun sonucu olarak kentli insanın doğayla birebir ilişkisinin kopması ve kentin giderek kent çevresindeki doğal alanlar ve tarım arazileri üzerinde oluşturduğu baskı, kent yönetiminde ihmal edilen ekolojinin kentsel tasarım çalışmalarında ilgi duyulan bir konu olmasını sağlamıştır.

Bu nedenle her ne kadar kentsel tasarım alana parçacı bir yaklaşım getirmiş olsa da, kentsel gelişimin başarıya ulaşması, ekoloji yönünün savsaklanmaması dolayısıyla da ekolojik olarak alana bütüncül bakışın yöneltmesiyle mümkün olabilir. Bundan dolayı, “kentsel tasarımın temelinin “kentsel ekoloji” olacağı açık seçik ortaya çıkmaktadır. Ekoloji ile ilgili her şey öğrenilmeden, sindirilmeden kent tasarımı yapmak, kentsel sorunları daha da artıracak ve telafisi olanaksız boyutlara getirecektir (Memlük ve Yılmaz 1999).

Kentsel tasarım, çevre kalitesi daha yüksek, yaşanabilir yerleşimler yaratmak için kentsel mekanların düzenlenmesi faaliyetidir (Yaşlıca vd. 1999). Burada amaç yaşanabilirliği sağlamaktır. Yaşanabilirlik ne demek diye bakıldığında karşımıza çıkan özellik, sağlıklı çevreler yaratabilme ve insanların bu çevrelerde yaşamlarını sağlıklı olarak sürdürebilmeleri durumu olduğu görülür. Sağlıklı çevreler çevre kalitesi ile ilişkilidir. “Rapoport (1977), çevre kalitesini iki temel boyutta ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi hava ve su kirliliği, aşırı yoğunluk, doğal kaynakların yitirilmesi, radyasyon kirlenmesi vb. gibi nitelikler olarak çevre kalitesinin biyokimyasal

boyutudur. Çevre kalitesinin ikinci boyutu ise, psikolojik ve sosyo-kültürelidir” (Atasoy ve Ulusu 1989).

Türkiye’de kentlerdeki durum da dünya ile paralel bir görüntü sergiler. Kentsel mekanlarda yaşanabilirliğin yaratılması elbette sadece planlama, peyzaj mimarlığı, mimarlık ve kentsel tasarım süreçlerindeki bütün sorunların çözülmesiyle düzelebilecek bir konu değildir. Kent üzerinde etkisi olan bütün unsurlarda bir değişim ve belki de yeni bir dünya görüşünün paylaşılması gerekir. Ancak, yine de planlama, peyzaj mimarlığı, mimarlık ve bunların etkileşiminden oluşan kentsel tasarım bugünkü kentsel görüntünün belli bir kısmından da sorumlu eylem alanlarıdır.

“Türkiye’de kentsel planlama geleneği ağırlıklı olarak mülkiyet ve ulaşım sorunlarını çözmeyi hedeflemekte, kentsel çevre kalitelerini doğrudan arttırma ya da bu kalitelerin oluşacağı zeminleri hazırlama işlevini dışlamaktadır” (Güzer ve Güzer 1996). Her şey iki boyutlu hazırlanmış ve düşünülmüştür. Arazi, bina, bitkisel doku, kültürel yapılar arasındaki ilişki ise üçüncü boyutta umulmadık gelişmeler sergileyebilmektedir. Parsel ölçeğinde düşünüldüğü için mimari ürünler birbirinden kopuk gelişmektedir. Mimari ürünler ömrünü tamamladığında ise yıkılıp, yerlerine yenileri inşa edilmekte ve bu da, farklı zamanlarda farklı imar kanunlarıncı yapılmış çeşitli örneklerin birlikteliğini getirmektedir. Her bir parsel sahibi elindeki alanı maksimum sınırlarda değerlendirme isteği ile mimari ürün üzerinde baskı kurmaktadır. Bu durum kentsel bütünde birbirinden ilişkisiz binaların yan yana sıralanmalarından başka hiçbir görsel anlam ifade etmemektedir. Bir sokak üzerindeki ya da bir mahalledeki mimari ürünler farklı mimarlarca yapıldığı ve onları da estetik yönden bütünleyici ve yönlendirici bir tasarım çalışması olmadığı için çevresinden kopuk bina kümeleri görüntüsü kentsel peyzajın hakim görüntüsüdür. “Mimarlar olabildiğince güzel mimari elemanlar tasarlarlar, ancak kentsel yapının görsel olarak tahribatını düşünmezler. Binaların yakın çevresinde yer alacak dekoratif ürünler; heykeller, çeşmeler, yer kaplaması hepsi sonraki aşamalarıdır. Mimarlar tasarladıkları yapının bulundukları çevreye uyumundan çok uyumsuzluğunun daha dikkat çekici olduğunu düşünürler. Mimari çizimler çok nadiren tasarlanan yapı ile

yakın çevresini gösterir” (Ayataç 1999). Apartman çevresindeki birkaç m² boş alanda ise peyzaj mimarlarının bütün yeteneklerini göstermeleri beklenmektedir. Yapı ile sokak arasındaki ilişki sadece peyzaj mimarının mimardan sonra toparlamaya çalıştığı bir estetik unsur olarak değerlendirilmektedir. Parsel bazındaki yapılaşmanın dışında kalan boş alanlar, kentsel peyzajda kimlik oluşturacak şekilde bir yeşil alan düzeni yaratamamaktadır. Açık ve kapalı mekanlar arasındaki ilişki ve geçişler düşünülmektedir. Var olan yeşil alanlar da değişen her yönetimce bir parçası daha kırılmak suretiyle gün geçtikçe küçültülmektedir. “Tasarım çalışmalarını böylesi parçasal bir yapıda yönlendiriminden kaynaklanan boşluklar kentsel tasarım sürecine önemli görevler yüklemektedir” (Kaplan ve Küçükerbaş 2000). “Kentsel çevrenin kapalı ve açık mekanlarıyla birlikte tasarlanması; kamu ve özel alanlarının birlikte düzenlenmesi gereği ülkemizde henüz anlaşılamamıştır” (Bilsel vd. 1993). Bu gibi nedenlerden dolayı Kortan (1993)’a göre, “günümüz kentlerinde güzel çevreler yaratabilmek çoğunlukla pek mümkün olamamaktadır.

Bugün Türkiye kentlerindeki görüntünün oluşumunda bir başka neden de İdil’e göre, kent plancısının halen kullanageldiği tasarım araç ve teknikleridir (TAKS, KAKS, yapı yüksekliği, çekme sınırları vb.). Bunların geçmişten günümüze kalmış teknikler olduğunu ifade eden İdil, tüm ülke için geçerli yönetmeliklerin de ülke genelinde getirdiği değişmez standartlar nedeniyle hatalı bir yaklaşım olduğunu, bunun sonucu olarak da ülke genelinde kentsel mekanlar ve kentlerin bütünüyle ve ayrıntılarıyla da birbirinin aynı olarak şekillendiğini belirtmiştir. Bu nedenle kentsel tasarımın Türkiye için önemli olduğunu söylemektedir (İdil 1992). Türkoğlu (1992), da benzer biçimde düşünerek katılaşmış/statikleşmiş fiziksel kararları ile kent planlama sisteminin kentsel tasarımı bağlayıcı, yanlış yönlendirici olduğunu, bugünkü sürecin kentsel tasarıma fırsat vermediğine devinmektedir. “Türkiye’de kent planlama evlemini bicimlendiren ve vasal

kentsel projeleri, yarışma ya da ihale yöntemleriyle kentsel tasarım teknikleri kullanarak elde edilmektedir. Kentsel tasarımın yaygınlaşmasında ağırlık yarışmalardır. Ancak bu projelerin büyük çoğunluğu yaşama geçirilmemektedir” (Özer 2001). Dolayısıyla, ülkede şehirciliğin kuramsal sistemi oluşturulurken planlama-tasarım süreç bütünlüşmesine gidilmeli yasal ve kurumsal yapıda kentsel tasarım uygulama zorunluluğu yerini almalıdır (Çubuk vd. 1993). Tam da bu noktada peyzaj mimarlarının uygulamadaki sıkıntılarının temel nedeni ortaya çıkmaktadır. Kentsel peyzaj tasarımı alanında yıllardır eğitim veren meslek hala ülkemizde yasal haklarını elde edememiştir. Pek çok plancı kentsel tasarımın yasal tanımını isterken revize imar yönetmeliğine peyzaj mimarlarının görev ve yetkileri ilave edilmemiştir. Diğer bir deyişle, kentsel peyzaj tasarımının ülkemiz yasalarıncı uygulama alanı engellenmektedir. Durum böyle olunca ülkemizde kentsel tasarım eyleminin uygulanabilirliğinden ve hatta varlığından söz etmenin “farazi” olacağını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Modernizmin getirdiği meslekler arası ayrım tasarım ve planlama disiplinlerinde her mesleğin birbirini takip eder sırada konuya yaklaşmalarını doğurmuştur. Ülkemizde de bu sorun görülmektedir. Planlama çalışmalarının ardından gelişen mimari çalışmalar ve son olarak devreye giren, kentsel görüntü ve tek tek yapılar arasında denge sağlamaya çalışan peyzaj mimarı... Elbette bu sıralama genel bir kentsel görüntü bütünlüğü diyebileceğimiz ya da oluşturulan çalışmaların tasarlanmış, kurgulanmış çalışmalar sergilemesini engellemektedir. “Dış mekan kalitesinin artması, bu disiplinlerin her birinin katkısına bağlı olduğu kadar, disiplinler arasında doğru ve anlaşılır bir işbirliği kurulmasına da bağlıdır” (Yıldız 1996).

Geçmiş döneme ait planlama ve tasarım anlayışı ve meslekler arası kopukluklar kentsel görüntünün bir yönündeki sorunları oluşturur. Ancak, bir diğer yönde de kentsel tasarımın kendi içinde yaşadığı çelişkiler söz konusudur. Örneğin, “kentsel tasarım alanındaki çalışmalar, çevresel tasarım ile ilgili meslekler arasında paylaşılarak uygulandığından, kent tasarımcısı mimarlık, planlama ve peyzaj planlama bilgileri

arasında sade bir dil bulunmamaktadır” (Ayataç 1999). Bireysel değerler ve önceliklerle hareket eden mimarlık tasarım anlayışının sorgulanmadan kentsel tasarım düzeyinde çalışmalara başlaması da kentsel tasarımın başarısız ürünler oluşturmada sebeptir. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için kentsel tasarım kuramının kendisini sağlam temellere dayanarak geliştirmesi ve oluşturduğu otorite ile bütün tasarım ve planlama disiplinleri arasındaki ilişkileri kurup onları yönlendirmesi gereklidir (Tekeli 1994). Kentsel tasarım çok çeşitli grupların ve kullanımların bir araya geldiği, bunun yanı sıra mülkiyet ve sorumluluğun farklı birimlerde olduğu alanlarda yer alır. Bu yüzden gerek mekan organizasyonu gerekse hizmet organizasyonu ve kurum organizasyonunun çok iyi bir şekilde yapılması gereklidir (Yaşlıca vd. 1999). Kentsel tasarım gelecekle ilgili bir hedefi projelendiren bir araçlar bütünü olurken, aynı zamanda hedeflere yaklaştıkça değişen koşullar, zorunluluklar ve gereklilikler karşısında kullandığı yöntemleri değiştirebilecek bir esnekliğe sahip olmalı, belirlenecek hedef ve metodolojisi gerektiğinde koşullarla bütünleşmeye ya da ayrılmaya olanaklı kılmalıdır (Gökgür vd. 1999).

4. 1. 2. Kentsel tasarım bir kenti nasıl yönlendirir ?

Genel olarak bakıldığında, kentsel tasarımın, semt ölçeğinden sokak ölçeğine ve 1/1 ölçeğe donatı elemanları ve bina cepheleri detaylarına kadar indiği kabul edilmiştir. Üst ölçek olarak kesin bir sınırlama yoktur. Bu noktada, hem kent içindeki bölgeleri parça parça ele alırken hem de genel anlamda bir kent vizyonu oluşturmak amacıyla da kent bir bütün olarak da kentsel tasarım tarafından yönlendirilebilir.

- Yeni konut alanları ile onlara ait sosyal donatıların oluşturulması, turizm ve ticari faaliyetlerin hem fiziksel-görsel bir düzenleme anlayışı olarak hem de yeni konut, ticaret ve turizm alanlarının kentsel sistemlerle ve ekolojik yapılarla olan ilgisini güçlendirmek anlamında;

- Kent içerisindeki çöküntü bölgelerinin toplumla yeniden bağlantısını sağlayacak olan ekonomik, sosyal ve fiziksel yapısını güçlendirecek yeni bakış açılarının oluşturulması amacıyla;

- Sit alanı kapsamındaki yerlerde yapılan koruma ağırlıklı düzenleme çalışmalarında;

- Yeni iş merkezleri ve çok amaçlı ticari alanların, yerel özelliklerden de yararlanılarak faaliyete geçirilmesinde yerel ya da mahalli politikaların ve gelişme (işletme) yönetiminin sağlanması amacıyla;

- Kamu alanlarının kent gelişimine koşut olarak estetik ve fonksiyonel yönlü düzenlenmesinde;

- Kente yeni rekreasyon alanlarının eklenmesi ve kent içindeki eski rekreasyon alanlarının düzenlenmesinde;

- Kentin ekolojik dengesinin sağlanması için kırsal sistemle olan yeşil ağ bağlantısının güçlendirilmesi yani, kent-kır ilişkisinin güçlendirilmesi sebebiyle;

- Kentsel çekim alanı yaratmak amacıyla "landmark"lar oluşturarak bir kentsel kurgu ağı meydana getirmek için;

- Yeni ve eski kullanımlar arasındaki ilişkiyi güçlendirebilecek ulaşım sistemleri ve kullanımların organizasyonunda;

- Kent içindeki farklı kimliklerin bir araya getirilebilmesi için ortak kullanım mekanlarının oluşturulmasında;

- Ada ya da sokak bazında mimari unsurlarla çevrenin bütünlüğünün sağlanması, yani yapılar arası ve yapı ile açık alan arasındaki ilişkilerin koordine edilmesi amacıyla;

- Değişim ve gelişim gösteren kentin yeni durumlar karşısında, katı yapısının getirebileceği zararlanmaları önlemek amacıyla, esnek bir zemin yaratabilmek için;

- Kentsel çevre kalitesinin yakalanabilmesi ve bunu hedefleyen her profesyonelin, ilgili grup ya da derneklerin ve kamu kuruluşlarının tek bir platformda, modernizm anlayışının getirdiği disiplinler arası ayrımı yıkararak, hareket etmesini sağlayacak yönde; kentsel tasarım çalışmalarından yararlanılabilmektedir.

Pek çok noktada doğrudan bazen de dolaylı olarak bütün bu konular peyzaj mimarlığı ile kentsel tasarım eyleminin çalışma alanlarının örtüştüğünü göstermektedir.

4. 1. 3. Kentsel tasarıma peyzaj mimarlarının etkisi hangi şekilde olabilir?

“Kentsel tasarım ortamında strüktürel ve kentsel mekan ilişkilerini harmoni oluşturarak ve bütüncül bir anlayışta işleyen peyzaj mimarlığı meslek disiplini kentsel mekanda yaşanabilirliği artırarak kentsel tasarım sürecini doğrudan yönlendirebilir” (Kaplan ve Küçükerbaş 2000).

“Lourie (1986)’ye göre, peyzaj tasarımının önemli faaliyet alanlarından biri de kentsel tasarımdır” (Yıldız 1996).

Urban Task Force’a göre, “peyzaj tasarımı kentsel tasarımın önemli bir parçası olarak görülebilir” (<http://www.planning.dtlr.gov.uk/urbandesign/training/02.htm>).

Bir kentin tasarımına peyzaj mimarlarının yapabileceği katkı yukarıda belirtilen konuların yanısıra şunlardır:

1. Peyzaj mimarlığının kentsel tasarıma yapabileceği en önemli katkı, ekolojik özelliklerin kent tasarımını yönlendirici temel faktör olmasını ve bunu yaparken de insan ve doğa arasındaki simbiyotik ilişkiyi kurmayı sağlamaktır.

Ekolojik özelliklerden birisi iklimsel faktörlerdir. İklimsel faktörlerin veri olarak kent planlama ve tasarımında çevresel kalitenin yakalanması için en önemli basamaktır.

Doğal alanlar giderek yerini yapılarla ve asfalt yüzeylere terk ettiği kentlerde konut, sanayi ve taşıtlardan kaynaklanan zararlı maddelerle değişime uğramış bir iklim ortaya çıkmıştır (Uysal 1994).

Kentlerde sert ve yansıtıcı yüzeyler kıra oranla oldukça yoğun olduğu için ışınların yansımaya, soğurulma durumu farklı mevsim ve farklı aydınlanma dönemlerine göre özellikleri temel alınarak kentsel tasarımda yapılarla bitkisel materyaller arasındaki dengeleme sağlanmaya çalışılır.

Yoğun yapılaşma, kullanılan malzemeler, kirlетici gazlar, yararlanılan enerji kaynakları kentlerin her geçen gün daha fazla ısınmasını sağlamakta; bu ısınma da, kent içi doğal dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, kente hava akımı taşıyan kanalların varlığının devamlılığı ve bu tip hava kanallarının doğal özelliklerinin olduğu gibi korunması ve bu alanlara yapısal müdahalelerin mümkün olduğunca az yapılması da yine ekolojik bir bakış açısının kente yöneltilmesi ile sağlanabilir.

Kentsel bütünde yazın aşırı güneş alan ve soğutulması için ek enerji kaynakları gereken yerlerde uygun bitkilendirme yöntemleriyle enerji etkin planlama ve tasarım³⁰ uygulamada yerini alabilir.

Kent içi yeşil alan düzenlemeleri kente gerekli olan nemin sağlanması ve toz ve kirlетici unsurların tutulması açısından önem taşır. Buna paralel olarak yeşil alanlar kent içindeki sıcaklık artışını önlemek ve daha serin ve nemli bir ortam yaratmak bakımından da önemlidir. Bu nedenle konut bahçelerinden, semt parkına ve kentsel parklara, botanik bahçelerinden kenti sınırlayan yeşil kuşaklara kadar hiyerarşik bir düzen içinde birbirleriyle ilişkilendirilmiş bir yeşil alan kurgusunun oluşturulması açısından kentsel tasarım içerisinde peyzaj mimarlarının yönlendirici olması gerekir.

İklimsel verilerden biri olan rüzgar faktörü tasarımı ve planlamayı yönlendirecek unsurlardan biridir. Kirlenmiş hava ve zararlı olan gazların kent üzerinde kalmasını önlemek kentsel hakim rüzgar yönüne göre tasarlanmış kent dokusu ve etkili bir açık yeşil alan kurgusu ile oluşturulacak hava koridorları sayesinde kent üzerinden uzaklaştırılabilir.

³⁰ Daha az fosil yakıt enerjisi kullanarak daha az atık üretmenin, gereksiz enerji tüketime neden olan kullanımlardan kaçınarak yenilenemeyen kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmanın yanı sıra iklimsel olanaklardan yararlanma çalışmaları "enerji etkin planlama" kapsamı içindedir (Akınar1998).

Her kentsel yapı doğa üzerinde bir takım negatif etkilere sahiptir. Kentsel sistemler ekolojik dengeleri olumsuz olarak etkiler. Canlı varlıklar arasındaki ilişki kentsel yapay unsurların araya girmesiyle birbirinden koparılmaktadır. Bu ise birbiriyle ilişkisiz sistemler meydana getirir. Bu kopuk sistemler içinde tür çeşitliliği azalır. Bununla bağlantılı olarak ilişkiler daha da zayıflar ve zamanla canlıların yaşamlarını devam ettirecekleri sistemler ve ilişkiler ağı yok olur. Bu nedenle üzerinde titizlikle durulması gereken konu, kent içinde oluşturulan yapay dokuların doğal sistemler arsındaki ilişkiyi koparmamasını sağlayabilmektir. Böylece kent içi alanlarda madde ve enerji ağı ve türlerin çeşitliliği korunmuş olur. Diğer taraftan, kentsel alanlarda açık ve yeşil alanların nerede ve hangi sistem içinde bulunması gerektiği ekolojik yaklaşım ile belirlenebilir. Bu anlamda açık-yeşil alanlar ekolojik ağ olarak isimlendirilir ki özellikle insan müdahalesi nedeniyle parçalanmış peyzajlar arasında bir ağ oluşturarak ekolojik sürekliliğe hizmet eder. Bu bakış açısını planlama ve kentsel tasarım eylemine sağlamak peyzaj mimarlarının görev ve sorumluluk alanıdır.

“Kentın doğal reliyef karakteristikleri, üzerinde bulunduğu arazinin yükselti ve bakısı tarafından şekillenmektedir. Kentsel alanlardaki yapay reliyefler, örneğın “bina reliyefi”, özellikle çok yüksek binalarda kent iklimini etkilemektedir. Işık ve buna bağılı olarak sıcaklık ilişkileri yüksek binalarla değışmektedir. Yapı alanlarında arazi eğimi bazı yerlerde önemli değışikliklere uğramakta ve buradaki özellikle yüksek binaların gölgeleyici etkileriyle de yakın çevredeki yeşil alanların güneşlenme şiddet ve süresi değışime uğramaktadır. Bunun yanında toprağın taban suyu seviyesi de düşmektedir” (Uysal 1994). Reliyef etkilerinin sürdürülebilir kentler ve çevre kalitesinin yakalanması için kentsel tasarım ve planlama disiplinleri tarafından dikkate alınması gereken unsurlar olması gerekir.

Kentsel topraklar da, sıkışma, hava ve besin maddesi yoksunluğu gibi nedenlerle değışime uğramıştır. Bu koşullar ise daha yeşil kentsel mekanlar yaratılmasını engeller. Kentteki yeşil alan kaybı ise kentsel faunanın yaşam devamlılığını olumsuz etkiler.

Kentsel tasarım, yerleşimlerin sahip oldukları özellikleri dikkate alıp, tasarımda bu özellikleri ön plana çıkaran ve halk katılımını da sağlayan bir politikaya sahip olduğu için, doğal özelliklere ve sistemlere duyarlı olunmasının ve bunların sürdürülebilir biçimde kullanımının sağlanması peyzaj mimarlarının görev ve sorumluluk alanıdır. Oluşturulan kentsel kimlik çalışmalarında da kent kimliğinin içerdiği öğelerden birinin de yeşil doku olduğu unutulmamalı ve “yeşil kentler” yaratılmasını sağlayan bilincin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

2. Bir kentin tasarıma peyzaj mimarlığının kültürel ve estetik katkılarından bazıları ise şunlardır;

Günümüzde diğer tasarım ve planlama disiplinleri gibi peyzaj mimarlarının da yoğun biçimde ilgilendiği en önemli kavram doğal kaynaklara olduğu kadar kültürel kaynaklara da sürdürülebilirlik bağlamında yaklaşmaktır. “Sürdürülebilirlik, soyut ve somut kültürel kaynakların her ikisinin birden önemli parçasını oluşturur. Ekolojik sürdürülebilirlik ve kültürel kaynakların koruması birbirini tamamlar. Yeni gelişmelerin mimari stilleri, peyzaj tasarımları ve inşaat materyalleri yerel ve bölgesel kültürel mirasın yansımaları olarak ele alınabilir. Sürdürülebilir alan tasarımı bir peyzajın holistik karakterini güçlendirir. Sürdürülebilir yaklaşımlar, bir alanın kültürel bağlamının ve doğal sistemlerinin bütün parçalarının arasındaki ilişkiler için saygı gösterir” (Anonymous 1993).

Kentsel sistemler içerisinde doğal yapılar azalmaya başladıkça bu durumdan kentsel görünüm de olumsuz biçimde etkilenir. Zaman içinde toplumsal bir tepki de oluşmazsa bu vaziyet alışıldık kabul edilebilir. Bu nedenle, insanların kent denilince zihinlerinde oluşan tek imgenin büyük binalardan oluşan sokaklar zinciri biçiminde olmasını engellemek ve kentsel tasarımla görsel yönden etkileyici, doğal ve kültürel öğelerin dengesini yakalamış kentler yaratmak ve bu sayede de insanın doğaya ve kültürel mirası

oluşturan mimari yapıya (yapılara) yaklaşımını ve onu anlayabilmesini sağlamak kentsel tasarım çalışması içinde yer alan peyzaj mimarlarının görevidir.

Kentsel tasarım çalışmaları peyzaj mimarlığı, mimarlık ve ilgili diğer disiplinlerin ortak çalışması sonucu oluşacağı için, oluşturulan mimari yapıların arazi ile ilişkilendirilmiş olacaktır. Bu sayede, doğal ve kültürel unsurların uyumunu da beraberinde getiren ürünlerin oluşum şansı artacaktır. Diğer taraftan çevresinden izole olmamış modern ya da geleneksel/tarihi mimari unsurlar yapı çevresi dış mekanlarında sosyo-kültürel anlayışın sürekliliğini sağlayacaklarından görsel yönden zengin mekanlar sunacaklardır.

3. Bütün bunlara ek olarak, peyzaj mimarlığı çalışmalarının kentsel ortamın insan üzerinde psikolojik yönden olumsuz etkilerini en aza indirmeye gayret etmesi ve estetik görüntüler yaratmayı hedeflemesi de dikkate değer bir başka noktadır.

Gürültü insan sağlığını olumsuz etkileyen faktörlerden birisidir. Ancak, insan ses kaynağını görmediği zaman gürültüden etkilenme oranı daha azalmaktadır. Bu nedenle uygun ortamlarda geliştirilecek olan bitkisel düzenlemeler (gerektiğinde yapısal malzeme ile birlikte) hem görsel açıdan etkili olup hem de gürültü kirliliğinin belirli oranlarda önüne geçmektedir.

Görsel yönden hoş olmayan görüntülerin, kentsel düzensizliğin, kitle yoğunluğunun ve otoyolların doğal elemanlar kullanılarak perdelenmesi ve bu sayede kentsel görüntüde etkileyici mekanların yakalanabilmesi kentsel tasarım çalışmaları için önemli bir niteliktir.

Yapılaşma ve otomobil ağırlıklı kentsel görünümde içinde ölçek dengesini yitiren kent insanının, kendisini daha rahat ve güvenli hissedebileceği ortamlar yaratmak amacıyla oluşturulan açık yeşil alanlar kentsel tasarımda psikolojik etkiler açısından önem taşır.

Kentsel tasarımın temel amacı kaliteli kentsel mekanlar yaratmaktır. Bunun için meslekler arası yakınlaşma ve iletişim ortamı oluşmaktadır. Hiçbir kentsel doku salt mimari öğelerin üstünlüğü ile etkili çevreler yaratamaz. Çevresel özellikler yapının niteliğini çoğu zaman direkt etkilemektedir. Bu nedenle kentsel tasarım içerisindeki peyzaj mimarları insanların daha mutlu, huzurlu ve dengeli çevrelerde yaşama isteğine doğrudan katkı koyabilecektir.

Kentsel tasarım içerisindeki peyzaj mimarlığı çalışmalarının bir başka önemi de katı formları yumuşatarak daha etkileyici görünümde sunması ve bu sayede de mekana hareket ve renk duygusunun getirilmesi, alanın tekdüzelikten sıyrılması, mimari formlara ihtiyaç duymadan yönlendirme, ayırım, ilişkilendirme gibi fonksiyonları yerine getirebilmesidir. Ayrıca, mekanı kuşatarak hem psikolojik yönden insanlara güven duygusunu sağlayıp hem de algılanabilirliği ya da dikkat çekme ve odak oluşturma özelliğini gerçekleştirebilir.

Peyzaj mimarlığı doğal sistemlere saygı temelinde gelişen bir meslek disiplini. Bu görüş ise dünya üzerindeki hiçbir canlının bir diğer canlıdan farkı olmaksızın eşit haklara sahip olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Bu anlayışın kent içinde hiçbir sınıf, köken, etnik, ekonomik ya da dinsel yapı, farkı gözetmeksizin yaşanacağı mekanlar ise kentsel kamu mekanları ve ağırlıklı olarak da parklardır. İşte kentlerde çok renkliliği, çok kültürlülüğü yakalayıp yansıtabileceğimiz mekanlar, peyzaj mimarlarının ürünü olan kentsel kamu mekanları ve özellikle parklardır. Bu bakış açısını kentlere taşıyan peyzaj mimarları kentsel tasarım eylemine önemli katkılarda bulunur.

4. 2. Ekoloji, Kent ve Yeni Yönelimler

4. 2. 1. Kent ekosistemi hangi nedenlerden ötürü zarar görür?

Kentlerin planlanmasında sermaye ağırlıklı yapının, kent ve çevresinde doğal kaynakların metalaşması anlayışını geliştirdiği ya da varolan bu yapıyı kuvvetlendirdiği tartışma götürmez bir netliktir. Bugün, sesleri gittikçe artmaya başlayan kürselleşme karşıtlarının dikkat çektiği konular, başta doğal kaynaklar olmak üzere, yenilenebilir ya da yenilenemeyen bütün doğal ve kültürel kaynakları bir sömürü unsuru olarak ele alıp, gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerinin yönetimleri üzerinde kurdukları, sosyal-ekonomik-politik bir baskı sistemiyle emperyalizmin yeni dünya düzeni içindeki yeni bir formunu yaşatmalarına duyulan yoğun öfkedir. Bu dönemde, özellikle uluslararası sermayenin kendine seçeceği kent veya bölgenin sahip olduğu bütün kaynakların ve o yere özgü olan kültürün, karşılığında çok az kazanım sağlayıp, büyük ödünler verilerek adeta satışa sunulması kentsel gelişimi etkileyen ve kaynaklar üzerindeki meta anlayışını kuvvetlendiren bir yapı sunmaktadır. Çevre sorunlarının “büyü ya da öl” sloganıyla tanımlanan kapitalist yapının doğurduğu zihniyetten kaynaklandığı³¹ genel anlamda kabul gören bir durumdur. Kapitalizmin gelişimini sınırlayan iki ögesi vardır. Bunlardan biri zaman ve bir diğeri de mekandır. Son 20-30 yıl içindeki teknolojik gelişmeler, bilişim dünyasındaki ilerlemeler bu iki engeli ortadan kaldırma konusunda oldukça büyük başarılar sağlamıştır. Sermayenin önündeki bu sınırların kalkmasıyla birlikte kentsel gelişimi kendi gelişimi için bir araç olarak kullanan kapitalizm daha da rahat ilerleyebilmektedir. Ekonomik ve siyasi sistemler kentsel gelişimi doğrudan yönlendirebilmektedir. Bu doğrultuda kent ekosistemi aşağıdaki nedenlerden ötürü zarar görebilir;

³¹ “Büyü ya da öl” ve kapitalist yapının özellikleri ve zihniyeti konusundaki düşünceler için Murray Bookchin’in *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (1996) ve Demirel vd. *“YDD” Kısacasında Çevre ve Kent* (1999), adlı kitaplardan yararlanılabilir.

- Hassas dengeler üzerindeki baskının kentlerde daha yoğun olması nedeniyle kaynağın taşıma kapasitesinin sıklıkla aşılma riskinin olması.

- Ekolojik döngülerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki rant ekonomisi veya hızlı gelişim isteği nedeniyle dikkate alınmaması.

- Yönetimlerin kısa vadeli hedeflerle kentsel bütünü yönlendirme istekleri ve yönetime katılımı sağlayan sivil toplum örgütlerinin kent yönetiminde söz sahibi olmaması.

- Dinsel inanış ve gelenekler ile bilgi eksikliği ve eğitim politikaları içinde ekolojinin yeterince yer almaması.

- Kentlerin, yeni dönem planlama anlayışı içinde parçacıl yaklaşım öngörüsünün, kentsel bir ekolojik bütün oluşturulmasında yarattığı güçlükler.

- Kent içindeki kullanımlar ile kent çevresindeki yeşil fonksiyonlar arasındaki bağlantının kopmasıyla ekolojik sistem zincirinin kırılması ve ekolojik dengenin yitirilmesi.

- Kentsel yayılmaların önlenememesi ve kentlerin yağ lekeleri halinde büyümeleri sonucu kent çevresindeki açık-yeşil alanların (tarım alanları, ormanlar ve sulak alanlar gibi) tehdit altında olması.

- Özellikle sahip oldukları görsel peyzaj özellikleri ile kent içinde veya kente yakın bölgelerde bulunan göl kenarları, vadiler, akarsu boyları, ormanlık alanlar ve kıyı

kesimleri gibi özel ekosistemlerin yoğun yapılaşma alanlarının tehdidi altında olmaları.

- Kentleşme olgusunun paralelinde değişim gösteren kültürel alışkanlıkların, kapitalizmin etkisiyle tüketim kültürünü köklerinden gelişmesi ve bunun modern insanın görüntüsü ve yaşam stili olarak sunulması.

- Özellikle kentlerdeki yoğun ulaşım, ısınma gibi ihtiyaçları karşılayacak olan alternatif enerji kaynaklarının bulunması, geliştirilmesi ve kullanım yoğunluğunun sağlanması için gerekli olan yatırım ve finansal desteğin oluşumunu lüks olarak gören anlayış ve aynı zamanda geri dönüşümü olan ürünlerin kullanımı için teknolojik gelişimin ve toplumsal bilincin oluşturulmaması.

- Kentsel planlama ve tasarım çalışmalarının enerji etkin planlamaya yönelik uygulamalarla kentsel enerji kullanımının mümkün olduğunca doğal kaynaklar üzerine en az baskıyı oluşturacak biçimde gelişiminin sağlanamaması.

- Geleneksel planlama yaklaşımında ekolojik verilerin temel yönlendirici olmaması ya da peyzaj bileşenleri arasındaki etkileşimden çok bu bileşenlerin birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesi ve kentsel planlamalarda peyzaj mimarının etkisinin pek görülmemesi ile ekolojinin kentsel bütün şekillendiren diğer disiplin ve oluşumlarla birlikte ele alınmayıp tek başına kendi içerisinde değerlendirilmesi.

4. 2. 2. Çevre, ekoloji, kentsel ekoloji ve sürdürülebilirlik

Geleneksel planlama yaklaşımında çevre faktörü ekonomik ve sosyal özellikler kadar baskın bir etkiye sahip olmamıştır. Ekolojik planlama kavramı oluşmadan önce, planlama boyutunda dikkat edilmeyen bu özellik kent içinde doğal alanların azalmasına, gürültü, hava kirliliği, kentsel atıklar, kentsel toprağın bozulması, iklimsel düzensizlikler gibi kimi sorunların oluşumuna neden olmuştur. “Sonuçta yapay bir yaşama ortamı meydana gelerek, başka bir deyişle yapay karakterlerde tipik “kent ekosistemi” oluşmaktadır” (Arslan 1999). Kent ekosistemi, insan, insanın meydana getirdiği kentsel çevre ve bu yapay çevrenin üzerinde geliştiği doğal unsurların birbirleriyle olan ilişkileriyle biçimlenmektedir. Doğal ekosistemlerde belirli bir canlı türü için dışarı salınan bir “çıkıtı” ya da “atık” orada yaşayan başka bir canlı türü için “enerji kaynağı” ya da “besin” olarak görev yapan bir “girdi” olmaktadır. Dolayısıyla sistemin parçalarında bir eksiklik ya da bozukluk görülürse denge bozulmaktadır. Bu açıdan ekolojinin önemi yadsınamaz. Doğal ekosistemlerde durmadan işleyen ve yaşam destek sisteminin temeli olan ekolojik dengenin kent ekosistemlerinde de işlemesi sağlanmalıdır (Işık 1997). Genel olarak ekosistemler, sürekli bir dinamizm gösterirler. Bu dinamizm, hızlı nüfus artışı ve fiziksel büyümeler nedeniyle kent ekosistemlerinde daha belirgin olmaktadır. Dolayısıyla ekosistemleri oluşturan canlı, cansız unsurlar arasındaki dengeli ilişkiler, insanın değiştirici baskın rol oynaması nedeniyle kent ekosistemlerinde daha kolay ve çabuk bozulabilmektedir (Altunkasa 1996). Bu durumu Uysal (1994), kentler doğanın taşıma kapasitesinin üstünde yeni bir ekolojik bölge oluşturur diye tanımlayarak, doğanın hiçbir yerinde bu kadar yoğun bir popülasyonun bir arada bulunmadığını, kentlerin insan neslini devam ettirebilmek ve çevre faktörlerinden korunmak için bulunup, geliştirilen özel bir yuva olarak kabul edilebileceğini, ancak, kentin doğadan tamamen kopmadan, doğal faktörleri belli ölçülerde kullanmaya devam ettiğini belirtmektedir.

Kentsel ortam yoğun nüfusun olduğu, iletişim, üretim faaliyetleri ile ulaşım ilişkilerinin yoğun yaşandığı bütün bunlarla ilişkili olarak tüketimin ve üretime kaynak olan enerji

kullanımının da buna paralel biçimde arttığı ortamlar olduğu için, çevre sorunlarının kökeninde de bu yoğun karmaşık ve çok boyutlu ilişkiler yatmaktadır. Bu nedenle çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşmasının kentleşmeyle birlikte gözlenmeye başladığını söylemek hatalı olmaz. Yoğun üretim ve tüketim temposu sanayileşmeyle koşut olduğu için ekonomik yapı ile çevresel olgular birbirinden soyutlanamaz kavramlar olmaya başlamıştır. Bu gelişim ise dünya üzerinde kaynakların sınırlı ve tükenebilir oluşunun kavranmasıyla birlikte yeni açılımlar oluşturarak sürdürülebilirlik kavramının gündeme gelişini sağlamıştır. Bu kavram ise, sadece doğal kaynaklar bağlamında ele alınmayıp kültürel kaynakların da sürdürülebilir kullanımını ifade edecek şekilde geniş kapsamlıdır. Kentler ise hem doğal hem de kültürel unsurları taşıyan ekosistemler olduğu için kentler de sürdürülebilirlik kapsamı içerisinde değerlendirilmektedir. “Sürdürülebilir kentler kavramı kentleri daha iyi organize etme ve daha iyi kaynaklandırmanın ötesinde; insan gereksinimlerine bugünkü kentlerden daha iyi yanıt verebilecek kentlerin oluşturulması düşüncesine dayanmaktadır” (Ertürk 1995). Sürdürülebilir kent arayışlarında ekolojik yıkımın nedeni enerji tüketimi ve kirlenme olarak görülmektedir. Bu nedenden dolayı sürdürülebilir kentlerin yaratılması için gösterilen çabalarda, kentsel form arayışlarında en az enerji kullanımını sağlayacak olan tasarım çalışmaları oluşturulmaya çalışılır. Farklı kentsel formlarda daha düşük seyahat isteği ile daha az enerji tüketileceği ve böylece enerji kaybı ve kirliliğin önlenilebileceği düşünülmektedir³² (Demirer vd. 1999).

Moughtin (1996)’e göre, mahalle kent tasarımının ana parçasıdır. Mahalle ayrıca sürdürülebilir kalkınma modeli için yaşamsaldır. Sürdürülebilir kalkınma modeli insanlar doğa konusunda sorumlu davrandıkları ve karar verme mekanizmasına katıldıkları ölçüde etkilidir. Örneğin “global düşün, yerel hareket et” sözü, insanların ilk önce yakın çevreleri konusunda duyarlı olmaları gerektiğini vurgular. Kamu katılımıyla yapılan yerel hareketler, politik yapının yasallığını gerektirir.

³² Konuya bu şekilde yaklaşmanın hatalı olacağını Bookchin (1996), şu cümlelerle belirtir: “Amerikan toplumunun lojistiği General Motors ve enerji endüstrisi tarafından anayollar etrafında bile bile kurulurken, çalışan insanları otomobil kullandıkları için suçlayabilir miyiz? Kentlerin yaşanmaz hale getirilmesine izin verilir ve arsa spekülasyonları “Amerikan Rüyası”nın parçalarını, çiftlik türü konutları ve iki otoluk garajları pazarlarken banliyöde ev satın aldıkları için orta sınıftan insanları suçlayabilir miyiz?”

Postmodernizm ve küreselleşmenin yarattığı mekansal parçalanma ve yerel hareket etme olgusu bağlamında konuya yaklaşılsa; aslında bu durum, ekoloji ve kaynak yönetimi boyutunda da toplumda önemli düşünce farklılıkları yaratılmasında bir avantaj olarak kullanılabilir. Bookchin (1996)'ın da belirttiği gibi, Aristo'nun meşhur hükmünde açıklanan, "herkes tarafından bir bakışta kavranabilecek büyüklükte" Helenik dönemdeki "polis"ler gibi bir mahalle ya da yerel yönetim düzeyinde yeni bir örgütlenme tarzının gelişimi, hem bölgeyi ilgilendiren ekonomik, sosyal ya da çevresel kararlara herkes tarafından katılımın gerçekleşmesini, bir diğer ifadeyle, o yeri yerel halkın yönetebilmesini sağlar, hem de çevresel kaynakların çok daha bilinçli ve sürdürülebilir kullanımına olanak tanınabilir. Çünkü, herkes kendi bölgesine sahip çıkma bilincini kazanmış olur. Bu durum yerel yönetimlerde yeni örgütlenmelerin oluşturulmasının gerekliliğini gösterir. Yeni bir anlayışın toplumsal yapılanmada farklılıklar doğurması beklenir. Günümüzde planlama ve tasarımdaki bu yeni yönelim topluluk odaklı yaklaşımlar şeklinde kendini göstermektedir. Bir buçuk asır öncesine döndüğümüzde ise karşımıza çıkan manzara, çevreye duyulan ilginin uyanmaya başladığı yeni bir hareketlenme dönemi olmaktadır.

"Çevreye karşı ilginin ve ilk çevrecilik akımlarının, doğaya ve doğanın korunmasına gösterilen ilgi biçiminde on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde doğanın korunması anlayışından doğan çevrecilik (environmentalism) kavramı ile romantik korumacılık (conservationism) birbirinden farklı kavramlardır. Romantik korumacılık 1890-1930 yılları arasında, avcılık, balıkçılık, millî parkçılık akımı biçiminde gelişmiştir. Bunun bir kolu, doğal kaynakların akılcı kullanımını amaçlarken, öteki kolu da daha çok eğlenme ve dinlenmeye yönelik (rekreatif) bir amaç gütmektedir. 60'lı yıllarla beraber gelişme gösteren çevrecilik akımı ise eskiden beri kullanılagelen çevrecilik tanımına göre çok daha kapsamlıdır. 1960'lı yıllardan sonraki çevrecilik tanımında hem geleneksel korumacılığın izleri, hem de halk sağlığı kaygılarının büyük payı vardır" (Keleş 1992). 1960'lı yıllardaki öğrenci hareketlerinde savaş karşıtlığı ve buna koşut olarak nükleer silahların kullanımına tepkiler doğarken, bir taraftan da daha yaşanabilir bir dünyanın yaratılması için çabalar gün geçtikçe artan oranda ilgi toplamaktaydı.

1970’lerde çevre kirliliğinin önlenmesi kavramı ile başlayan tartışmalar, sürdürülebilir gelişme ile devam etmiş ve özellikle son yıllarda ekolojik yaklaşımlar ve ekolojik açıdan duyarlı planlama kavramları yaygın bir kullanım bulmuştur (Eraydın 1995).

Çevre kavramından ekoloji kavramına geçiş durumunu Eraydın (1995), bir terminoloji değişimi olarak görmemek gerektiğini belirtmektedir. Bunun bir anlayış değişikliği olduğunu ifade ederek, çevre ile ekoloji kavramları arasında çok önemli içerik ve yaklaşım farkları bulunduğunu, çevrenin yaşayan organizmaları çevreleyen tüm dışsal faktörleri belirtirken, ekolojinin yaşayan organizmalarla çevre arasındaki ilişkilerin tanımlaması olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, çevre kavramı bir durum ve yapı saptamaya yöneliktir, görelî olarak durağandır, buna karşılık ekoloji kavramında yaşayan canlılarla çevre arasındaki ilişkiler ve etkilenmeler çok yönlü, doğrudan ve dolaylı biçimleri ile yer almaktadır, şeklinde saptamalarda bulunmuştur. Burada bakış açılarının farklılığına değinen Eraydın (1995), çevre kavramının kökeninde insan merkezli bakışın olduğunu, oysa ekoloji kavramında insanın da tıpkı diğer canlılar gibi bir canlı olarak, diğer canlılarla eşit haklara sahip olduğu düşüncesinin bulunduğunu söyler. Çevrecilikteki bu insan merkezli yaklaşım doğayla uyumlu ilişkiler kurmayı hedeflerken, ekolojik temelli yaklaşım tüm canlıların bir arada yaşamasını sağlayabilecek bir ortamın yaratılmasıyla ilgilenir. Ekoloji terimi yerine çevre teriminin yeğlenmesi, endüstriyalist yaklaşımın bir yansıması olup, insan merkezci mantığın bir izdüşümüdür (Demirer vd. 1999). Bookchin (1996), ise bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedir, “çevrecilik giderek daha çok araççı bir duyarlılığı yansıtmaktadır. Bu duyarlılık çerçevesinde doğa sadece pasif bir yerleşim alanı, kullanım tarzlarının ne olacağına bakılmaksızın insan kullanımları için daha faydalı hale getirilmeleri gereken dışsal nesneler ve güçlerden oluşan bir yığın olarak görülür”.

Bookchin (1996)’e göre ekolojik bakış, hangi alana uygulanırsa uygulansın, çeşitlilik içinde birliği, karşılıklı var olan öğelerin bir yığıntısı olarak değil, farklı parçaları uyum içinde bütünleştiren holistik bir dinamik bütünlük olarak görür.

80'li yıllardan sonra gelişme gösteren kentsel ekoloji kavramı yaygın bir kullanıma kavuşamamış ve henüz kuramsal gelişimi de yeterli oranda sağlanamamıştır. Konu ile ilgili ilk çalışmalardan birisi de peyzaj mimarı Ian McHarg'a aittir. 1969'da yayınlanan "Design With Nature" isimli kitabında ekoloji ile kentsel gelişme ve kentsel kullanımlar arasındaki ilişkileri ve etkileri incelemiştir.

"Ekolojik temelli İngiliz peyzaj mimarlarından biri ise Brian Hackett'dir. Hackett, bütün çalışmaların ekolojik prensiplerden kaynaklanması gerektiğine inanmaktadır. Sürdürülebilirlik Hackett'la çağdaş anlamına ulaşmıştır. Dayanıklılık, denge ve çeşitlilik fikirlerinin sağlıklı peyzajı oluşturacağı savunulmuştur. Hackett, eğer peyzaj planlama ekolojik çizgide ele alınırsa, görsel estetiğin kendiliğinden olacağını dile getirerek, ekolojik değerleri estetik değerlerin önüne geçirmiştir" (Tırlı ve Kara 2000). McHarg (1969)'da aynı biçimde "Açıktır ki, doğa ve insanın problemi insan eğlencesi için dekoratif bir arka plan sağlanması ya da zevksiz kentin düzeltilmesi değildir" demektedir. "Gerçekte, çok az ekolojist planlama önerilerinin belirlenmesinde yer almıştır ve yer almışsa da, temel kaygıları, çoğunlukla doğa için (doğal vejetasyon ve yaban hayatı için) tasarım olmuştur. Ancak, bir ekolojik kaynak yaklaşımında modern peyzaj yaklaşımı da sorgulanır ve arazi kullanımı ve fiziksel planlamanın ayrılmaz bir parçası olarak enerji, su, kirlenici materyal akışına yönelik planlama araştırılır. Bu, "doğa için tasarım"dan çok "doğa ile tasarım anlamındadır. McHarg ve Hough (1984) gibi peyzaj mimarları, kaynak orijinli planlamanın ilginç, pratik açılımları olduğunu göstermişlerdir (Tjallingii 1991).

Ekolojik bir anlayış ya da yaşam tarzı insanın kendisine duyduğu saygının yansımasıdır. Bu en geniş anlamıyla düşünüldüğünde, sadece karşısındaki insana saygı duyma anlamında değil, karşısındaki her canlıya saygı duyma anlamındadır. Bookchin (1996), bu durumu "doğaya hükmetmenin insanın insan üzerindeki tahakkümünden kaynaklandığını; doğal dünya ile ahenkli bir ilişki kurma yolunun toplumsal dünyanın ahenkli kılınması yolundan geçtiğini görmeliyiz" diyerek ifade etmektedir. İnsanın doğa üzerindeki tahakkümünün bir başka ifadesi de İdil (1996), tarafından şu şekilde

anlatılmaktadır. “İnsanlar zamanla doğayı kullanma konusunda ölçüyü kaçırmış ve bu adeta bir tutkuya dönüşmüştür. İnsanın bu tutkusunu kuvvetlendiren unsur da dinlerde yer alan “doğadaki her şeyin insan için yaratıldığı” şeklindeki ifadelerdir” (İdil 1996). Benzer biçimde Harvey (1999) de, Horkheimer ve Adorno’nun “The Dialectic of Enlightenment” (1972) (Aydınlanma Diyalektiği) başlıklı yapıtlarında ileri sürdükleri tezi örnek göstermiştir. Horkheimer ve Adorno, aydınlanma akılcılığının ardında yatan mantığın, bir hakimiyet ve baskı mantığı olduğunu savunmuşlardır. Doğaya hakim olma arzusu, insanlara hakim olmaya açılır; bu da sonunda ancak “insanın kendi kendini hakimiyete aldığı bir karabasan durumu ile son bulabilir”, diyerek açıklamaktadır.

Tahakküm eğer insan ilişkileri bağlamında ele alınıyorsa, bu durum, insanlar arası bir eşitsizlik ortamının varlığını gösterir. Bu eşitsizlik ortamı on sekizinci yüzyıl düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau³³ tarafından incelenen bir kavramdır. Rousseau, genel irade (general will) kavramını ortaya atıp, bunun, toplumun yararını düşünen bir anlayış olduğunu, insanların bencillikten sıyrılıp, herkesin toplum yararı için hareket etmesi gerektiğini savunur. Ancak, genel irade kavramı ortak irade (will of all) kavramına ters düşer. Çünkü, ortak irade de söz konusu olan kişinin kendi hedef ve istekleridir. Bu her zaman genel irade kavramıyla uyuşacak bir durum değildir. Bu nedenle bir toplumsal sözleşme (contract social) oluşturulmalıdır. Ancak bu sayede, insanlar bir başkasının bencilliğine karşı korunabilir. Böylece, bu toplumsal sözleşmeyle insanlar birbirleri ile eşit haklara sahip, özgür bireyler olarak toplum içinde barışçıl ortamlarda yaşayabilirler.

Rousseau’nun sözünü ettiği toplumsal sözleşme kavramı eşitlik ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Böylece, insanlar birbiri üzerine tahakküm kurmadan eşit haklara sahip olarak yaşamalarını sürdürebileceklerdir. Günümüzde benzer bir gelişme Michel Serres’in ortaya attığı “Doğa Sözleşmesi” (contract ecologique) kavramıdır. Michel

³³ <http://www.filozof.tripod.com/aydin2.html>, <http://www.tarihci.8m.net/fransiz.html> ve Ruşen Keleş’in İnsan Çevre Toplum (1992), adlı kitapta yer alan Çevre ve Siyaset adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Serres tıpkı on sekizinci yüzyıl düşünürlerinin ortaya attığı toplum sözleşmesi gibi bir doğa sözleşmesi kavramını geliştirmiştir. Buna göre insanın hep tüketici konumunda olan yapısını gören Serres, bu duruma bir eşitlik³⁴ getirmenin gereğine inanarak, bu tek yönlü eşitsizliği ortadan kaldırmak istemektedir.

Günümüzde ekolojiye felsefi ve siyasi boyutta bakan en önemli isimlerden biri Murray Bookchin'dir. Bookchin, "Ekolojik Bir Topluma Doğru" (1996), başlıklı yapıtında ekolojiyi ancak toplumsal ekoloji boyutunda ele alıp geliştirebilirsek doğal ekolojinin bir anlamı olabileceğini kaydetmiştir. Toplumsal bir ekolojik yapının kurulabilmesi için ise, kentlerde herkesin birbirini görebileceği ve kontrol edebileceği büyüklükte ekocemaatlerin oluşturulması ve böylece ekosistemlere uygun bir yapılanma, yönetim ve tasarım yapısının kurulabileceğini ifade etmiştir. Bookchin'in belirttiği toplumsal ekoloji kavramına göre, ekoloji bilimi siyasi, ekonomik, bürokratik, toplumsal oluşumlarla yakından ilişkilidir. Bunların temelinde ise insanın insan üzerinde ve dolayısıyla da doğa üzerinde kurduğu tahakküm durumu söz konusu olduğu için, günümüzde çevresel sorunların aslında siyasi, ekonomik, bürokratik, toplumsal oluşumlarla ilişkili olduğunu ve bunların birbirlerinden ilişkisiz çözümlerle halledilemeyeceğini anlatır.

Kimi bilim adamları, hala ekolojiyi canlı varlıkların doğal ortamı ve bu ortam ile organizmalar arasında kurulan ilişkiler bağlamında ele almaktadır ve bu bilim adamları olayın ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji bilimlerinin örtüşme/kesişim alanındaki analizini görmeyi ve seçmeyi, istedikleri biçimde yapmaktadırlar (Demirer vd. 1999). Doğaya yönelik ekonomik, estetik, ideolojik, maddesel, kavramsallaştırma boyutları, ender olarak bir araya getirilip değerlendirilmektedir. Genellikle birbirinden kesin sınırlarla ayrılan disiplinler oluşumlar içinde birbirinden kopuk ve ilişkisiz olarak ele alınmaktadır. Bütün bu disiplinler ayrımlara karşın çağdaş düşünce sistemleri ve teorik yapılanmalar içinde bir uzlaşma noktası bulunmaktadır. Bu uzlaşma noktası ise,

³⁴ İnsan da ekosferde yaşayan bir canlıdır ve diğer canlılar gibi ekolojik kurallar kapsamı içindedir. (Demirer vd. 1999).

doğanın toplumsal oluşumların hem bir sonuç ürünü, hem de var olmalarını sağlayan koşullar bütünü olmasıdır. Batı düşüncesi içindeki ikili yaklaşımlardan biri olarak doğa ve kültür ayrımı, doğal çevrenin toplumsal bütünden ayrı bir gerçeklik olarak ele alınması, sonuçta doğal çevrenin bir değişim nesnesi olarak kavramsallaştırılmasını da birlikte getirmiştir (Seymen 1994). Ekonomik sistemler içerisinde doğanın piyasa/pazar içerisinde diğer bütün girdiler gibi ele alınması ve bir değişim nesnesi olmasının temelinde doğal kaynakların tükenebileceği ihtimalinin düşünülmemesi yatar. Özellikle sürekli büyüme koşulunda gelişme gösteren ekonomik sistemler, üretim için üretim hedefiyle doğal kaynakların taşıma kapasitesinin üzerinde kullanımına neden olmaktadır. Hatta toplumların gelişmişlik düzeyini tüketim miktarına göre ölçmek de konuya paralel bir başka boyutu gösterir. Bookchin (1996), üretim için üretime dayanan bir toplumun içsel olarak anti-ekolojik olduğunu belirtir. Temelde ekonomi biliminin tanımı, toplum ihtiyaçlarının karşılanması için kaynakların en uygun biçimde kullanımını inceleyen bilim dalı olarak; amacı ise, toplumun refahını artırmak olarak alınırsa, son dönemlere kadar bu refah artışı hep hizmet üretimi ve rahat yaşama ulaşma anlamında kullanılagelmiştir. “Refahın bazı asgari niteliklere sahip bir çevre de gerektirdiği düşünülmemiştir” (Dura 1991). İnsanların yüksek üretimle birlikte isteklerine kavuşarak mutlu olacağı tahmin edilmiştir. Oysa ortaya çıkan manzara beklenildiği gibi olmamaktadır. Bir taraftan ekonomik gelişim bütün hızıyla yoluna devam ederken, diğer taraftan sürekli büyüyen çevre sorunları ekonomik gelişimin tek başına insanlık için bir yarar getirmeyeceğini herkesin gözleri önüne sermektedir. Çelişkinin boyutları dikkat çekici bir şekilde şunu göstermektedir. İnsanlığın refahı için yapılan ve yaratılan her türlü düzen, yine insanlığın refahını tehdit eder düzeye gelmektedir. Bunun farkına varılmasıyla birlikte alternatifler oluşturulmaya başlanmıştır. Sıfır büyüme ya da büyümenin sınırlanması gibi kavramlar da ortaya atılmıştır. Ancak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından bakıldığında bu kavramlar oldukça uzak görülmektedir. Geliştirilen bir başka kavram ise sürdürülebilirlik olmuştur. Bu noktada gelişme ve ekoloji kavramlarını bir arada ele aldığı için sürdürülebilir kalkınma kavramının ayaklarını daha sağlam biçimde yere bastığını söylemek de hatalı olmaz.

Kabaoğlu şunları belirtmektedir, “bireysel ve toplu özerkliğin gelişmesini hedef alan gelişme hakkının, öteki hakların aracı ve amacı olabilmesi, çevresel değerlere saygı çerçevesinde yürürlüğe konan gelişme politikaları sayesinde mümkündür. Çünkü gelişme hakkının, özgürlüklerin ana kalıbını oluşturması; ancak uyumlu, ekolojik yönden dengeli ve temiz bir “çevre” de olanaklıdır. Şu halde çevre hakkı gelişme hakkından önce gelir, temeldir. Sürdürülebilir gelişme kavramı, bu bakımdan anlamlıdır” (Demirer vd. 1999).

“Gelişmekte olan ülkelerde kentsel çevre üzerine yakın zamanda ortaya çıkan literatür salt ekolojik yaklaşımdan giderek uzaklaşıldığını, araştırmacıların yaşam savaşımları ile çevresel ilgileri birlikte ele almaya başladıklarını işaret etmektedir” (Altaban 1996).

Bir kentin kendi ekonomik ve sosyal yapısını geliştirerek devam ettirmesi gerekir. Bu devamlı gelişim doğaya zarar vermeyecek ona dost bir konsept içinde gerçekleşmelidir. Doğanın kalitesi ve estetik değerler bu gelişim içinde yara almamalıdır. Bu anlamda Moughtin (1996), postmodern bir şehir planı ve sürdürülebilir gelişme modelinin aslında birbirini destekleyen görüşler öne sürdüğünü, şehrin yaşamsallığı ve kimliği, şehrin kalitesi, geleneksele saygı, gibi kavramların hem postmodern görüşle tanımlanabilir konseptler olduğunu hem de sürdürülebilir kalkınma şemasında bu konseptlerin göz önünde bulundurulduğunu belirtmektedir. Kentsel sorunların giderilmesi ve sürdürülebilirliğin etkin olarak hayata geçirilmesi, kentsel faaliyetlerin çevre bilimsel ilkeler doğrultusunda yürütülmesiyle sağlanabilir. Bu nedenle kentsel faaliyetlerde ekosistemin zarar görmesini önleyici ve ekosistemi güçlendirici önlemlerin sağlanması ile ekonomik kalkınmayı sekteye uğratmayacak ve ekonomik kalkınmayı teşvik edici önlemlerin alındığı bir dengeleme sisteminin oturtulması sürdürülebilir bir gelişim için ön kablüdür (Ertürk 1995). Sürdürülebilir kalkınma projesi açısından doğal kaynakların, vahşi yaşam ve peyzajın korunması birincil derecede önem taşımaktadır. Ancak, sadece doğal kaynaklar şeklinde değil, aynı zamanda sahip olduğumuz kültürel yapı ve kaynakların da yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmektedir. Mesela, kent merkezlerinin daha verimli kullanımı, var olanı daha iyi kullanma anlayışının gelişmesi,

alternatif ulaşım sistemleri ya da alternatif enerji kaynakları için yürütülen çalışmalar, enerji etkin planlama yaklaşımı, ürünlerin yeniden dönüşümü, adaptasyonu sürdürülebilir kalkınma projesi içerisinde değerlendirilebilir. Sürdürülebilirlik üzerine ilginç bir başka yaklaşım da Unwin tarafından açıklanmıştır. Unwin, "Gereksiz Kalabalıkla Hiç Bir Şey Kazanılmaz" adlı kitapçıkla yeni entelektüel bir düşünce ortaya koymuş ve şehirde yaşayan kalabalığın etkilerini ve maliyetini anlatmıştır. Unwin, gereksiz sokakları azaltıp bunları bahçe haline getirerek neredeyse aynı sayıda ev yapılabileceğini söylemiş ve böylece daha kullanışlı bahçelere ve daha renkli ve daha güzel bir çevreye aynı maliyetle sahip olabileceğimiz üzerinde durmuştur (Moughtin 1996).

Kentsel alanlarda kalite beklentisi, çevreye karşı duyulan ilginin artması ve bunun toplumsal bir hak olarak görülmesi kentsel ekoloji kavramının da gelişmesini sağlamıştır. Çünkü Dura (1991)'ya göre, kaliteli bir çevre herhangi bir ihtiyaç kadar bir ihtiyaçtır. Bunun anlaşılmasına başlaması, ekonomi boyutlu kentsel büyüme stratejilerinin değişimine neden olmaktadır. İyi ve sağlıklı bir kentsel ortamın yaratılabilmesi için ekoloji bilimi ana yönlendiricidir. Bir kent ekoloji biliminin sağladığı temeller üzerinde gelişim gösterirse o kentin estetik yönden de rahatsız edici ve insan konforunu ya da rahatını kısıtlayıcı herhangi bir gelişimin olması oldukça güçtür. "Kentsel ekoloji, kentin yaşanacak yer olarak kalitesini, kentsel estetik olgularıyla birlikte değerlendiren bir bilim dalı olarak ele almaktadır. Bu nedenle kentsel düzenlemelerin kentsel ekoloji ile uyumlu olması kaçınılmaz bir sonuçtur" (Sirel ve Özaydın 1995).

Gelişmiş olan batı ülkelerinin ve gelişmekte olan ülkelerin metropollerinde insanlar günlük yaşamını kentsel ekosistemlerin yarattığı düzensizlikler ve sağlıksız çevrelerde, doğadan kopmuş ve yabancılaşmış ortamlarda yaşamak durumunda kalmaktadır.

Kuzey Amerika’da Toronto Kralliyet Komisyonu Raporu (1992), bir kentin doğadan ayrı olamayacağını iddia ederek kentlerin rejenerasyonu için ekosistem yaklaşımını kabul etmiştir.

Toronto Komisyonu’nda alınan kararlardan bazıları şunlardır:

- İnsanlar doğanın bir parçasıdır. Doğadan ayrı olamaz.
- Çevre kentsel ve kırsal aktiviteleri kapsar
- “Çevreler” geniş/çoklu tanımları içinde kabul edilmelidir (Doğal, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreler).
- Ekosistem yaklaşımı bir “etik” üzerinde temellendirilmelidir. Bu etik, içinde ilerleme/gelişme niteliksel, bütüncül, haysiyetli ve huzurlu olma ölçütleriyle geçerlilik kazanır.
- Ekosistem planlaması tüm sistemi kapsayacak ve onun parçaları ile tek başına uğraşmayacaktır.
- Sistemin elemanları arasındaki ilişkiler üzerinde odaklaşacaktır.
- İnsan eylemlerinin sınırları olduğunu belirleyerek, taşıma kapasitesi, esneklik ve sürdürülebilirlik yaklaşımları birlikte düşünülmelidir (Altaban 1996).

Kentsel ekosistemlerde kullanımlar arası işlevsel ayrımlar ve mekandaki sürekli parçalanmalar sonucu, peyzajın küçük kalan adalarının, çeşitli bitki toplulukları ve habitatları desteklemek için yetenekleri azalır. Bu durum tersine çevrilmelidir. Bütün sistem, parçalanmış peyzajların yeniden ilişkilendirilmesi ve diğer doğal sistemleri içeren alan ve alanın sınırlarının ötesi ilişkileri uygun ağlarla kurulmak suretiyle yeniden yaratılmalıdır. Sürdürülebilir alan tasarımı, projeler yaratmak için holistik ve ekolojik temelli stratejileri gerektirir. Bu projeler var olan alan sistemini zayıflatma veya değiştirme değil, onun yerine restore etme, yardım ve onarımı içermelidir. Ne kadar küçük ya da ne kadar kentsel olduğu önemli olmadan, bu stratejiler bütün peyzajlara uygulanmalıdır (Anonymous 1993). “Gerçekte doğal çevre, kentsel çevre ya da kırsal çevre fonksiyonları ve oluşma biçimleri farklı sistemler olmakla birlikte birbirlerinden ayrı, kapalı sistemler değildir. Aksi durumda doğal süreçlerde kopukluklar ortaya

çıkacak ve tüm sistemler birbirinden olumsuz olarak etkilenecektir” (Çelem ve Şahin 1996).

“Her yaşam biçimi doğal dengede eşsiz bir yer tutar ve ekosistemden koparılması bütünün istikrarını bozar. Her bir ekosistem kendilerince çeşitlenmiş yaşam biçimlerinin eşsiz bir bütünlüğü olarak görülmelidir. İnsanlar da bütüne aittir, ancak sadece bütünün bir parçası olarak. İnsanlar bu bütünlüğe müdahale edebilir, hatta, onu bilinçli olarak yönetmeye de çalışabilirler; yeter ki toplumun olduğu kadar onun da yararına hareket edilsin. Ancak ona “hükmetmeye”, yani, talan etmeye çalıştıklarında, insanlar toplumsal yaşamın doğal dayanaklarını zayıflatma tehlikesine girerler (Bookchin 1996).

4. 2. 3. Peyzaj mimarlığı, ekoloji, kent

Peyzaj mimarlığı meslek disiplini hem planlama boyutu hem de tasarım boyutunu birleştiren çalışmalar üretir. Öncelikle ekolojik temelli bir sistem üzerinde hareket ettiği için doğal dengeler ve ilişkiler, bunların çevreyle ilişkisi kültürel kaynaklar ve insan beklentileri gibi temel başlıkları ele alıp, alana bu ilişkileri yönlendirebilecek şekilde yaklaşır. Ekolojik temelli ürünler oluşturduğu için uygulama alanına bütüncül bakmak zorundadır.

Peyzaj mimarlığı iki farklı ve birbirini yadırgayan dünyayı (insan yapımı çevre ve doğal çevre) bir araya getirmek ve ilişkileri düzenlemek gibi zor ve karmaşık bir görevi üstlenmektedir. İlk yerleşimlerden bugüne kadar kentler hep doğal dünyanın yabaniiliğine karşı insanların sığınıp, saklandıkları ve yaşamlarını sürdürdükleri mekanlar olarak özellikle doğadan ayrı kalmayı ve onunla belli oranlarda mesafe kurmayı seçmiş ve onu yönetebilmeyi (daha açık bir ifade ile ona hakim olmayı) ve onun zararlarından korunmayı istemiştir. Bu nedenle peyzaj mimarlığı meslek disiplini bu iki farklı dünyayı dengelemek durumundadır. Bunu yaparken dikkat ettiği nokta ise

saygıdır. Saygıyı, “insanlar arası ilişki ve insanların isteklerini sonuna kadar yaşayabilme hakkı” anlamında almayıp, bütün canlıların yaşamasını sağlayacak ortamların yaratılması, diğer bir ifadeyle, doğa üzerinde bulunan bütün canlıların yaşama hakkına saygı duyulması anlamında almaktadır. Bu bağlamda mimarlık, planlama, ekonomi gibi insan gereksinimlerini en yüksek düzeyde karşılayıp, insanı mutlu etme, düşüncesini başlangıç noktası olarak kabul eden, başka bir deyişle “bütün ölçütlerin insan olarak alınması” temelinde gelişen meslek disiplinlerine göre çok daha demokratik bir yapıyı bünyesinde taşımaktadır.

Ancak, “Türkiye’de peyzaj mimarları, sektörlere ait makro ölçekte yapılan alan kullanım planları ya da sektörler arası dengeli bir gelişmeyi öngören bölgesel planlamalar yerine, çoğunlukla kullanımların içinde yer alan dar kapsamlı yeşil alanların projelendirilmesinde görev almaktadır” (Say ve Yücel 2000). Peyzaj mimarlarının çalışma konuları ülkemizde uygulamada yerini bulamamakta ve elbette bu yaklaşım tarzı da ekolojik bir bütünün hedeflenmesini önlemektedir.

Ekoloji ve ekonomi çıkmazı 1970’li yılların başından bu yana toplumun gündeminde önemli yer tutan konulardan biridir. Kent yönetiminde ve kentin geleceğinin belirlenmesinde etkisi olan meslek disiplinleri kenti yönlendirirken de bu iki uzlaşmaz kavramı dengelemek zorundadır. Çünkü, ekonominin devamlılığı ya da sürdürülebilirliği ancak ekolojinin ihmal edilmemesi koşulunda gerçekleşebilir. Bu durumda sürdürülebilirlik kavramı aslında doğal kaynaklardan, gelecek nesillerin de yararlanmasını amaçlamaktan çok, ekonomik koşulların kendi kendini devam ettirmesini sağlayacak olan bir sistem gibi de düşünülebilir. Kentsel ekosistemlerde ise bu ekonomik koşulların ve sürekli büyüme isteğinin sağlanması hem planlama çalışmalarından güç almakta, hem de sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda kimi zamanlarda kentsel rant sisteminin işlemesiyle haksız bir ortam yaratılmasına da neden olunabilmektedir. Kentsel rant sistemi ise ekolojik verilerle ve hedeflerle hiçbir şekilde bağdaşmayan bir ilişki sürdürmektedir. Kentsel gelişimin yönü, koruma alanları, özel ekosistemler, türlerin devamlılığı gibi kavramlar sadece akademik çevrelerde tartışılan

konular olmakla kalmaktadır. Bu noktada planlamanın kuralları da büyük sermayenin istekleri altında ezilebilmektedir. Zaten bölge planlama kavramında söz sahibi olma şansı çok gelişmemiş olan peyzaj mimarlığı ise kentsel bütünde hedeflerini ortaya koyabilme konusunda şansını kaybetmektedir. Sürdürülebilirlik bağlamında Moughtin (1996)'in değindiği nokta bir kent sisteminde peyzaj mimarlarının önemini açıkça ortaya koymaktadır. Moughtin (1996)'e göre, "Sürdürülebilir kalkınma şemasının kurallarını uygulamak sadece gelişim alanlarını, vadinin, nehirlerin, ovaların doğal peyzajına göre yerleştirmek anlamında değildir. Peyzajın ekolojik fonksiyonlarına da aynı derecede saygı duyulmalıdır. Ekolojiyi anlamak ve ona saygı göstermek peyzaj mimarlığının ana çalışma konusudur". Benzer bir noktaya değinen Kaplan (2000), "çevre sorunlarının giderek yoğunlaştığı peyzajlarda çevre kalitesi ve yaşanabilirlik gibi insani değerlere ve doğal süreçlere öncelik tanıyan yeni bir planlama-tasarım konsepti ile peyzaj mimarlığının varoluş koşulları arasında paralellik görülmektedir" der.

Yaşanabilirlik bugün kente yön veren disiplinlerin ana hedefini çizer. Buna ulaşmak için insanlarla birlikte tüm sistemi bir bütün olarak gören ve sistem içindeki tek tek tüm parçaların ilişkilerini göz önünde bulunduran ve bu ilişkileri kuvvetlendirmeye çalışan, bunu yaparken de insan konforunu ve isteklerini de göz ardı etmeden sistemle bütünleştiren bir disiplin olan peyzaj mimarlığı verdiği kararlarla kentin geleceğini şekillendiren bir meslektir.

4. 2. 4. Sonuç yerine: Yeni bir yapılanma

Ekosistem bir bütündür. Sistemin içindeki her halka birbiriyle ilişkili olduğu için herhangi birinin zarar görmesi bir diğerini etkiler. Kentlerde doğal alanlar üzerinde kendilerine göre bir madde ve enerji ağı oluşturduğu için bu ortamlarda kentsel ekosistemler olarak nitelenir. Ancak, doğal sistemler üzerine oluşturdukları yoğun baskılar nedeniyle kentsel ekosistemler aynı zamanda doğal sistemlere zarar veren ve ekosistem zincirindeki halkalar arasında kopukluk doğuran ortamlardır. Günümüzde

çevre kavramından ekoloji kavramına geçilmesiyle birlikte, yalnızca insanı çevreleyen ve edilgen bir yapı olan kültürel ve özellikle de doğal unsurlar artık etken bir konumdadır ve dünyanın tek sahibinin insanlar olmadığı, diğer bütün canlıların da yaşama ve türlerini devam ettirebilme hakkının bulunduğu herkes tarafından kabul edilen gerçekler olmaktadır. Ancak, bunun sadece kabul edilir gerçekler olması dünya üzerindeki çevresel problemlerin çözümü için yeterli olamamaktadır. Bu inancın uygulanabilir olması ise sadece ekolog, peyzaj mimarı ve planlamacıların elinde değildir. Çünkü, çevre sorunları ağırlıklı olarak bürokratik, siyasi, ekonomik yapılarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, doğal ekolojinin yaşama geçirilmesinde etkin bir kamu desteğinin olması özellikle önemlidir. Dünyada çevre sorunlarının artışında esas pay sahibi olan gelişmiş ülkelerin günümüzde bunun maliyetini geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yüklemesi dengesizliğin bir yönünü oluştururken, bir diğer yönünü de az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin doğal ve insani özelliklerini kullanarak yine kendi gelişmelerini sınırlar ötesi boyutta sürdürmeye devam ettirmeleridir. Bu nedenle ülkelerin dünyaya ve onun üzerindeki bütün kaynaklara bakış açılarını değiştiren yeni bir anlayış tarzı için katılım önemlidir. Bunu sağlayabilecek yaklaşımlardan biri ekocemaat kavramıdır. Bu kavramı bütün anlamıyla kendi kendine yeten ve yöneten bir sistem olarak günümüzdeki kentsel yapılanma içinde kurmak ve bunu kentsel planlama ve tasarım faaliyetlerinde gerçekleştirilebilir kılmak belki kolay olmayabilir. Ancak, benzer bir örgütlenme tarzı insanın kendi çevresine sahip çıkması ve çevresinde ki gelişmelerde söz sahibi kılınması açısından önemlidir.

4. 3. Peyzaj Mimarlığı, Kent, Çevre ve Diğer Disiplinler

4. 3. 1. Peyzaj mimarlığı nedir? Geçmişten günümüze geçirdiği değişim

Öyle bir meslek düşünün ki, peyzaj (tanımlanabilir fiziksel çevre) ile mimarlık etkileşimi, bilim-sanat-teknoloji üçgeninde, insanın çevresini (dış mekanı) biçimlendirme ve yönlendirme çabalarında somutlaşsın (Kaplan 1997).

“ASLA (Amerika Peyzaj Mimarları Topluluğu)’nın tanımına göre peyzaj mimarlığı; doğal ve kültürel kaynakları koruma ve yönetme temelinde, kültürel ve bilimsel birikimin (oluşturulacak fiziksel çevrenin işlevsel ve yaşam kalitesini artırma yönünde) yeryüzeyinde uygulanması kapsamında, doğal ve kültürel elemanların düzenlenmesi, arazinin planlanması, tasarlanması ve yönetimi sanatıdır” (Kaplan 1997).

Peyzaj mimarlığı yapısal elementlerin çevresindeki ve arasındaki bütün açık alanları düzenler, bağımsız ya da kopuk diyebileceğimiz fonksiyonları birbirine bağlar ve ilişkilendirir, üç boyutu, fiziksel çevrenin sürekliliği ile insan ve doğa arasında bir rekreasyon ilişkisi kurarak tamamlar. Bunların yapılması, fiziksel peyzaj içindeki toplumların kültürel ifadesinin üretimine yardımcı olur ve birbiriyle ilişkili sanatlar için bir ortam oluşturur. Peyzaj mimarlığı dış mekandaki insan kullanımlarını ve deneyimlerini geliştiren bir sanattır (Eckbo 1969).

Peyzaj mimarlığından bir meslek olarak bahsedilmesi 1800’lü yıllara denk düşer. Ancak, mesleğin uğraşı alanı insanın çevresini düzenlemesi olarak düşünülürse, bu durumda başlangıcı ilk insanlara kadar uzatabilmek olasıdır. Bugünün peyzaj mimarlığı mesleğinin başlangıcı, Pers ve Mısır’dan Yunan ve Roma’ya doğru birbirini izleyen eski kültürlerin ilk dış mekan davranışlarının izleri sürülerek bulunabilir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA). McHarg (1969), mesleğin gelişimini temelde dört evreye ayırmıştır. Bunlardan ilk aşama İtalya’da ortaya çıkan Rönesans hümanizminin büyük yansıması olan bahçelerdir. Roma döneminden miras olarak kalan ve feodal İtalya’nın karakteristik bahçe stili bu dönemde oluşmuştur. Rönesans dönemi boyunca soylular tarafından kırsal bölgelerde inşa edilen İtalyan villa bahçeleri bu dönemde zirve noktasına ulaşmıştır (Marsh 1964). Dönemin peyzaj tasarımında görülen baskın özellik, insan otoritesinin peyzaj üzerindeki basit öklidyen geometrinin görkemi tarafından görünebilir kılınması ve bahçelerin insan üstünlüğünün kanıtı gibi olmasıdır (McHarg 1969).

Peyzaj mimarlığının geçirdiği ikinci aşama, bir yüzyıl sonra olmuştur. Fakat güç ve yorumun merkezi bu dönemde İtalya'dan Fransa'ya kaymıştır. Burada aynı antropomorfik basitlik, düz, sakin topraklar üzerine daha büyük oranlarda uygulanmıştır (McHarg 1969). Barok dönemin önemli özelliği kentleşme ve bahçe düzenleme anlamında başarılı çalışmaların ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde özellikle kent plancısı J. H. Mansart ile peyzaj mimarı Andre Le Notre Fransa'da önemli eserler vermişlerdir (Nurlu ve Erdem 1994). Peyzaj mimarlığı ve tasarımı sofistikeliğin ve formallığın yeni boyutlarına ulaştıkça on yedinci yüzyılda Fransa'da şato ve kentsel bahçeler de bu durumdan fazlasıyla etkilenmişlerdir. Bugünün peyzaj mimarlarının ilk müjdecilerinden Andre Le Notre (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASALA), Vaux-le-Vicomte ve Versailles'da Fransız barok yorumunu, öklidin en üst düzeyde uygulanması şeklinde ortaya koymuştur (McHarg 1969).

Batılı gelenek içinde tek ayrı tutulması gereken dönem on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkmıştır. McHarg (1969), bunu üçüncü aşama olarak gösterir ve bu durumu aynı zamanda modern görüşün doğuşu olarak nitelendirip, insan-doğa birleşiminin mümkün olduğuna inanılan bir dönem olduğunu ifade etmektedir. On sekizinci yüzyılda natüralist akımla birlikte gelişen bahçeler, Avrupa'ya hakim olan dik açılı yolların, heykellerin, doğal olmayan biçimler verilmiş ağaçların yer aldığı barok bahçelere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde insanın doğaya hakimiyetinden çok, doğallığın hakimiyetinde ve insan müdahalesinin en az olduğu bahçe tasarımları oluşmaya başlamıştır (Nurlu ve Erdem 1994). Bu oluşumun öne çıkmasını sağlayan isim ise İngiliz düşünür Francis Bacon'dur. Bacon, on altıncı yüzyılın sonunda Rönesans bahçelerinin yapaylığını eleştirmiştir (Nurlu ve Erdem 1994). İngiliz psikolojisinde peyzaja saygı son derece önemlidir (Moughtin 1996). Bu akımın öncüleri diyebileceğimiz önemli peyzaj mimarları William Kent, Lancelot ("Capability") Brown, Humphrey Repton (McHarg 1969, Nurlu ve Erdem 1994), Uvadale Price, Payne Knight, William Shenstone (McHarg 1969), Charles Bridgeman, William Chambers ve Joseph Paxton'dır (Nurlu ve Erdem 1994). Bu isimler İngiltere'nin topraklarından bugün bile haz alınan imajlar oluşturmuşlardır. On sekizinci yüzyılda Lancelot "Capability" Brown gibi pek çok İngiliz peyzaj mimarı

Fransa'nın geometrik vurgularını reddederek doğal formları taklit etmeye başlamıştır (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASIA). Peyzaja duyulan saygı Capability Brown'un çalışmalarında en yüksek noktasına ulaşmıştır (Moughtin 1996). "Bu dönemde Brown on yedinci yüzyılın baskıcı monarşilerinden bütünüyle farklı yapıda bir sınıfa hizmet etmiştir" (Ana Britannica 1994).

Yalnız bu dönemdeki önemli bir istisna Sir Joseph Paxton'dur. Paxton 1845 yılında ilk büyük kamu parkı olan Londra'daki Victoria Park'ı ve 1847'de Liverpool'daki Birkenhead Parkı'nın yaratımı ile formal yapıları peyzaj tasarımında yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde bu iki park Amerika ve Kanada'da ki peyzaj mimarlığı gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASIA). Joseph Paxton on dokuzuncu yüzyılın en büyük peyzaj mimarı ve kent tasarımcılarından biridir. Amerika'da Frederick Law Olmsted'in çalışmalarını önceleyen ve onlara esin veren büyük kentsel doğal yaşam parkları tasarlamış, ilk metrodan 40 yıl önce Londra için metro şebekesini de içeren geniş kapsamlı bir kitle taşımacılığı planı düşünmüştür. Büyük Uluslararası Sergi için resmi olarak onaylanan yapının inşasından vazgeçilerek 1851 yılında Hyde Park'ta tasarımcısı Joseph Paxton olan bir seradan esinlenilerek Kristal Saray inşa edilmiştir. Kristal Saray'ın kent yaşamının olanaklarını zenginleştirilmesi hedeflenmiştir; yeni tür bir toplumsal mekan Londra'nın parçalanmış ve birbirine karşıt toplumsal katmanlarını bir araya getirecek ve arketipik bir modern ortam yaratacaktır (Berman 1994). Kristal Saray Paxton'a "Sir" ünvanını kazandırmıştır.

On sekizinci yüzyılda İngiltere'de meydana gelen ve peyzaj tasarımında bir devrim olarak nitelenen bu gelişmeyle, bütün peyzaj üzerine böylesine yararlı bir değişimin başka hiçbir topluluk tarafından başarılamadığını ve bunun çoğunlukla hala öğrenilememiş bir ders olduğunu belirten McHarg (1969), on sekizinci yüzyılda İngiltere'de peyzaj mimarlarının parmaklıkları aşabildiğini ve bütün doğanın bir bahçe olduğunu fark ettiklerini ifade etmiştir.

Doğa dümdüz çizgiden nefret eder. Doğanın asimetrisinin esrarlı dengesi, bulunmuş, bitkilerin doğal formları kullanılarak doğayı toplumlara yansıtma hedefi güdülmüştür. On sekizinci yüzyılda peyzaj klasik görüntüyü yasaklayan bir devrim geçirmiştir. Geçmişte form, fonksiyonu takip etmekteydi. On sekizinci yüzyıl konsepti olarak ise form, yapı ve fonksiyon ayrılmaz bir bütün olan tek bir fenomen olarak kabul edilmiştir (McHarg 1969).

Amerikan bilincine bu geleneklerin girmesi on dokuzuncu yüzyılın ortalarını bulmuştur (McHarg 1969). Amerikan peyzaj tasarımı geleneğini büyük ölçüde etkileyen ilk isimlerden biri Andrew Jackson Downing³⁵ olmuştur. Downing'in 1841'de Treatise on Landscape Gardening (Peyzaj Mimarlığı Üzerine Bir İnceleme), 1842'de Rural Cottages (Kır Evleri) ve 1850'de The Architecture of Country Houses (Kır Evleri Mimarisi) gibi kitaplarla karşı olduğu yeni-klasik ushuplardan romantik bir üslup olan gotik canlandırmacılığa geçişte etkili olmuştur. Downinig konut ve çevre arasındaki ilişkilere önem veren bir peyzaj mimarıdır. Downing'in hazırladığı New Jersey eyaletindeki West Orange'da yer alan Llewellyn Park planlaması, kıvrımlı yollarıyla, romantik adlar taşıyan modern banliyölerin öncüsü olmuştur. New York'taki Central Park düzenlemesine ait ilk çalışmalar Downing ile ortağı Calvert Vaux'a aittir (Ana Britannica 1994).

Andrew Jackson Downing ortağı Calvert Vaux'la birlikte Amerikan peyzaj tasarımında eski bireysel tasarım geleneğinden ayrılarak, bir başlangıcı belirlemişlerdir. Downing, kamusal parklar için ilk kampanya düzenleyenlerden biri olmuştur (<http://www.asla.org/nonmembers/publicrelations/backgrdrbiog.htm>).

³⁵ Downing'in peyzaj tasarımına duyduğu ilgiyi en iyi gösteren çalışması Central Park için hazırladığı projedir. 1850'de birlikte çalışmak üzere İngiliz peyzaj mimarı Calvert Vaux'u A.B.D.'ye çağırır. Downing, bu çalışmalarının büyük bölümünün taslaklarını tamamladığı sırada bir geni kazasında ölmüştür. Central Park'ı 1858-78 arasında Vaux ve Olmsted tamamlamışlardır (AnaBritannica 1994).

Calvert Vaux, İngiliz ve Amerikan mimar ve peyzaj mimarıdır. Andrew Jackson Downing ve Frederick Law Olmsted ile beraber çalışmışlardır. Amerikan peyzaj mimarlığı ve park tasarımının ilk eserlerinin pek çoğunu yaratmış ve pek çok temel hazırlamıştır (<http://www.asla.org/nonmembers/publicrelations/backgrdrbiog.htm>).

Dördüncü ve son basamağı oluşturan dönem ise, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılları kapsamaktadır. Bu dönemde peyzaj tasarımında ve bunun kente yansımada sosyal adalet fikri daha fazla ağır basmaktadır (McHarg 1969).

Peyzaj mimarlığı kavramı ilk defa 1863 yılında ABD’de Frederick Law Olmsted ve Calvert Vaux tarafından New York Central Park’ı tasarladıkları zaman gündeme getirilmiştir (Kaplan 1997). New York Park Komisyonu üyeleri tarafından, peyzaj mimarı unvanı 1863 yılında resmi olarak kullanılmıştır ve bu tarih modern bir tasarım mesleği olarak peyzaj mimarlığının sembolik başlangıcı olarak kabul edilmiştir. (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASALA). Bu noktada terimin günümüzdeki anlamına ulaşmasında en büyük katkı Frederick Law Olmsted’e aittir. Ancak, peyzaj mimarlığı bir terim olarak Gilbert Laing Meason tarafından 1828’de yayımlanan kitap içinde kullanılmıştır. John Claudius Loudon peyzaj mimarlığı teriminden Bahçivanlık Dergisi’nde söz etmiştir. Loudon’un Amerikan hayranı Andrew Jackson Downing bu terimi kırsal mimarlık terimi ile eş tutar düzeyde kullanmıştır. Downing’in hayranı Frederick Law Olmsted ise terime farklı bir anlam vermiştir. Olmsted, vurguyu değiştirerek peyzaj mimarlığını yapılı çevredeki manzaranın özel bir tipini tarif için kullanmıştır. Bu terimin mesleğin çalışma alanını daha iyi yansıttığına inanmıştır (<http://www.lih.gre.ac.uk/histhe/larch.htm>). Olmsted, peyzaj mimarlığı mesleği için ileriye gören ve aynı zamanda öncü kimliği taşıyan bir lider olmuştur.

Peyzaj mimarlığının gelişimindeki üçüncü basamağı oluşturan İngiliz peyzaj geleneği Fredrick Law Olmsted tarafından kuvvetle desteklense de Amerikan anlayışını değerler sistemini etkilemek için geç kalmıştır diyen McHarg (1969), aslında ulusal parklar

sistemi, manzara yolları, üniversite kampüsleri ve insancıl banliyölerin hepsinin bu anlayıştan türetildiğini fakat, Amerikan stilinin büyük on sekizinci yüzyıl deneyiminden çok az etkilendiğini belirtmiştir.

İngiltere’de endüstri devrimiyle bozulmuş ve sağlıksızlaşmış kentlerde bir yeşil vaha yaratma düşüncesi doğal yapıların parklarla kent içine gelmesini sağlamıştır. Bu hareketin Amerika’daki temsilcisi Frederick Law Olmsted’dir. Olmsted’in yaptığı çalışmalar parklar hareketiyle kamusal bir nitelik kazanmıştır. Bu hareketle birlikte kamusal niteliği olan açık alanların toplumsal farklılıkları en aza indirmesi düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Kent ve bölge ölçeğine kadar uzanan bu hareket aynı zamanda çevresel sorunlara çözümler getirmeyi, insan yerleşimlerinin fiziksel biçimlendirmesinde etkin olmayı, doğal peyzajların korunması ve insan kullanımına açılmasını amaçlamaktaydı (Kaplan 2000). Olmsted, gelişmekte olan metropoliten kentlerin plansız ve gelişigüzel büyümeleri sonucunda ortaya çıkan açık alan yetersizliğinin fiziksel ve sosyal yönden önemli sorunlar yaratacağı inancındaydı. Central Park tasarımıyla Olmsted, ayrıca, dış mekan tasarımında estetik bütünlüğün yanısıra, işlevinde çok önemli olduğunu vurgulamış; iyi tasarlanmış kentsel peyzaj alanlarının kente ilişkin işlevleriyle birlikte kentin fiziksel ve ekonomik gelişmesinde yön verici olduğunu da göstermiştir (Arslan 1999). Günümüze kadar gelmiş pek çok eser bırakan Olmsted’in önemli çalışmalarından bazıları Central Park (New York, 1869), Prospect Park (Brooklyn, 1866), Riverside Estate (Chicago, 1869), The Parkway (Boston, 1880), ve The World’s Fair (Chicago, 1893)’dir. Central Park, kentsel peyzaj anlayışını içe dönük, büyük ölçekte ancak zengin ve değişik elemanları ile detaylarda yeni bir içerik kazandırmıştır. Bilimsel açıdan klasik olarak değerlendirilen Prospect Park bütüncül bir anlayışta tasarlanmıştır. Riverside Estate ise günlük yaşam için park tasarımı teorisinin bir uzantısıdır. Riverside Estate Amerikan kent planlamasında sert köşeli grid sistemini kırmak için yapılan ilk çalışmadır. Boston Parkway ve Chicago World’s Fair kentteki rekreasyon alanlarını bütünlüştirmek için organize edilmiştir. Chicago’da The World’s Fair’in planlanmasında farklı meslek disiplinlerinden uzmanlar Olmsted’in başkanlığında çalışarak, halkın hayal gücünü yansıtan bir tasarım ortaya koymuşlardır (Yaşlıca vd. 1999). Peyzajın şehir içindeki geniş alanları birleştirici rolü Amerika’da

başarılı örneklerle görülebilir. Chicago yakınlarındaki Olmsted Riverside ve Roland Park peyzaj açısından yeni standartlar oluşturmuşlardır (Moughtin 1996).

Sonraki yıllarda, peyzaj mimarlığı mesleği yavaş gelişmesine rağmen içlerinde Olmsted, Vaux, ve **Horace Cleveland**'in da bulunduğu ilk temsilcileri, kentsel tasarıma karşı ilgiyi uyandıran ve kent planlama hareketi içinde yer alan ilkler arasındadır (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASILA).“Peyzaj mimarlarının kentsel tasarımdaki rolleri özellikle on dokuzuncu yüzyılda sivil mimari uygulamalarında ve kent tasarımlarında görülmektedir. Peyzaj mimarları bir çok kent tasarımını bu dönemde tamamlamışlardır” (Ayataç 1999). Peyzaj mimarlığı iyi planlanmış ve iyi tasarlanmış kentsel çevreler için gelişen ulusal ihtiyacın karşılanmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Büyük sayılarda kentsel parklar, metropoliten park sistemleri, kentsel konut yerleşim bölgeleri ve yüksekokul kampüsleri planlanıp geliştirilmiş, yüzyıl dönümünde “Güzel Kent” hareketi ile doruk noktasına ulaşmıştır (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASILA).

Mesleğin gelişmesinde ve yeni boyutlar kazanmasında önemli bir etken endüstrileşme hareketlerinin kentlerde yarattığı olumsuzluklar ve çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşmaya başlamasıdır. Oluşan sağlıksız koşullar, kent içinde ve kent civarında doğal alanların ve kaynakların önemini ve bunun kent insanı için yararını kavramayı kolaylaştırmasıyla birlikte, bu durum peyzaj mimarlığının yeni yönelimler kazanmasına neden olmuştur. Bunu gösteren en belirgin örneklerden biri de Olmsted'in “parklar hareketi” ve Ebenezer Howard'ın “Bahçeşehir” anlayışıdır. Letchworth ve Welwyn'deki Howard'ın bahçe şehirleri peyzajın şehir içindeki geniş alanları birleştirici rolünü tanıtmıştır (Moughtin 1996). Böylece, bireysel tasarım ve özel gelişim isteklerinden bir adım daha ileri giderek toplumsal hizmet anlayışında gelişme gösteren peyzaj mimarlığı, kentsel ölçekte kamu yararını hedef alarak yeni ürünler oluşturmaya başlamıştır.

1899'da Amerika Peyzaj Mimarları Topluluğu New York'da 11 kişi tarafından kurulmuştur. Kuruculardan pek çoğu Olmsted'in çalışma arkadaşlarıdır. Topluluk, Birleşik Devletler'deki peyzaj mimarlarını günümüzde de temsil etmeye devam etmektedir. 1900'de Olmsted'in oğlu Frederick Law Olmsted Jr. Harvard Üniversitesi'nin peyzaj mimarlığındaki ilk eğitimini organize etmiş ve bu eğitimi vermiştir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA).

Yirminci yüzyılın başında peyzaj mimarlığı gelişen kentlerde profesyonel-eğitilmiş peyzaj mimarlarının hizmetlerini kullanarak kent güzelleştirme ve planlama hareketini etkilemiştir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA). Modern peyzaj mimarlığı Frederick Law Olmsted'in verdiği doğa koruma anlayışı, milli park planlaması, kent içi açık alan planlaması, şehir ve bölge planlama gibi modern yaşamın gereği olan toplumsal ve işlevsel çalışmalarla yeni bir sürece girmiştir (Kaplan 2000). Mesleğin günümüzdeki yapısına ve konumuna gelişinde önemli bir değişiklik 1920'li yıllarda yaşanmıştır. Bu dönemde kent planlama peyzaj mimarlığından, kendi eğitim programları ve organizasyonları ile ayrı bir meslek olarak ayrılmıştır (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA). Peyzaj mimarlığı bugünkü uzmanlaşmasından önceki dönemlerde, kent ve bölge planlamanın teorik ve pratiğinin kökenini oluşturmaktaydı (Eckbo 1969). Peyzaj mimarlığı o dönemden itibaren günümüze kadar kentsel planlama ve kentsel tasarımda önemli bir güç olarak kalmaya devam etmiştir.

Ekonomik bunalım dönemi ve sonrasında, ulusal ve bölgesel parklar, kentler, park yolları ve kentsel park sistemleri tasarlamak için olanaklar peyzaj mimarlığı mesleğini geliştirmiştir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA). Bir diğer taraftan da modernizmin meslekler arasında çizdiği ayrım bu dönemde mimarlık, planlama ve peyzaj mimarlığı mesleklerinin kesin sınırlarla ayrılmasına neden olmuştur. Bu dönemde kentsel gelişim üzerinde esas söz sahibi olan mesleklerin kent plancıları ve mimarlar olduğu görülmektedir. Zaten dönemin dış mekan anlayışında özellikle modernist mimarlarca peyzaj, sadece ışık ve hava sağlayan ve sirkülasyonun

gerçekleştiği açıklıklar olarak değerlendirildiği için, peyzaj mimarlığının kentsel gelişim üzerinde etkisi olması bu anlayış nedeniyle güçleşmiştir ve ilerleme oranı daha yavaş seyretmiştir. Kentsel ortamlarda peyzaj çalışmaları mimarlığın yanında destekleyici bir çalışma olarak ele alınmıştır.

Peyzaj mimarlığı biliminin seyrini etkileyen önemli bir aşama 1930'lu yıllarda yaşanmıştır. "Harvard Devrimi" olarak nitelenen bu dönem "site-specific design" (özel alan tasarımı) kavramının ortaya atıldığı dönemdir. Peyzaj mimarlığında, belirlenmiş bir alanın özel ya da hassas durumlarının analizi ve bu alan için tasarım çözümlerinin geliştirilmesi ideali Harvard Devrimi denilen peyzaj mimarlığındaki bu eğilimin temelini oluşturur. Peyzaj mimarlığı içindeki ve pek çoklarına göre modern dönemin habercisi olan bu hareketin öne çıkışında öncü olan isim peyzaj mimarı **Garrett Eckbo**'dur. Bunun dışında Harvard Devrimi içinde **Dan Kiley**, **James Rose** gibi peyzaj mimarları da yer almıştır. Özel alan tasarımı, alan kullanım önerilerinin fonksiyonel gereklilikleri ile alanın çevresel yönden hassas olan bölümünü sanat ve bilimin bağdaştırılmasına dönüştürmüştür. Peyzajın bütünlüğüne zarar vermeden kullanıcı ihtiyaçlarının doyurulmasıyla tasarım sürecinde bir değişim yaratmıştır (<http://www.larch.umd.edu/classes/larc/L340/LARC340syllabus.html>). Harvard Devrimi'nin öncü isimlerinden Eckbo, 1940'lar boyunca kamu ihtiyacına dayanan göçmen yerleşim bölgeleri planlayarak sorumlu bir anlayışın oluşmasına yardımcı olmuştur (<http://www.asla.org/nonmembers/publicrelations/backgrdrbiog.htm>). 1960'lardaki çevre duyarlı yaklaşım ve çevresel hareketler Harvard Devrimi'nin yerini almıştır (<http://www.sfasu.edu/ag/arboretum/pgm/sitedesign/Site%20Design-2.htm>).

Bütün dünyada her alanda oldukça çarpıcı ve kökten değişim dalgalarının yaşandığı 60'lı yıllar peyzaj mimarlığının yöneliminde de önemli değişikliklerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Artan toplumsal bilinç, çevre duyarlı yaklaşımları artırırken, kentsel gelişimin de sorgulanmasını sağlamıştır. Bu dönemde peyzaj mimarlığında estetik kaygıların yerini yavaş yavaş çevresel kaygılar, toplumsal gelişim, sosyal yapılar gibi yeni konulara bıraktığı görülmektedir. Kaplan (2000), mesleğin tarihi gelişiminde yeni

bir dönüşümün yaşandığı 60'lı yıllarda çevre sorunları karşısında peyzaj mimarlığının toplumsal rolünün ağırlık kazandığını ancak, bu yönünü destekleyebilecek olan sanatsal yönünün ve kişisel deneyimlerin ihmale uğradığını belirtmiştir. Bu dönemde mesleğin çok yönlülüğü göz ardı edilerek tasarım yönü ihmal edilmiş ve tamamıyla çevresel değerler ağırlık kazanmıştır.

1969'da "Design with Nature" isimli kitabıyla peyzaj mimarı Ian McHarg'ın ekolojik planlama konusu üzerine en bilinen eseri yayımlanmıştır. Ian McHarg, peyzaj planlama çalışmalarında önemli bir gelişimin sağlanmasına neden olmuştur. Kentsel gelişimde doğal süreçlerin öneminin ortaya konulması, kent formu ve doğal yapı ilişkisi gibi konuları inceleyip bir alan kullanım planlaması yöntemi geliştirmiştir. Kentsel formun doğal peyzaj özellikleri tarafından belirlenmesi gerektiğini belirten McHarg (1969), şöyle demektedir: "Doğa o kadar bereketlidir ki, insanlar da bu bereketliliği değerlendirmeye çalışırlar. İnsan bilinçli olan, doğayı olduğu gibi algılayabilen ve ifade eden tek yaratıktır. İnsanlar doğanın bu bereketinden ona zarar vermeden faydalanmak için onun hizmetkârı olmalı, onu anlamalı ve her türlü tasarımı yaparken onu kaynak almalıdır". Ian McHarg, 1957 yılından 1980'lerin ortalarına kadar Pennsylvania Üniversitesi'nde Peyzaj Mimarlığı ve Bölge Planlama'da uzun süre başkanlık yapmıştır (<http://www.ndsu.nodak.edu/instruct/dcolitto/322HO20TH-2htm>).

1970'li yıllar ise sürdürülebilirlik kavramının gündeme geldiği dönemdir. Bu dönemde doğal ve kültürel kaynaklardan gelecek nesillerin de yararlanmasını sağlayacak biçimde kullanımının hedeflenmesi fikri zaten doğal ve kültürel kaynakları koruma ve yönetme temelinde kurulmuş bir meslek olan peyzaj mimarlığının planlama ve tasarımda fikirlerini ortaya kayabileceği ürünlerin yaratılmasını ve çalışmaların yapılmasını kolaylaştırmıştır.

1980'li yıllarda, ekolojik planlama olgusu planlama ve tasarım disiplinlerinin dikkatini yönettiği konular olmuştur. Araştırılan ve geliştirilen çalışmaların ekolojik temelli

olması nedeniyle bu dönemde karmaşık problemlerin çözümüne yardım etmeleri için peyzaj mimarlarının uzmanlığı, aranmalarına neden olmaktadır.

Bugün peyzaj mimarlığı mesleği Uluslararası Çalışma Organizasyonu (International Labour Organisation) tarafından tanınmakta ve Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu (IFLA) tarafından temsil edilmektedir (<http://www.lih.gre.ac.uk/histhe/larch.htm>).

Peyzaj mimarlığının geçmişten günümüze kadar geçirdiği değişimler açısından bakıldığında; önceleri büyük ya da küçük ölçekli özel hizmetler için geliştirilen tasarım ağırlıklı, estetik yönlü çalışmaların mesleğin genel ve temel ilgi alanı olduğu görülmektedir. On sekizinci yüzyılda İngiltere'deki değişimle birlikte mesleğin kamusal yönü de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Geçirdiği ikinci büyük değişim ise peyzaj mimarlığı teriminin Olmsted'in getirdiği anlayışla kullanılmaya başlanması olduğu söylenebilir. Bundan sonra 1900'lü yılların başından itibaren kamusal hedefler, toplumsal sınıfların arasındaki uçurumun kapanması, doğa koruma hareketi ve milli parklar anlayışı, kamusal açık alanların oluşturulması, halk sağlığının korunması gibi toplumsal projeler bireysel projelerin önüne geçmiştir. Ardından 1960'lı yıllarda uyanan çevre duyarlı yaklaşımlar peyzaj mimarlarının yoğun olarak uğraştığı ve ağırlığını verdiği konular olmuştur. Bu dönemden itibaren doğal ve sosyal süreçleri yönlendirme çalışmaları ile tasarım gelenekli yaklaşımlar bir arada sürdürülmüştür ve o tarihten günümüze kadar ekolojik ağırlıklı çalışmalar ve kaynak yönetimi konuları peyzaj mimarlarının ilgi alanları içine girmektedir. (Çizelge 4. 1.).

Bugünün, peyzaj mimarlığının ilgi alanlarını Eckbo (1969), şu cümlelerle ifade etmiştir; "bugünün peyzaj mimarları, alan planlama, kentsel tasarım, rekreasyon ve bölgesel problemlerle daha fazla ilgilenir. Bugün, ne rönesans döneminin doğa üzerindeki zorlamalı mimarlık düşüncesi ne de romantik düşüncenin mimarlık üzerindeki zorlamalı doğa etkisi, problemleri çözebilir. Peyzaj tasarımının fonksiyonu insan ve onu

çevreleyen dünya arasındaki en uygun fiziksel ilişkinin kurulabilmesidir. Peyzaj mimarlığı sadece peyzajın fiziksel ve duyumsal potansiyelini anlamaz, insan potansiyeli ve fizyolojik ve psikolojik olguları da anlar”.

1899	ASLA (Amerika Peyzaj Mimarlığı Topluluğu)'nın kurulması.
1900	Peyzaj mimarlığı eğitimine A.B.D. Harvard Üniversitesi'nde başlanması (Marshall 1981).
1930	Ulusal ve eyalet parkları, kentler, yeni kentsel park sistemleri ve park yollarının tasarlanması (ASLA 1995).
1934	Ülkemizde Pamay (1980)'a göre, bilim dalının ilk derslerinin "Park ve Bahçe Sanatı" adlı ders ile İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nde ve "Bahçe Mimarisi" adlı ders ile Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde verilmeye başlanması (Ergin 1984).
1945-1960	İkinci Dünya Savaşı sonrasında mesleğin toplumsal yaşam ve yeni kentler inşa etme ve yaşam kalitesini artırma yönünde katılması.
1960-1980	Çevresel ve toplumsal sistemlerin etkisiyle mesleğin estetik prensipleri uygulama ötesine geçmesi, doğal ve sosyal bilimlerin mesleğin ilgi alanına yoğun olarak girmesi (Marshall 1981).
1980-1990	Çevre sorunlarının dünyaya tehdit etmeye başlaması ile mesleğin çevreyi sorun çözme yaklaşımında ele alması (çevre koruma ve yönetimi).
1990-	Sosyo-kültürel ve politik yönlendirmelerin önayak olduğu küreselleşme, kültürel-doğal çeşitlilik ve yerel kimlik olgusu ile mesleğin sosyal yaşamda etkinliği daha da artması.
1994	Türkiye'de Peyzaj Mimarları Odası'nın ilk olarak Ankara'da kurulması.

Çizelge 4. 1. Peyzaj Mimarlığı Mesleğinin Dünyada ve Türkiye’de Kronolojik Gelişimi
(Kaplan 1997’den yararlanılarak geliştirilmiştir)

Peyzaj mimarlığı sanat ve bilimsel olarak alanın analizi, planlama, tasarım, yönetim, tanımlamaları ile kapsamlı bir uğraşıdır. Mesleğin herkes tarafından bilinen yönü peyzaj tasarımıdır. Tasarım boyutu konut alanlarından ticaret merkezlerine, endüstri alanlarından turizm alanlarına, kent içinde kamusal mekanların tasarımından atrium gibi kapalı ve yarı kapalı mekanların tasarlanmasına kadar geniş bir alanı kapsar. Mekanda algılanabilirlik, yönlendirme, kapalılık, denge, hareket, monotonluğun kırılması, insan ölçeğinin yakalanması ve kentsel ortamın insan üzerinde kurduğu olumsuz etkinin azaltılması gibi pek çok unsuru doğal ve kültürel elemanları uyum ve denge içinde

kullanarak estetik bütünlüğü yakalayarak oluşturur. Bütün bunları yaparken planlamadan aldığı verilerden hareketle detay ölçeğine kadar ürünü sonuçlandırır.

Bir diğer çalışma sahası peyzaj planlama çalışmalarıdır. Son 30-40 yıl içinde çevre bilincinin ortaya çıkışı ile pek çok peyzaj mimarı için bölgesel peyzaj planlama çalışmaları büyük bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Peyzaj mimarları alana bütüncül bir anlayışta yaklaşıp bütün doğal ve kültürel kaynakların yönetimiyle ilgilenir. Ekolojiyi temel alarak yer altı ve yer üstü su varlığı, ıslak alanlar, bitki dokusu, iklimsel veriler, toprak yapısı, drenaj özellikleri, yaban hayatı, görsel analiz çalışmaları, çevresel etki değerlendirme çalışmaları, peyzaj onarımı, kıyı zone yönetimi, milli parklar ve özel çevre koruma bölgelerine ait yürütülen çalışmalar ile kentsel atıklar, karayolu planlaması, kırsal alan ve turizm planlamaları peyzaj planlama çalışmalarının kapsamı içerisinde. Kentsel bölgelerdeki planlama çalışmalarında ise kentsel yayılımın ve gelişmenin yönü, kent içi doğal ve kültürel kaynakların yönetilmesi, enerji etkin planlama çalışmaları, yaya bölgelerinin oluşturulması ve geliştirilmesi, kentsel yeşil alanların planlanması, kentsel bölgelerin organizasyonu ve ilişkilendirilmesi gibi planlama konularında kent planlama disiplini ve kentsel tasarım çalışmaları doğrultusunda hizmetlerini yürütürler.

Peyzaj planlama çalışmalarının bir diğer ayağını da rekreasyon alanlarının planlanması çalışmaları oluşturur. Kentsel ya da kırsal alanlar içerisindeki park ve rekreasyon alanlarından mevcut olanların geliştirilmesi, olmayanların ise tasarlanıp oluşturulması peyzaj planlama ve tasarımı çalışmalarının içeriğini meydana getirir.

Peyzaj mimarlarının ilgi alanına giren bir diğer çalışma alanı tarihi koruma ve iyileştirme bölgelerinde yürütülen çalışmalardır. Sürdürülebilir kentsel yerleşimler oluşturmak ve çevresel kaliteyi artırma amaçlarıyla hareket eden peyzaj mimarlığı meslek disiplini tarihi ya da kültürel yönden önemli konumdaki bir alanın koruma ya da onarımı, tarihi önemdeki büyük bir alanın bir parçasının korunması, alanın kalitesini

artırmak için restorasyonu ve süre giden ya da yeni kullanıma açılan bir alanın onarımı ve peyzaj tasarımı gibi konular üzerine çalışmalar yürütür.

Sosyal ve davranışsal açıdan peyzaj tasarımı, konusu tasarımın insan boyutu üzerine odaklanır. Örneğin, yaşlı ya da özürülerin özel ihtiyaçları için yapılan tasarımlar gibi. Bu çalışma alanı mevcut ortamların tasarım değerlendirmesi, çevresel kavrayış ve çevrenin insanlar üzerindeki etkisi gibi konuları içerir.

Kaplan (1997), “peyzaj mimarları temelde içerik ve yönelimleri birbirinden farklı (çelişik) olan peyzaj (tanımlanabilir fiziksel çevre) ile mimarlık kavramlarını bir potada uzlaştırmaktadır. Peyzaj kavramında yeryüzündeki tüm doğal süreç ve olaylar, mimarlık kavramında (mimarlık üst kimliğinde) ise doğal-kültürel peyzajı biçimlendirme ve yönlendirme temeline dayalı kültürel eylemler ön plana çıkmaktadır” demektedir. Bu farklı olguları bir arada tutabilmek ve ilişkilerini sağlamak ve var olan bu ilişkileri yönetebilmek, bu meslek dalının çalışma konularının genişliği hakkında gerekli bilgiyi verir. Peyzaj mimarlarının ilgilendiği konuların genişliği beraberinde farklı uzmanlıkların da çalışmalar içinde yer almasını gerektirir. Peyzaj mimarlığının bir başka özelliği de bu noktada ortaya çıkar. İnterdisipliner çalışma ortamlarının yaratılmasına ve ortak ürünler oluşturulmasına pek çok disipline göre daha yatkındır. Ortak ürünlerin oluşturulabildiği çalışma ortamlarında mesleklerden herhangi birinin konuya yakınlığı, çalışmada bu disiplinden kişi ya da kişilerin yönetici olarak çalışmaları koordine etmesini gerekli kılar. Bu noktada -çalışma alanının özelliğine göre- alana ekolojik temelli, bütüncül bir yaklaşım sunan peyzaj mimarlarının çalışmalarda yönlendirici ve koordine edici olması beklenir. “Peyzaj mimarlığı, çalışma ölçeği kapsamında kamusal açık alanlarla ilgilenir ve kamu yararını ön planda tutacak çalışmalar sergiler. Peyzaj mimarlığı birbirine anti-tez görülen kavramlar arasındaki kutuplaşmanın dışında kalmak durumundadır. Mesleğin bu şekilde kentsel yaşama kimlik, kentlilik bilinci ve estetik yargılar gibi değerleri kazandırma çabası diğer tasarım disiplinleri için de bağlayıcı olacaktır” (Kaplan ve Küçükbaş 2000).

Peyzaj mimarlığı ve diğer tasarım uğraşları arasında net farklılıklar vardır. Mimari her şeyden önce okul, fabrika, ofis, ev gibi özel kullanımlar ile bina ve yapı tasarlar. Mühendislik, bilimsel prensipleri, yol, köprü ve kamu hizmeti gibi kentin altyapı tasarımına uygular. Kent plancıları tüm kent ve bölgeler için geniş bir bakış altında gelişimi yönlendirir. Peyzaj mimarları sözü edilen bütün tasarım meslekleri ile temas kurar. Her birindeki unsurlarla bütünleşir. Peyzaj mimarlığı sivil mühendislik, kentsel planlama ve mimarinin çalışma bilgilerine sahip olurken, peyzaj mimarları estetik ve işlevsel ilişkiler ile alanı tasarlamak için bütün bu tasarım alanlarından unsurlar alır. Peyzaj mimarlığı meslek üyeleri insanlar ve diğer yaşayan canlılar için alanların en iyi şekilde tasarımı ile yaşam kalitesini geliştirmek için özel bir sorumluluğa sahiptir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASALA). Bütün tasarımcılar, planlamacılar, bütün mimarlar ve mühendisler doğa insan ilişkisi ile bazı yollardan ilgilidir. Fakat, sadece peyzaj mimarları direk olarak, bir bağlantı aracı gibi, doğal peyzaj, bitki, toprak, su ile insan yapısı materyaller arasındaki her ölçekte detaylandırılmış ilişkilerle ilgilidir (Eckbo 1969).

4. 3. 2. Peyzaj mimarlarının hedefleri nelerdir ?

Peyzaj mimarlığı biliminin temel amacı, doğal ve kültürel nitelikleri kullanarak estetik, işlevsel ve sürdürülebilir mekanlar yaratmaktır. Daha genel bir ifadeyle belirtilecek olursa, çevresel kaliteyi yakalayarak yaşanabilir mekanlar yaratmak peyzaj mimarlığının ana hedefidir. Bu hedeflerine ulaşmak için ise farklı bilim dallarından yararlanması, böylece insan-toplum, insan-çevre, insan-doğa gibi karmaşık ve çok yönlü sonuçları olan olguları incelemesi ve karşılıklı var olan ilişkileri kavraması gerekir. Sürdürülebilir ve yaşanabilir mekanlar bu çok yönlü ilişkilerin dengeleri ve karşılıklı uyumları ile sağlanabilir. Peyzaj kelimesi de bütün bu faktörleri içerecek kapsamdır. Küçükerbaş ve Malkoç (2000), bu bağlamda peyzajı şöyle tanımlar: “Peyzaj, insanın algıladığı ve/veya yaşadığı, karakteri doğal ve kültürel faktörlerin ayrı ve birbirleriyle olan etkileşimleri sonucu oluşan, tanımlanabilir bir alan (fiziksel çevre) dir”. Peyzaj tasarımı ise şöyle tanımlanmıştır: “Peyzaj tasarımı, peyzajları ve mekanları

oluşturma ve değiştirme bağlamında; ekolojik, teknik, sanatsal ve estetik kriterleri göz önüne alarak fiziksel stratejiler ve formlar oluşturma eylemidir” (Küçükerbaş ve Malkoç 2000).

Kentlerde yaşam kalitesini Arslan (1996), eğitim ve iş olanakları, karşılanabilir konut ve ulaşım yeterliliği, yaşamı sürdüren ve destekleyen evre ve son olarak da estetik nitelikleri baskın olan bir kent peyzajına bağlayarak, peyzaj mimarlığının kent için diğer bütün faktörler kadar önemli ve onları bütünleyen bir disiplin olduğunu göstermektedir.

Benzer biçimde olaya yaklaşan McHarg (1969), problemin, bir değer sisteminin geliştirilmesinde ve buna cevap verilmesinde yatmakta olduğunu belirterek, peyzaj mimarlarının değer sistemi olarak şehrin doğal kimliğini görmek istediklerini ve bu değer sisteminin insan kullanımı için fırsatlar sunması gerektiğini, söylemektedir. Bunun için ise kenti form olarak anlamının önemine değinen McHarg (1969), bu formun ilk başta jeolojik ve biyolojik gelişimden treyip, doğal süreçlerin ve insanoğlunun adaptasyonlarının bir toplamı olduğunu, ayrıca kent planlarında kültürel adaptasyonların bir bölümü olarak tarihsel gelişimin de önemini vurgulayıp, bu doğrultuda bazı adaptasyonların başarılı ve sürekli iken bazılarının bunu sağlayamadığını belirtir. Sürekli olanlar değer sistemi içinde yer alacakken, başarısız adaptasyonlar çökecektir “Görünen o ki unutulmaz kentler değişik karakterlere sahip kentlerdir” demektedir. Moughtin (1996)’de aynı şekilde düşünmektedir. şehrin yapılandırılmasında değerlendirilecek en önemli nokta peyzajdır, diyerek, bölgenin peyzaj yapısı bütün gelişim planlarını etkilemelidir. Aynı zamanda peyzaja, bütün şehir içi formları düzenleyip, bir araya getiren bir faktör olarak bakılmalıdır. Böylece, peyzaj şehrin kompozisyonunda baskın bir rol kazanır. şehir formlarının gelişiminde ve yapılandırılmış alanların bir araya getirilip gruplandırılmasında peyzaj birincil derecede rol oynar, demektedir.

Zaten kentsel çevrede yaşanan sorunların bir kısmı da peyzaj unsurunun ihmal edilmesiyle yaşanmaktadır. Yapılaşmayı ve gelişmeyi çevreden soyutlayan anlayış kenti sadece konut, endüstri ve ticaret ilişkileri bağlamında ekonomik-sosyal odaklı çözerken çok daha ciddi sorunlar yaratıp uzun vadede önemli zararlanmalara neden olabilmektedir. “Gelişmekte olan bütün ülkelerde ve ülkemizde kentleşme ekolojik temelli olmayan bir plana dayandığından birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Nüfusun ve ekonomik etkinliklerin yoğunlaştığı büyük kentlerde; ulaşım ve gürültü, hava kirliliği, su kirliliği, katı atıklar, plansız ve plana uymayan kentleşmenin sonucunda ortaya çıkan yeşil alan kayıpları dolaylı ve doğrudan insan sağlığını ve yaşam kalitesini etkileyen faktörlerdir” (Perçin ve Akay 2000). Bu hızlı, plansız ve denetimsiz gelişen kentlerde günlük yaşam çevresinin sosyal dengesizlik ve ekolojik dengesizlik içinde gelişmekte olması, sorunu oluşturduğuna göre, bu dengesizlikleri en aza indirmek, kentlerde sosyal yaşamı canlandırmak, yeni kentsel peyzajlar yaratmak ancak kentsel düzenlemede uygun bir yaşam çevresi ve kalitesini yaratmakla olası olabilecektir. Bugün hala kamusal mekanlar ya da kentsel dış mekanlar herhangi bir işin programlanmasında ek işlem gibi ele alınmaktadır (Çubuk 1989).

Pamay (1978)’a göre, peyzaj mimarlığının en önemli ödevleri, çevre ile insan ve toplum arasındaki ilişkileri optimum seviyeye çıkarmak, insanın ve toplumun yararlanması için çevrede değişiklikler ve düzenlemeler yapmak; çevre ile insan arasında fiziki ve psikolojik dengeyi kurmaktır. Bunu Eckbo (1981), şu cümleyle ifade eder: “Peyzaj fiziksel olduğu kadar sosyal anlamda evdir” (Kaplan 2000).

Peyzaj insanlar için fiziksel ve sosyal anlamda bir ev olarak kabul edilirse ve bir peyzaj mimarının da görevi bu karşılıklı ilişkileri dengelemek ve yönlendirmek ise bu durumda peyzaj mimarlarının görevini ve kent içindeki amaçlarını yapıları çevre içindeki yeşil alan düzenlemeleri şeklinde yansıtmak hatalı olmaktadır. “Peyzaj mimarı Phil Moss’a göre, peyzaj mimarları sadece yapılar arasındaki mekanları tasarlamakla sınırlı kalmayıp kentsel tasarımcı olarak yerleşimler, kentler ve peyzajların nasıl bir araya geldiğini, etkileşimlerini ve bileşenlerini değerlendirmek durumundadır” (Kaplan ve Küçükbaş

2000). Bu nedenle, peyzaj mimarlarının amaçladıkları çevre kalitesini yakalayabilmeleri için sadece doğal özellikler ve sistemlerle ilgilenmek ve bunları tasarım boyutunda ilişkilendirmek yerine olayı sosyal yönüyle ele alıp insan boyutunu gözden kaçırmamaya dikkat etmek gerekir. Çünkü, içerisinde insan olgusunun girdiği herhangi bir durum beklenen gelişim ve değişimlerin sadece kağıt üzerinde kalmasına neden olabilir. Yapılan hiçbir çalışma çevresinden soyutlanamayacağı gibi insan faktörü göz ardı edilerek de sağlam temeller üstüne oturmuş sayılamaz. Bu nedenle peyzaj mimarlarının üretimlerinde ekolojiye olduğu kadar sosyoloji ve psikolojiye de eğilmeleri ve bu doğrultuda bir strateji geliştirme ve kamusal bir siyaset gütmeye gibi bir hedefi de olmalıdır.

Bu da göstermektedir ki tasarım sadece planlamanın getirdiği üst düzey kararlar doğrultusunda estetik düzenleme çalışmaları değildir. Çevre kalitesini sağlamak ve yaşanabilir kentler oluşturabilmek başta ekolojik temelli bir yaklaşımla kentlerde doğal peyzaj yapısının hakimiyetini sağlamak ve olayı sosyal-psikolojik-siyasi-ekonomik-kültürel boyutlarıyla karşılıklı ilişkiler anlamında kavrayabilmek ile mümkün olabilmektedir. “Bu bakış açısı fiziksel çevrenin, sosyal, ekonomik ve kültürel niteliklerinin sürekli değişimi, dönüşümü yenilenmesi süreçlerinin izlenmesi ve dinamizminin yakalanmasıdır. Bu nedenle tasarımın bu değişime karşılık verecek esnekliğe sahip olması önem taşımaktadır” (Çulcuoğlu ve Oğuz 2000).

Kent planlamanın dinamik olmayan yapısının getirdiği kentsel oluşumlarda, kimi hoşnut olunmayan durumlar, planlamanın bu yönünü örtmeye çalışan kentsel tasarım çalışmalarıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Kentsel tasarım çalışmalarının en önemli özelliklerinden biri esnek yapısıdır. Değişime ayak uydurabilen yönü peyzaj mimarlarının kentsel tasarım çalışmaları içindeki bakış açısını da etkilemelidir. Peyzaj tasarımını bitmiş, tümüyle sonuçlanmış bir ürün olarak sunmak yerine, seçeneklerin geliştirildiği, kullanıcılarla birlikte şekillenebilen, böylece bir tasarım diktatörlüğü oluşturmadan gelişime olanak tanıyabilen ürünler kentsel tasarım çalışmaları içindeki peyzaj mimarlarının amaçları içinde olmalıdır.

Kentsel planlama çalışmalarında sosyal yönden dengeyi oluşturabilmek ve bu nedenle toplumdaki her gruba veya sınıfa eşit imkanlar sunmak önemlidir. Ancak, günümüzde Türkiye’de kent planlamanın oluşturduğu çerçeve bazı durumlarda sosyal dengede eşitsizliklere neden olabilmekte ya da kamu yararı, kimi durumlarda ihmal edilebilmektedir. Bu nedenle de, Olmsted’in peyzaj tasarımıyla oluşturduğu yeni boyut, bir anlamda planlamada kimi durumlarda ihmal edilen sosyal denge ve kamu yararı kavramının kent içi açık yeşil alan sistemlerinde ifade edilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu durum, kent içinde yaşayan insanlar için her şekilde mali anlamda bir değer ifade etmese de, oluşturulacak bilinç düzeyi ve psikolojik boyutu açısından önemlidir.

Peyzaj mimarlığı eğitimcisi, yazar ve ASLA üyesi Lane Marshall’a göre, “Mesleğin geleceği parlaktır. Nicelik ve önem bakımından her geçen gün gelişmektedir. Peyzaj mimarlığı meslek disiplini kararlı bir biçimde kendi sınırlarını aşmakta ve heyecan verici yeni uygulama alanlarına ulaşmaktadır. 1899’dan beri peyzaj mimarlığı meslek disiplini sürekli olarak büyümektedir ve şu anda gelişiminin yeni bir periyodunun eşiğine dayanmıştır” (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA). İnsan yaşam kalitesinin artırılmasıyla ilgilenir ve peyzaj mimarları buna hizmet etmeye devam ettikçe de evrim geçirerek her zaman var olacaktır. Peyzaj mimarlığı geleceği şekillendirir (http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA).

4. 3. 3. Peyzaj mimarlığı mesleğine eleştirel bir yaklaşım

Türkiye’de tasarım ve planlama disiplinlerinin birbirine olan yaklaşımı, ortak çalışmalarda bulunabilme fırsatını pek yaratamamaktadır. Türkiye’de bütün tasarım ve planlama disiplinleri kent üzerinde planlama ve tasarımda söz sahibi olmak amacıyla, yıkıcı ve kesin sınırlarla belirlenmiş bir çalışma ortamı yaratmaktadır. Bu noktada, meslek disiplinleri arasındaki diyalogun zayıflamasında en az çaba peyzaj mimarlarıdır. Genel anlamda, çevreye bütüncül yaklaşma ve meslek disiplinleri

arasındaki birliği kurma ve zorunlu sınırları eritme isteği de en çok peyzaj mimarlığı meslek disiplini içinde görölmektedir. Çünkü, planlama ve mimarlık dünyada ve özellikle ölkemizde peyzaj mimarlığına göre daha gelişmiş sektörlerdir ve özellikle Türkiye’de mesleklerde ortak çalışma platformu yaratılamaması, bir anlamda, mesleklerin bireysel gelişimini ve piyasa içinde söz ve güç sahibi olabilmesini destekler nitelikte görölmektedir.

Peyzaj kelimesi madem biyotik ve abiyotik özelliklerin tümünü birden kapsamaktadır, bu durumda peyzaj mimarlığının da uğraşı alanı bütün bu unsurları kullanarak sağlıklı çevreler yaratmaktır. Üstelik oluşturulan sağlıklı çevreler sadece, insan odaklı bir anlayışın ürünü olmamaktadır ve yine oluşturulan bu çevreler kentsel ve kırsal gibi kesin sınırlamalar ve kalıplar koymadan, olayı bir bütün olarak yönlendirebilmektedir. Bu en az insan kadar diğer canlılara da yaşama hakkının verilmesi anlamında, diğer disiplinlere göre önemli bir bakış açısı farklılığıdır.

Kent planlama disiplini de amacın hep insan kaynaklı olduğu görülür ve bütün gelişim unsurları insanın refahını artırmak için geliştirilen hesaplamalar, ekonomik ağırlıklı güç dağılım ve yönelimleri üzerine odaklanırken, doğal çevre 1980’li yılların başına kadar, pek de göz önünde bulundurulmuş ya da planlılar açısından olmazsa olmaz özelliklerden biri olmamıştır. Artık, çevre duyarlı planlama anlayışı kent planlamacılarının gündeminde yer tutmaya başlamıştır ve son yıllarda da dünyadaki gelişmeler doğrudan doğruya insan odaklı “çevre” sözcüğünden uzaklaşıp “ekolojik planlama” konusu üzerinde çalışmaya başlamıştır. Öte yandan planlama eğilimi temelde, sosyo-ekonomik ve politik yapılarla kenti yönlendirirken tasarım olgusu planlamada ön saflarda yer almamıştır. Bu da planlamada estetik özelliklerin bulunmaması demektir. Ya da en azından estetik özellikler, diğer planlama kriterleri kadar ağırlıklı değildir. Peyzaj mimarlığı meslek disiplini de ise, bütün planlama kriterlerine ek olarak, estetik unsurlar da işin içine dahil edildiği için planlamanın da bir adım önüne geçmektedir. İlhan Tekeli (1994), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir, “planlamada ahlak alanının yargılarının getirdiği amaçlar, bilimsel önermelere dayanarak gerçekleştirilmektedir.

Bunun içinde estetik yargılar bulunmamaktadır. Tasarımda amaçlar arasında mekansal biçimlendirmeye ilişkin estetik kaygılar da yer alınca çok daha karmaşık bir durumla karşılaşmaktadır. Tasarım, estetik, ahlak alanının yargılarıyla bilimsel alanın önermelerini bir araya getirmektedir.”

Bütün tasarım ve planlama disiplinlerinde en yoğun ortaklığı insanlar için oluşturulan ve insanların rahat yaşamasını hedefleyen çalışmalarda kurabilmektedir. Uygulamada bir peyzaj mimarının çalışma konuları çok daha geniş mekansal ölçekleri kapsamına rağmen mimari uygulamaların ülkemizde daha öncelik görmesi yapı çevresi mekanın ikincil planda ve edilgen kalırken, mimari yapının etken olmasının sebepleri nelerdir? Bu sorunun cevabını mevcut yasal yönetsel yapıdan kaynaklanan sebeplerden önce öz eleştiri yaparak mesleğin kendisinde aramanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Peyzaj mimarlığına göre daha köklü ve aynı zamanda daha kurumsallaşmış bir yapı söz konusudur. Belki de ilk insandan bu yana insanların yaşam çevrelerini biçimlendirmede daha geçen yüzyıla kadar ağırlıklı söz sahibi olan meslek olduğu için... Bunun dışında, mimarlık mesleği hep gelişimlere paralel olarak kendini biçimlendirmeyi çok iyi başarabilmiş bir tasarım disiplini. Bu sadece, mimarlık çalışmalarının teknolojiyi yoğun biçimde takip edip kendi çalışmalarına yansıtması anlamında anlaşılmalıdır. Aynı zamanda, mimarlık kuramsal temelini de çok sağlam biçimde örmektedir. Meslek disiplini kendisinin geçmişle olan bağı ve geçirdiği bütün gelişimleri de rahatlıkla izleyebilmektedir. Çünkü, bunu sağlayacak yeterli kaynağa da sahiptir. Bütün bu geçmişle olan bağı, toplumsal biçimler, geçirilen ekonomik yapılar, sosyal olaylar, savaşlar ya da yıkımlar, beraberinde hep kenti etkilediği için, mimarlık da bunu yansıtan bir unsur olarak hep gelişmelerin odağında kalmayı başarabilmiştir. Kuramsal temeller ve geçmişle olan bağı onu geleceğe sağlam adımlarla bağlamaktadır. Peyzaj bilimi pratiğini geliştirirken, kuramsal yapısını istenilen düzeyde geliştirememiştir. Kuramsal temelini geliştirememiş bir bilim alanı ise, uygulamada her ne kadar çok başarılı ürünlere sahip olsa da etken değil edilgen bir pozisyonda kalacaktır. Bu durumu Eckbo, şöyle ifade eder, “pratik bir şeyin nasıl yapılacağını bilmektir, teori ise niçin yapıldığını”. Öte yandan sadece, bilimsel ve kuramsal yönü değil, sanat akımları ve yeni kültür hareketleri çerçevesinde çalışmalarını sürekli olarak yeniden tanımlamayı ve

kritize etmeyi başarmıştır. Oysa, peyzaj mimarlığı “Krog’a göre, kendini geliştirme ve motive olma yönünde tarihini göz ardı etme eğilimindedir. Meyer, ise bu durumu, on dokuzuncu yüzyıl peyzaj mimarları uygulamacıydı, yazar değil; pragmatikti idealist değil. Bu nedenle peyzaj mimarlığındaki tarihi gelişmeler ancak sanat ve mimarlık tarihçilerinin yazılarına dayanmaktaydı, sözleriyle ifade etmektedir” (Kaplan 2000).

Eğer, bütün planlama ve tasarım çalışmalarının nihai amacı insanın doğa içinde yaratılan kentlerde uyumlu, dengeli, sağlıklı ve mutlu olarak yaşamasını sağlayacak mekanlar oluşturmak, kısaca, yaşanabilirlik başlığı altında toplanan özellikleri sağlamaksa; bu durumda “peyzaj mimarları kentsel bütünde açık mekanlarda bitkisel ağırlıklı tasarım çalışmalarında bulunur” şeklindeki ön yargının sebebini anlamak mümkün değildir. Ancak, Ayataç (1999) gibi bazı planlamacılara göre, “peyzaj mimarları şehir plancıları ve mimarlar ile karşılaştırıldığında teorik bilgilenmede çok büyük eksikliklere sahip olmaları” nedeniyle peyzaj mimarları olarak istenilen noktada olamamaktayız. Peyzaj mimarlarının yaptıkları bütün çalışmalar da bu nedenle salt bitkisel ağırlıklı çalışmalar olarak gündeme gelmektedir. Aynı zamanda, meslek üyelerimiz de çok disiplinli ve çok yönlü bir çalışma içinde yeteneklerini ve bilgilerini gösterebilecek kadar kendine güvenmemektedir. Bu nedenle, lisans eğitimi sürecinde teorik bilgilenme ile aynı derecede önemli olarak sosyal, politik gelişmeler ve ekonomik olgularla kenti ve kentsel gelişimi ilişkilendirebilecek bilgi donanımına da en az ekoloji kadar önem verilmelidir. Özellikle kentsel tasarım çalışmalarında yer alacak olan her peyzaj mimarının kentsel tasarımı bir vizyon geliştirme, bir kamu politikası olarak görebilmesi açısından bu durum oldukça önemlidir. Yaratılan her kentsel tasarım çalışması kentsel bütün içinde, diğer bir ifadeyle kent peyzajı içinde, olacağı için aynı zamanda peyzaj mimarlığı çalışmaları da bir kamu politikası üretebilecek nitelikte olmalıdır.

Mimarlık ve planlama disiplinlerinin kaynağında insan bulunur. Bu bir anlamda “yaratılan her şey insan içindir” diyen dinsel kültürlerden de destek alan bir çizgi içindedir. Bu anlayış günümüze kadar gelmiştir. McHarg (1969), “Doğa İle Tasarım”

adlı kitabında bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Tanrı ve insan arasındaki diyalogun metafizik sembolü olarak katedraller ya da insanın kudretini ya da tanrısallığını gösteren mimari unsurlar aslında doğa ve diğer insanlara karşı hissedilen bir üstünlük göstergesinin vurgulanışıdır. Özellikle Roma ve Paris gibi Rönesans şehirlerinde doğa ve insan ikilisine karşı otoriter etkiler saçan güdüler değerlendirilmeye alınmazsa, yapısal-anıtsal başarıların tadını almak saflık ve masumiyet olacaktır.”

Bu durumda, peyzaj mimarlığı insanların bakış açısını bir parça değiştirerek üstünlük gösterileri ve gelişme azmi içinde kentlerde kaybolan doğanın yeniden keşfini sağlayacak biçimde tam da endüstri devriminin en parlak ve coşkulu döneminde ortaya çıkmıştır. Daha önce hep mimarlık tasarımı bütününde ve mimarlarca yön verilen kentlerde ilk etapta park ve bahçe düzenlemesi şeklinde başlayan çalışmaları, dünyadaki değişimlerden de etkilenecek çalışma alanını geliştirmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde kentli insanın kentten beklentisi değişmiştir. Nitelikli çevrelerde yaşama isteği kenti yönlendiren ya da biçimlendiren her disiplinin sorumluluğunu artırmaktadır. Bugün, sermaye odaklı, küresel ilişkiler ağında önemli bir değişim gösteren kentlerde, kentlerin yerelliklere ayrılarak kendini tanıtmaya ve sahip olduğu tüm unsurları bu doğrultuda kullanma isteği beraberinde nitelikli çevrelerin de oluşumunu getirmektedir. Bu anlamda gelişmelere iyimser yönlü bakılabilir. Ancak, değerlerin hızlı bir tükenişe girmesi ya da sömürülmesi ve yozlaşması durumu da bir diğer yönü oluşturmaktadır. Kentlerde bu dengeyi sağlamada önemli bir sorumluluk peyzaj mimarlarına aittir. Geçmiş dönemin eleştiri alan bütün yönlerini tümüyle reddeden postmodernist yapının pek çok özelliği peyzaj mimarlığı disiplininin yapısıyla uyum içindedir. Kentlerde artık binalar kadar çevresi de önemlidir. Artık, sokak anlayışı yeniden hareket kazanmış ve insanların bir araya geldiği ve iletişim kurdukları mekanlar olarak görülmeye başlamıştır. İnsan ölçeğini yakalayabilme, geçmişe duyulan saygı ve onu yaşatma isteği, estetik boyuta yeniden önem verme, ekolojik bakışın tüm insanlar için yavaş yavaş öneminin kavraması ve bu özelliğin kentte yakalanmaya çalışılması ve bu doğrultuda bir kent imajı oluşturabilmek gibi her türlü özellik hem postmodernizm hem de peyzaj

mimarlığının çerçevesini oluşturmaktadır. Bu nedenle tam da bu dönemde peyzaj mimarlarına ihtiyaç vardır. Günümüzdeki kentsel kutuplaşmalar karşısında, kentliler arasında uçurumun olmadığı ve “eşit insan” anlayışının en net biçimde izlendiği mekanlar olan kentsel açık alanlar, peyzaj mimarlarının izlerinin en yoğun biçimde görüleceği yerlerdir.

4. 4. Hacı Bayram Camii Çevresi Kentsel Tasarım Projesi

4. 4. 1. Kentsel koruma ve yenileme anlayışı çerçevesinde Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi

Kentin zaman içinde değişim gösteren, dinamik bir yapıya sahip olması; eskimekte olan ve köhneleşen kent dokularının, sosyal ve ekonomik koşullara uyum sağlaması gerekmektedir. Bu uyum sağlama süreci yenilemedir (Baykal 1996). Esas olarak kentsel yenileme eski kent merkezlerinde ortaya çıkan ve sorunları çözmeye dönük bir eylemdir. Bu alanlarda mevcut altyapı ve arazi kullanımı, kentin gelişme dinamiklerine ve artan kentsel rant değerine uymaz. Bununla birlikte, binalarda kentsel yaşam kalitesi düşüktür. Sorunlu alanlar çöküntü alanları haline dönüşür. Kentsel sistemi engeller hale gelir. Bu alanlarda kentsel dönüşüm projeleri ile yapılacak iyileştirme ve canlandırma, bir bütüne yönelik olarak üretilecek temel kentsel koruma ve yenileme politikalarına dayanmalıdır (Çubuk 1998).

Kentsel yenileme çalışmalarının en önemli özelliği, eski kent dokularına yeni işlevler yükleyerek çöküntü alanlarını yeniden kente kazandırabilmektir. Bu nedenle, eski kent dokusu içinde yaşayan halkın yeni koşullara uyumu önem kazanmaktadır. Alana yüklenen yeni fonksiyonlar, eskiden o bölgede yaşayan kişilerin ortama yabancılaşmasını önlemeli, aynı zamanda kentin diğer bölgelerindeki insanlar için de burası yeni bir çekim merkezi oluşturabilmelidir. Böylece, oluşacak yeni yaşam biçimi

ve ekonomik gelişime ek olarak, halk katılımı da kentsel yenileme çalışmalarının temel amacı olmaktadır. Ekonomik gelişim için bölgenin var olan özellikleri ya kuvvetlendirilmeli ya da yeni özellikler geliştirilmelidir. Ancak, üzerinde önemle durulması gereken nokta, alanın doğal ve kültürel özellikleriyle sosyal yapısında bir bozulma ve değer kaybının oluşmasına engel olacak biçimde yenileme çalışmalarının yürütülebilmesidir. Eğer, alanda görülen yaşam biçimi eskiden beri bozulmadan süregelmiş ve yöreye özgü ise, getirilecek olan her yeni aktivite özellikle de turizm ve ticari fonksiyonlar alanın kültürel kimliği üzerinde bir baskı oluşturarak yozlaşmayı hızlandırır. Bu nedenle koruma ve yenileme çalışmaları kültürel kimliği de koruyup geliştirebilmelidir. Yapılan yenilemeler insan olgusundan ve yaşamın gerçeklerinden uzak yapılar sunarsa istenilen gelişmelere ulaşmak güçleşir.

Türkiye’de halkın koruma ve yenileme çalışmalarına karşı bakış açısı, olması gerektiği düzeyde değildir. Koruma ve yenileme çalışmalarına halkın katılımı ya proje sahipleri, yönetimi ve uygulamacılar tarafından ihmal edilmekte ya da civarda yaşayan kişiler gelişmelere tepkisiz kalabilmektedir. Oysa Görür vd. (1993)’e göre, “tarihsel bir ilke olarak insanlar kullanabildiklerini korumaktadır. Bu nedenle de halkın uygulamaya katkısını ve ilgisini çekecek katılımsal tasarım ve uygulama süreçleri geliştirilmelidir.” Ancak genellikle insanlar, koruma ve yenileme çalışmalarını kendisine getireceği rant değerleri yönünden ele almaktadır.

“Kentlerin ya da kent parçalarının korunması kültürel mirasın aktarılması yönünde bir belgeleme ve eğitim amacının ötesinde estetik açıdan da kentlere vazgeçilmez ve yeri doldurulmaz katkılar sağlar” diyen Ulusoy (1994), “koruma altına alınan bölgelerde yalnızca fiziksel bir iyileşme değil, çoğunlukla buna paralel olarak demografik yapıda, bölgeye olan talepte, mülk bedellerinde, kullanım biçimlerinde değişimin ortaya çıktığını ve “her koruma etkinliğinin aynı zamanda bir değer ürettiğini” belirtir.

Kentleşme hızının yüksek olduğu kentlerde tarihsel çevrelerin daha hızlı yok olduğu görülmektedir. Tunçer (1995), tarihsel çevrede koruma olgusunda yaşanan güçlükler ve başarısızlığın nedenini, ülkenin geçirmekte olduğu gelişme sürecinin neden olduğu sosyal ve ekonomik gerçekler ve buna çözüm getirmeyi amaçlayan bir tarihsel çevre politikasının geliştirilememiş olması, kentsel sit alanlarının daraltılması, tescilden düşme, kent merkezindeki arsa değerlerinin yüksek oluşu, çok katlı yapılaşma isteği, eski yapıların günümüz konfor ve beklentilerine uygun olmaması, onarımının zor ve pahalı olması gibi nedenlere bağlamaktadır. Bu soruna çözüm olarak da “bölgeler ve kentler ölçeğinde tarihi ve doğal kaynak kullanımını içeren ve kentleşme ile bütünleşen koruma politikalarının, örgütsel, parasal, ve yasal önlemlerle bütünleştirilmesi”ni önermektedir.

Genellikle Ankara’nın turizm potansiyeli açısından çok da zengin olmadığı düşünülür. Ankara’da kentsel, arkeolojik ve tarihsel sit alanları, genel olarak Ulus ve çevresinde yer almaktadır. Ulus ve civarının geçmişle olan bu sıkı bağıni ortaya çıkarmak, bu bölgeyi yeniden bir merkez yapısına kavuşturabilmek ve kentle olan ilişkisini güçlendirmek anlamında Ankara Büyükşehir Belediyesi³⁶ tarafından açılan “Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması” ile 113 hektarlık bir alan bütüncül planlama anlayışıyla yönlendirilmiştir. Ankara’nın eski kent merkezi olan Ulus ve civarı zaman içinde köhneleşmiş ve kentle olan bağıni koparmıştır. Bu nedenle Ulus bölgesi bir çöküntü alanı olarak nitelendirilmektedir. Hacı Bayram civarı ise sahip olduğu pek çok özellik ile (tarihi, turistik ve dini kimliği) Ulus bölgesi içinde öncelikli ele alınması gereken bir alan olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi ile bu eski merkezin yeniden bir tarihi merkez olarak kente kazandırılması, mevcut ya da yeni kullanımlar geliştirip, ekonomik ve sosyal gelişimi etkileyip alandaki rant değeri artışına paralel olarak ticari ve turistik yönden gelişmesi, dolayısıyla kent içinde bir odak noktası ya da bir çekim alanı yaratarak Ankara kentinin kültürel kimliğine önemli katkılar oluşturması gibi beklentiler planlama ve

³⁶ “2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” na göre koruma amaçlı imar planlarının yapımı belediyelere verilmiştir. Belediyeler bu konuda gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan maddi ve teknik destek talebinde bulunabilirler” (Tunçer 1987).

projelendirme çalışmalarında hedeflenen niteliklerdir. Hacı Bayram'da yürütülen kentsel tasarım çalışması ise, Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Çalışmaları'nın önemli bir bölümünü oluşturarak bu dönüşümü ateşleyen bir kentsel yenileme çalışması olarak değerlendirilebilir.

4. 4. 2. Hacı Bayram Camii ve çevresinin kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı

4. 4. 2. 1. Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapınağı'nın tarihçesi

Ankara'nın isminden en çok bahsedilen Hacı Bayram Camii Augustus Meydanında, Antik Augustus Tapınağı'nın yanında bulunmaktadır. Osmanlı tarikatları içinde, Bayramiliğin kurucusu Hacı Bayram Veli'nin ölümünden iki yıl önce yaptırılmış olan ilk camii daha sonra yapılan ilavelerle genişletilmiştir (www.ankara-bel.gov.tr/cami5.htm). İlk yapılış tarihi 831 H. (1427/28) olan cami bugünkü haliyle 17. ve 18. asır camilerinin karakterlerini taşır (www.kultur.gov.tr/bakanlik/b-a-haci.html). Daha sonraları 3. Ahmet zamanında (1703-1730) Hacı Bayram'ın torunlarından Mehmet Baba, 3. Mustafa zamanında (1757-1774)'de ve 1940 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce üç defa büyük tamir görmüştür. Camii, aslında tam bir dikdörtgen plan teşkil etmekte olup, tamamı kerpiçtedir (www.ankara-bel.gov.tr/cami5.htm). Kuzeyde ve batıdaki son cemaat yeri sonradan ilave edilmiştir (www.kultur.gov.tr/bakanlik/b-a-haci.html). (Şekil 4. 1., 4. 2.).

Hacıbayram Türbesi; 1429 yılına tarihlenen türbe, caminin mihrap duvarına bitişiktir. Kare planlı, sekizgen tamburlu ve üzeri kurşun kubbe ile örtülü bir yapıdır. Ön cephe mermerdir. on beşinci yüzyıl Ankara türbelerinin en güzel örneklerindendir. Caminin bahçesinde sekizgen planlı ve kubbeli başka bir türbe de yer alır. Osman Fazıl Paşa Türbesi olarak tanınan bu eser 18. yüzyıla aittir (www.kultur.gov.tr/bakanlik/b-a-haci.html).

Şekil 4. 1. Hacı Bayram Camii ve Augustus Tapınağı (Kişisel arşiv 2001).

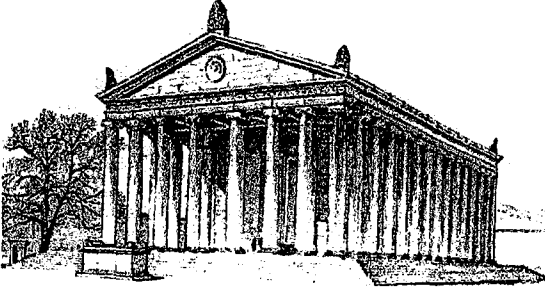
Şekil 4. 2. Hacı Bayram Meydanı'ndan Kale görüntüsü (Kişisel arşiv 2001)

Augustus Tapınağı; Roma Dönemi öncesinde Kybele ve Men'e adanmış bu tapınma yerinde İmparator Augustus için büyük olasılıkla M.Ö. 25-20 yıllarında yaptırılmıştır. 36 x 54,82 m. ölçülerindeki mermer tapınak 2 m. yükseklikte, çok basamaklı bir

podium üzerindedir. Tapınak, Augustus'un yapmış olduğu işleri anlatan Helence ve Latince yazıtları ile büyük önem taşımaktadır (www.kultur.gov.tr/bakanlik /b-a-haci .html). Tapınak Efes, Sardes ve Menderes Magnesiası'ndaki Artemis kutsal yapılarında görüldüğü üzere yerli Anadolu geleneğini sürdüren tüm Helen tapınaklarında olduğu gibi batıya bakmaktadır (Akurgal 1990).

Augustus Roma İmparatorluğunun en önemli hükümdarı olmuştur. Onun başardığı çalışmaları anlatan ve Roma'da mezarının önüne dikili madeni iki levha günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak, aynı metnin bir örneğini günümüzde Ankara'da Augustus Tapınağı'nda görebilmekteyiz. Tapınağın duvarlarına Latince ve Helence olarak 2 dilde yazılan bu metni Alman tarihçi Theodor Mommsen "Yazıtlar Kraliçesi" olarak nitelendirmektedir. Augustus Tapınağı'nda bu yazıtın günümüze kadar gelmiş olması Türk arkeolojisi ve Türkiye tarihi bakımından olduğu kadar turizm yönünden de oldukça önemlidir. Avrupa'da bilimsel çevreler ve eski tarihle ilgilenen aydınlar tarafından bu yazıtın önemi bilinmektedir. Ancak, geniş halk kitleleri böyle bir yazıtın Ankara'da bulunduğunun farkında değildir. Akurgal (1990), "Ankara kenti sahip olduğu bu "Yazıtlar Kraliçesi" ile batı dünyasının en anlamlı merkezlerinden biri olmak durumundadır" diyerek, bunu oluşturmak için Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi'ni gerçekleştirmesiyle önemli bir fırsatın yakalanacağını belirtmektedir (Akurgal 1990). (Şekil 4. 3.).

Augustus Tapınağı çevresinde 1850'li yıllardan günümüze kadar çeşitli kazı çalışmaları ve çevre düzenleme faaliyetleri süregelmiştir. Bu kazılardan biri de 1939 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü H. Zübeyr Koşay tarafından yürütülmüş olan çalışmadır. Bu kazılar sırasında 4-5 m. derinlikte Frig seramiğine, daha yukarı katlarda ise Roma ve Bizans seramiğine rastlanmıştır. Bütün bunların sonucunda, cami ve çevresinin yüzyıllar boyunca sürekli olarak iskan gördüğü söylenebilir (Tunçer 1987).

Şekil 4. 3. Augustus Tapınağı rekonstrüksiyonu (Tunçer 1998)

4. 4. 2. 2. Hacı Bayram Camii ve çevresinin kültürel özellikleri

Ankara'da planlama çalışmalarının başlangıcından itibaren, Ulus bölgesi sahip olduğu kültürel ve tarihi değerler ile önemli bir yere sahip olmuştur. Ulus bölgesinin bu önemi, Hacı Bayram Camii (Tunçer 1995), hemen yanında yer alan Augustus Tapınağı gibi eserler ve yakın çevredeki diğer önemli mimari ürünlerden gelmektedir. Hacı Bayram Camii ve çevresi Ankara'nın ilk planlama çalışmalarından buyana dikkat edilen ve önem verilen bir yapı sergiler. Ankara'nın ilk planlama çalışması Lörcher'in 1927'de hazırladığı plan ile gerçekleşmiştir. Bu planlamada Sıhhiye Ankara'nın geleneksel kent dokusundan ayrı, önemli tek yerleşme haline gelmiştir. O günlerin konut sorununa bir çözüm olarak düşünülen Sıhhiye gelişmesi Yeni Ankara - Eski Ankara ikileminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eski Ankara (Jansen Planı yürürlüğe girene kadar) plansız ve programsız bir gelişme göstermiştir. 1928 yılında Ankara Belediyesi'nin açtığı yarışmada Jansen birinciliği kazanmıştır. Jansen 1928 yılında, Ankara Belediyesi ile

1950'li yıllara kadar Hacı Bayram Camii'nin önünün açılmasına yönelik yıkım ve temizlememe çalışmaları yapılmıştır. Fakat, yapılan bu çalışmalar bilinçli bir şekilde yapılan koruma çalışmalarından uzak bir nitelik taşımıştır. Camii ve çevresi 1957 yılında planlama çalışmalarına alınsa da bölgedeki dokuyu bozacak bir yapılaşma öngörülmüştür (Tunçer 1995). (Şekil 4. 4.).

1980 yılında Hacı Bayram Camii ve çevresi Ankara'nın 1. Derecede Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Bu alan Bent Deresi ve Anafartalar Caddesi arasında bulunan ve günümüzde sınırlı merkez işlevlerinin yer aldığı bir alandır. (Anonim 1986).

Şekil 4. 4. Hacı Bayram ve çevresinden bir görüntü (1956)
(Mehmet Tunçer'in kişisel arşivi)

On beşinci yüzyılın sonları ve on altıncı yüzyılın yaklaşık üçüncü çeyreğine kadar Ankara, sosyal ve ekonomik yaşantısındaki gelişmelerle bir ticaret ve üretim merkezine dönüşmüştür. Sof üretimi başta olmak üzere çeşitli esnaf kollarının geliştiği bu dönemde Yukarı Yüz olarak isimlendirilen kale ve çevresi iş ve ticaret merkezi olarak gelişip, bedesten ve hanlarla donatılırken mevcut dini yapılara yenilerinin eklenmediği

görülmektedir. Buna karşın, Aşağı Yüz olarak isimlendirilen ve Hacıbayram Camii'nden Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan kesim, kentin bu dönemde büyüme yönüdür. On beşinci yüzyılın ilk yarısında inşa edilen iki yapı grubu, kentin uç kesimlere doğru gelişmesini desteklemek ve büyümesini denetlemek amacına işaret edebilir. Bunlardan Augustus Mabedi'ne bitişik olarak inşa edilen Hacı Bayram Camii ve Türbesi kentin Roma Dönemi'nde önemli olan ancak Bizans Dönemi'nde terk edilen kesimlerine yeniden yerleşildiğini sergiler (Anonim 1992).

Berkley, 1878'de, Ankara kasabasının yuvarlak bir tepenin yüzü boyunca uzandığını, hemen ilerisinde ikinci bir tepe bulunduğunu ve arada bir dere aktığını, bu dere ile tiyatro arasında bir mermer yapı izlendiğini (Augustus Tapınağı) söyler. Bu yapının etrafı da eski evlerle çevrilidir. 1920'li yıllardan sonra Kale dışındaki mahalleler canlı bir manzara sergilemektedir. İmar çalışmalarından önceki dönemde burada hükümet dairesi ve okul gibi birkaç büyük yapı dışında çoğu kerpiçten yapılmış evler, bu evler arasında bulunan geniş yangın boşlukları ve mezarlıkların yer aldığı dar sokaklar Kale dışındaki mahallelerin genel görünümünü oluşturmaktadır (Tunçer 1987).

Bütün bunların sonucunda, Hacı Bayram Camii ve çevresinin geçmişten bugüne kadar konut işlevini devam ettirdiği görülebilir (Tunçer 1987).

"Cami ve çevresi, Ankara'nın en önemli kültür odaklarından. Dini (ibadet, cenaze, hac öncesi ziyaret, türbe ziyareti) ve turistik ziyaret alanı (August mabedi ve arkeolojik alan) olarak, şehrin vitrinidir" (Bademli 1992).

Burası Ankara için bir tiyatro sahnesi ya da bir gösteri alanı gibidir. Proje alanı tam anlamıyla kültürlerin üst üste çıktığı bir noktadadır. M.Ö. 25-20 yıllarına kadar uzanan bir tarihi geçmişi vardır. Roma, Bizans, Osmanlı dönemleri ve son olarak da Cumhuriyet Dönemi'ne ait önemli yapılar alanı kuşatmaktadır. Burası cami ile tapınağı

yan yana barındırmaktadır. Ayrıca cami ve çevresi bir höyük alanının üzerinde bulunmaktadır. Tunçer (1998), “Ankara’nın şehir kimliği medeniyetlerin bir araya geldiği, Hacı Bayram ile Augustus Mabedi’nin yan yana oluşturduğu simgesel anlam gibi kaynaştığı, kültürlerin birbirine hakim olmaktan çok saygılı olduğu bir evrensel kültürdür” demektedir. Bu farklı kültür katmanları elbette çevrede ki yaşam biçimini ve gelenekleri de etkilemiştir.

“1930-1950 yılları arasında, “Yeni Ankara”nın eskisi yanında kurulmasıyla kent bütününün tek ana merkezi durumuna giren Ulus ve çevresinde “Eski Şehir - Yeni Şehir” bağlantıları boyunca ve eski şehrin yeni kullanışlara komşu bölgelerinde spekülasyon baskıları yoğunlaşmış, çeşitli yenilemeler yapılmıştır” (Tunçer 1998).

Ulus Tarihi Kent Merkezi, gerekli detay plan ve uygulamalardan yoksun kalmış, dolayısıyla, günümüzdeki plansız, düzensiz yapısı oluşmuştur. Tarihi kent dokusunun, kentsel işlevler ve sosyal grupların yanı sıra, mekansal özellikleri de değişmiştir. Toplumsal açıdan önem ve prestij yitirme, fakirleşme, düşük gelir gruplarına dönük işlevlerde uzmanlaşma; fiziksel açıdan ise sağlıksız yenileme, çürüme ve eskime gibi dönüşümler olmuştur. Tarihi çevre koruma politikası tam olarak gerçekleştirilememiştir. Geleneksel kent dokusu çoğu yerde kendi haline terk edilmiş, Ulus çevresinde yenilenemeyen ve onarılamayan kesimlerde konut dışı kullanımlar yoğunlaşmış, bu alanlar birer “çöküntü bölgesi” haline gelmiştir (Anonim 1986).

Geleneksel dokuda pazar mekanizmasının yavaş işlemesinden kaynaklanan bir süreç belirgin bir “tarihi çevre bilinci ve sağlıklı bir koruma-geliştirme politikası” boşluğu içinde günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir (Tunçer 1987).

4. 4. 2. 3. Alanın sosyo-ekonomik yapısı

“Eski Ankara” kent bünyesinin daha fakir ve geleneksel bölümünün bir parçasıdır. Çevresindeki gecekondu alanları ile büyük ölçüde bütünleşmektedir. Ancak, mimari özellikleri, konumu, tarihi niteliği nedeniyle de geleneksel bölüm içinde ayrıcalık taşır (Anonim 1986).

Alanda genellikle kiracılar oturmaktadır. Çok az sayıda, evlerini onarmış ve sağlıklaştırmış ev sahibi bulunmaktadır. Düşük gelirli kesime hizmet veren yapılar, genellikle bakılmamakta ve onarılmamaktadır. Çevre ve yapı ölçeğinde düşük standartlı bir alandır (Anonim 1986).

Ağırlıklı olarak meydan çevresinde yer alan esnaf grubu dini kitap, dergi ve objeler satmaktadır.

Hacı Bayram çevresinde yaşayanların dışında yoğun olarak dini ve turistik ziyaretlerin yapıldığı bir yerdir. Bu nedenle de oldukça karmaşık bir sosyal yapı gözlenmektedir.

4. 4. 3. Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi üzerine

4. 4. 3. 1. Projenin tanımlanması

“Ankara Eski Kent Dokusu Geçiş Dönemi Koruma ve Geliştirme Planı” hükümleri doğrultusunda, Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Projesini hazırlamak amacı ile, Ankara Şehri İmar Müdürlüğü (AŞİM) (daha sonra Ankara Büyük Şehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı), İmar Planlama Şube Müdürlüğü bünyesinde 1981

yılında “Kentsel Koruma Geliştirme Planlama Bürosu” oluşturulmuştur. Bu ekip daha sonraları kısaca “ Sit Grubu ” olarak anılmıştır (Tunçer 1998).

Ankara Şehri İmar Müdürlüğü’ nün (AŞİM) 1983 yılında başlattığı “Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma Geliştirme ve Planlama Çalışmaları” içinde geniş bir çevreyi kapsaması ve Ankara’ nın Jansen’ den bu yana ilk onaylı Koruma İmar Planı olması nedeniyle özel bir önem taşıyan “Hacı Bayram II. Çevre Koruma İmar Planı ve Uygulama Koşulları” ODTÜ ve AŞİM ortaklaşa çabası sonucu hazırlanmıştır ve Ankara’ nın ilk koruma amaçlı imar planı olarak onaylanmıştır (Tunçer 1998). (Şekil 4. 5.).

Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi, 1986 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Yarışması ile başlayan,1987-1989 yılları arasında ODTÜ Döner Sermaye Projesi olarak sürdürülen; yasal gereklilikleri 1990 yılında yerine getirilerek Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi’nce uygulamaya sokulan Ulus Planlama Çalışması’nın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Bademli 1993).

Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması’nın konusu; “Ulus Tarihi Kent Merkezinin, gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak, korunması gerekli yapı ve yapı grupları ile geleneksel üretim birimlerinin gelecekteki kullanım biçimlerini, modern kullanımlar ile bir arada değerlendirmek, tarihi merkezin niteliklerini çağdaş şehircilik, ulaşım, peyzaj ve restorasyon ilkeleri açısından gelecekteki şekillenmesini sağlayacak tasarımlar oluşturmaktır (Anonim 1986).

113 hektarlık Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Alanı 19 çalışma bölgesine ayrılmıştır (Bademli 1993). Hacı Bayram Meydanı, Ulus Planı’nın içinde ki bölgelerden birisidir.

Daha sonra ikinci bir alt proje olarak, mimari gruba, ayrı bir statü ile bu proje ihale edilmiştir (Güzer 1993).

Şekil 4. 5. Hacı Bayram II. Çevre Koruma Planı (Tunçer 1998)

“Barındırdığı yapısal değerler açısından Ankara için dini, tarihi, kültürel, turistik bir alt merkez olan proje alanı bu değerlerin biraradalığının getirdiği bir zenginliğin yanı sıra, ister istemez sosyal ve fiziksel bir karmaşayı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu karmaşaya zaman içinde özgün tarihi dokunun sağlıksızlaşması, çeşitli imar hareketleriyle ya da kaçak olarak oluşan uyumsuz yeni yapılaşmalar, mülkiyet sorunları, ticaret işlevlerinin artarak gelişen yoğunluğu, çevresel sorunların alan üzerindeki baskıları (otopark sorunu vs.) gibi sorunlar eklendiğinde fiziksel ve sosyal çevre kentin çöküntü alanlarından birine dönüşmeye yüz tutmaktadır (Bademli 1992). Projenin amacı, Hacı Bayram Meydanı’nı erişilebilir, algılanabilir ve kullanılabilir hale getirmektir” (Bademli 1993).

Bademli (1992), Ulus Planlama Çalışmaları’nda 1/100000, 1/50000, 1/25000 ve 1/5000 ölçeklerde araştırmaların yapıldığını belirtmiştir. Ancak, buradaki planlama çalışmalarında alışlagelen hiyerarşik sıralama yerine, öncelikli olarak, alt ölçekler çalışıldıktan sonra, 1/1000’lik ve daha sonra da 1/5000’likler hazırlanmıştır. Hiyerarşik ölçek çalışmalarının yerine, esnek-dinamik ve geri dönüşümleri olan bir çalışma programı oluşturulmuştur.

Ulus Tarihi Kent Merkezi için alışılmış bir tane 1/1000 uygulama imar planı yerine, 1/1000 ölçekli birbirini tamamlayan üç çerçeve plan üretilmiştir. Bu planlardan ilki, Ulus için öngörülen kentsel tasarım esaslarını özetlemektedir. Buna göre, Hacı Bayram Meydanı; Augustus Mabedi ve Odeonu birbirine bağlayan kentsel mekanlar sisteminin odağı olacak şekilde Ulus ve Hükümet Meydanları ile eklenmektedir. İkinci çerçeve plan, Ulus bölgesindeki yapılaşma konularını, önerdiği “koruma”, “koruma ağırlıklı sağlıklılaştırma” ve “yenileme ağırlıklı sağlıklılaştırma” program alanları bağlamında geliştirilen müdahale ilkelerine göre parsel temelinde bir esasa bağlamaktadır. Bu plana göre Hacı Bayram Camii ve çevresi, “koruma” program alanı sınırları içerisinde kalmaktadır. Üçüncü ve son çerçeve plan ise, Ulus yöresinde kendi başına ele alınabilecek projeleri çeşitli özel ve kamu proje paketleri olarak ayırmakta; her projeyi kendi içinde amaç, büyüklük, finans kolaylığı, örgütlenme, karmaşıklık ve uygulama

zorluk derecelerine göre değerlendirerek, plan ve proje uygulamalar arasındaki bağı kurmaktadır. Bu çerçevede içinde "Hacı Bayram Çevre Düzenlemesi" 113 hektarlık "Ulus Tarihi Merkez Planlama Alanı"nda öngörülen 14 stratejik "Kamu Proje Alanı" müdahalesinin en önemlisi olarak ortaya çıkmaktadır (Bademli 1993).

Hacı Bayram Projesi ile ilgili büyüklükler:

Toplam proje alanı: 43.000 m²

Belediye tarafından düzenlenecek toplam alan: 30.000 m²

Toplam yapılacak dükkan sayısı: 102

Mevcut esnaf sayısı: 91 (Bademli 1993).

Güzer (1993), paket projeler arasından belediye tarafından önceliğin Hacı Bayram Projesi'ne verilmesinin nedeni şu şekilde açıklamaktadır; Hacı Bayram Projesi'nin belediye tarafından politik bir takvim içinde değerlendirilmesinden öte, kendiliğinden gelen bir önceliği bulunmaktadır. Bu proje, hem bütçe olarak, hem de fiziksel bağlantıları nedeniyle ilk planda yer alabilecek bir yapıya sahiptir. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İmar Planı Yarışması'ndan önce, orada yapılmış olan bir park projesi vardır. Hazırlanan bu park projesi doğrultusunda bazı kamulaştırma çalışmaları da yapılmıştır. Bütün bu sebepler, Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi'nin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca, Hacı Bayram dini ve arkeolojik açıdan da kent için önemli bir odak noktasıdır.

Güzer (1993)'e göre, Ankara'nın eski merkezi zaman içinde aşınarak, merkezin giderek Kızılay'a, Tunalı Hilmi'ye, Çankaya'ya doğru kayması sonucunda işlevini yitirmekte ve çöküntü alanı haline dönüşmektedir. Bir sosyal değişim yaşanmaktadır. Hacı Bayram çevresinde de bu çok yoğun olarak hissedilmektedir. Böyle bir çöküntü alanı durduğu sürece ortasında yapılan meydanın yalnız başına bir aktivite oluşturması mümkün değildir. Etrafındaki yapıların onarılması, içlerine yeni işlevlerin getirilmesi ve dolayısıyla turizm rantı sağlanması birbirini besleyen şeylerdir. Yani, bir anlamda bu

proje ile Ulus merkez, veya ikincil tarihi merkez işlevine dönecek ve bu çevre geliştirecektir. Hacı Bayram Meydanı tek başına yeni bir yaşam getiremez, ancak, bu tür bir dönüşümde jeneratör rolü oynayabilir.

4. 4. 3. 2. Proje yönetimi ve proje izleme

Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi'ni, Raci Bademli ile Ömer Kırıl'ın bulunduğu bir planlama grubu ile mimari uygulamanın Abdi Güzer tarafından yönlendirildiği bir mimari ekip yürütmüştür. Yarışma aşamasında Türkay Ateş planlamacı ve peyzaj mimarı olarak devreye girmiştir, ancak yarışma sonrasında çekilmiştir. Ayrıca, endüstri ürünleri tasarımcıları ve mühendislik hizmetleri için mühendis, arkeolog, sosyolog, ekonomist ve hukuk uzmanı gibi farklı disiplinlerden uzmanlar da projede yer almışlardır. Proje tasarım aşamasından itibaren, katılımcı bir anlayışla oluşturulmuştur. Farklı disiplinler ülkemizde pek de göremediğimiz bir ortak dili yakalamaya çalışarak tasarımı ve uygulamayı yönlendirmişlerdir.

ODTÜ Döner Sermaye Projesi olan Ulus Planlama Çalışmaları'nın bir parçasını oluşturan Hacı Bayram Projesi'nde Güzer (1993)'e göre, tasarımı doğrudan etkileyen kurumsal üçgen Ankara Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür. Buna ek olarak, Diyanet Vakfı ve kullanıcılar da devreye girmektedir.

Güzer (1993), Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi'nde çok fazla sayıda profesyonel grubun, hem işveren kesiminden hem de projeci kesimden pek çok kişinin ilk kez bir araya geldiği bir proje olduğunu belirtmektedir. Örneğin, cami mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir; projenin sahibi büyükşehir belediyesidir. Dolayısıyla, yapılan yatırım da belediyeye aittir. Burası 1. derecede kentsel sit alanı olduğu için Anıtlar Yüksek Kurulu ve onun alt birimi olan Müzeler Genel Müdürlüğü de proje üzerinde söz

söyleme hakkına sahiplerdir. Aynı zamanda, Ankara'nın dini bir odağı olduğu için Diyanet İşleri'nin bir kadrosu da alanda çalışmıştır.

Bademli (1993), "Hacı Bayram örneğinde proje sahipliği ile proje uygulama sorumluluğunun bir odakta toplanmış olmasının, gerek farklı boyutlarda biçimlenen gelişmelerin birbiriyle ilişkilendirilmesi; gerekse tasarlananlarla uygulamalar arasında oluşan teknik, parasal, zamanlama, örgütsel, politik, toplumsal, psikolojik, bürokratik vb. darboğazların aşılabilmesini önemli ölçüde kolaylaştırdığını" düşünmektedir.

Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi için belediye ilk defa bir katılım modeli uygulamıştır. Katılım modeli, proje sürecinde çevre esnafının temsil edilmesi esasına dayanmaktadır. Bunun içinde bir karar kurulu mekanizması oluşturulmuştur (Güzer 1993).

Karar Kurulu, belediye başkanının başkanlığında, esnaf, kiracı, mülk sahibi temsilcileri ve muhtarlardan oluşmaktadır (Bademli 1993). Karar kurulunda eşitlik ilkesi söz konusudur. Temsilciler demokratik bir oy sistemiyle kararlara katılıp, fikrini gösterebilmektedirler. Yani, karar kurulu bir anlamda, projenin işvereni gibi çalışmaktadır. Güzer (1993)'e göre, özellikle bu tip, geleneksel olarak yerleşmiş alanlarda proje uygulamasını gerçekleştirmek çok zor olmaktadır. Hacı Bayram çevresinde mülkiyet karışıklığı ve gecekondularla tescilli yapıların bir arada olması gibi sorunlar bulunmaktadır. Karar kurulunun amacı ise, halkı, proje grubunu ve belediyeyi bir araya getirerek diyalog ortamı oluşturulmasını sağlamaktır. Böylece, halka projeyi anlatma fırsatı yakalanmış olacaktır. Bu sürecin ardından da herkes kişisel taleplerini ön plana çıkarmaya başlamıştır.

Gerek Ulus Planı'nın uygulanması gerekse Hacı Bayram Projesi'nin izlenmesi için İmar Dairesi içinde yeni bir düzenleme yapılarak Ankara Tarihi Alanlar Koordinasyon Birimi

(ATAK) oluşturulmuştur. ATAK, bir yandan ODTÜ proje grubu, öte yandan da ilçe belediyeleri ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (KTVKK) ile ilişkili olarak proje koordinasyonu görevini üstlenmiştir. Bu görev çerçevesinde ATAK grubu özellikle Hacı Bayram proje yönetimi bağlamında esnaf toplantılarını, teknik koordinasyon ve karar kurullarını düzenlemekte ve sekreteryasını üstlenmekte; ayrıca şantiye, inşaat işleri, istimlak işleri, davalarının izlenmesi gibi işleri de yürütmektedir. Böylece, hem uygulama aşamasında hem de daha sonraki aşamalarda proje ile ilgili tüm kurum ve kişilerin arasında oluşabilecek diyalog eksiklikleri giderilmiş, her ölçekteki ve anlamdaki farklı talepler değerlendirilebilmiştir; Dolayısıyla, proje aşamasından uygulamaya geçişte oluşması doğal olan sorunların en aza indirilmesi sağlanmıştır (Bademli 1993).

Belediye tarafından, hukuk mühendisliği grubu oluşturulmuştur. Bu grubun görevi mülkiyet sorunlarını çözmek ve daha sonra da takas modelini oluşturabilmektir. İlk defa, belediye klasik olarak davalarını mahkemede takip etmek havasından çıkıp, araştırmacı ve yeni modeller koyucu yeni bir kimlik kazanmıştır (Güzer 1993).

Bademli (1992)'ye göre, Ulus'ta çeşitli plan ve kararların yarattığı kargaşa içinde uygulamanın temeli olan harita ve mülkiyet meseleleri içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Ulus'ta hem koruma, hem de sağlıklılaştırma ve yenileme işlemleri açısından temel sorun fiziksel değil, hukuk ve finans boyutudur.

Belediye proje işvereni olarak uygulamada bazı işletme sistemleri geliştirmiştir. 19.08.1991 gün ve 353 sayılı meclis kararı uyarınca mal sahibine takas, kiracı esnafa ise kira yoluyla bir iş yeri verilmesi taahhüt edilmiştir. İstimlak bedel arttırımı davalarının önünü kesebilmek ve istimlak giderlerini azaltabilmek amacıyla geliştirilen proje içi takas yöntemleri, sertifika vs. uygulamaları için modeller geliştirilmesi, projenin ve proje programının şekillenmesinde önemli roller oynamıştır. Bu sayede, son derece yüksek rakamlara ulaşan bedel arttırımı talepleri uyumsuzlıkla sonuçlanıp yasal yollara

başvurmadan, proje mantığı içerisinde çözümlenebilmiş, geçerli örnek hukuku modeli gerçekleştirilebilmiştir (Bademli 1993). Güzer (1993)'e göre, bu işletme sistemi örnek süreçlerden bir tanesidir. Belediye 100 m² yer veren herkese bitmiş inşaatın 40 m² yer verilmesi şeklinde bir formül oluşturarak istismak yükünden kurtulmuştur.

Bademli (1993)' ye göre, "Hacı Bayram Projesi"nin hayata geçirilebilmiş olan bir proje olması, fikir aşamasından kentsel tasarıma ve oradan da detay aşamasına kadar her aşamada kararlı yaklaşımlarla takip edilen bir proje olmasıyla ilişkilidir. Kararlı yaklaşımlar, yeterli parasal desteğin sağlanmasını kolaylaştırdığı gibi, proje uygulamasının çeşitli aşamalarında meydana gelen dar boğazların aşılmasında da önemli rol oynamaktadır".

"Hacı Bayram Karar Kurulu" nda yer alan kişi ve kuruluşlar şunlardır:

Yönetim:

-Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanı

-Altındağ Belediye Başkanı

Sekreteryä:

-İmar Dairesi Başkanlığı

1.Özel Kişi ve Kuruluşlar İle Sivil Toplum Örgütlerinin Temsilcileri:

-Mülk sahipleri,

-Esnaf derneklerinin temsilcileri,

-Dini işlerle ilgili kuruluşların temsilcileri,

-Kıracıları temsil eden kişiler,

2. Büyük Şehir Belediyesi temsilcileri:

Emlak Dairesi Başkanı, Fen İşleri Dairesi Başkanı,

Hukuk, Maliye, İstimlak Müdürlükleri (Tunçer 1998).

4. 4. 3. 3. Tasarım süreci

Jansen Planı'nda, "Protokol Sahası" olarak belirlenen alan içinde Hacı Bayram çevresinin de yer aldığı görülmektedir (Tunçer 1987). Jansen, Hacı Bayram Meydanı için bir tasarım hazırlamıştır. Üçgen biçimli bu meydan, Jansen'in Ankara için hazırladığı diğer cami meydan tasarımlarını andırmaktadır (Bademli 1993). Jansen'in planlama çalışmalarında geleneksel dokuya karşı gösterdiği duyarlılık, bir tarihi çevre koruma endişesinden değil, daha çok geleneksel dokuda uygulanabilir gerçekçi bir imar yaklaşımı getirebilmek kaygısından ileri gelmiştir (Tunçer 1987). Daha sonra gerçekleştirilen planlama ve uygulama çalışmalarında Jansen'in bu tasarımı kağıt üzerinde kalmış; Hacı Bayram Camii önündeki alan tanımsız bir biçimde genişletilerek otopark olarak kullanılmaya başlanılmıştır (Bademli 1993).

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İmar Planı'nda, heykelden başlayarak kaleye kadar giden ve yoğunluğu azaltılmış bir trafik sistemi içinde bir yaya dolaşım sistemi öngörülmekteydi. Hacı Bayram Meydanı, bir yandan bu yaya dolaşım sisteminin sürekliliğini sağlarken, bir yandan da kendi genel durumu içinde çeşitli işlevleri barındırmaktadır. Bu nedenle de meydanadaki pek çok tasarım kararı Ulus Planı'nın getirdiği kararlardır (Güzer 1993).

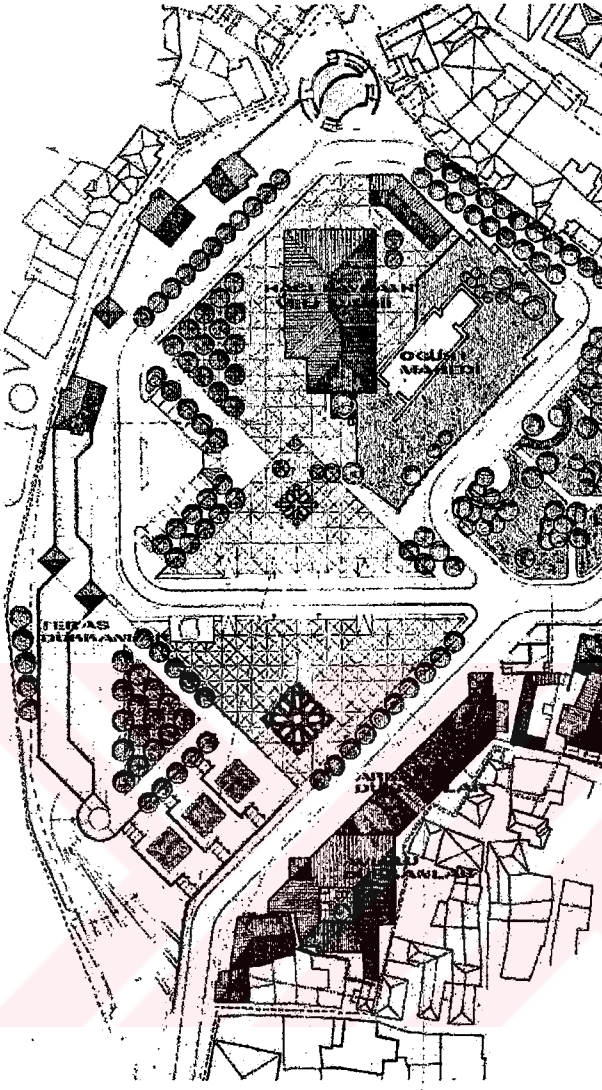
Hacı Bayram Meydanı, sosyal olarak oldukça farklılık gösteren bir yapı sergilemektedir. Yani, meydana kullanacak olan kesimler birbirinden farklı gruplardır. Alan, hem turistik ziyaretlerin gerçekleştiği, hem de dini ziyaretlerin yapıldığı bir yerdir. Aynı zamanda, sabah ve akşam saatlerinde bir geçiş noktasıdır. Bunun dışında, meydan ve çevresinin bir ticari kimliği de bulunmaktadır. Bütün bu farklı kullanımların birbiriyle çelişkiye düşmeden, her birinin kendi fonksiyonunu yerine getirebilmesi ve çağdaş standartlarda yeniden yapılanmaları tasarımda dikkat edilen esaslardır. Tarihi kent dokusu ana çerçeve olmak üzere mevcut yapının sağlıklılaştırılması hedeflenmiştir. Meydanda,

kullanıma ve kentsel yaşama zenginlik getireceği varsayılan işlevsel çeşitlilik korunmaya çalışılmıştır.

Hacı Bayram Meydanı'nın yeniden ele alınmasının en önemli amaçlarından biri meydan kavramı olmayan Ankara'ya bu ölçekte bir meydanın getirilebilmesiydi. Bunu yaparken de cami ve tapınağın çevresi ile birlikte ele alınarak, kentsel ve mimari dilin görsel ve işlevsel anlamda karışıklıktan kurtararak kente tekrar kazandırılması hedeflenmiştir. Güzer (1990)'e göre, "mimari dilin yeniden kurulması sürecinde öncelikli toparlayıcı bir kentsel eleman, meydan, kullanılmış; meydanın ölçeği, birbirinden farklı dilleri bir araya getirebilecek ölçü ve geometri içinde aranmıştır. Meydanın geometrik referans noktalarında (köşe ve çeperler), kendi içinde anlamsal bütünlüğü olan alt parçalar toparlanmakta ve bir üst ölçekte bir araya getirilmektedir". Çöküntü alanı haline gelen bu mekanı kente kazandırabilmek için, caminin sahip olduğu sembolik değer in vurgulanması gerekmekteydi. Cami mimari kimliği ile ön planda olmayan bir yapıdır. Bu nedenle de, onu fiziksel anlamda ön plana çıkaracak olan bir tasarım anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır. Güzer (1993)'e göre, bu birkaç şekilde sağlanmaktadır. Bunlardan birincisi, yaklaşım akslarında cami hep hedef olarak seçilmiştir. İkincisi, geniş bir boşluk içinde tek parça olarak tapınakla beraber yüceltilmiştir. Üçüncü olarak, cami ve tapınağın, yapılacak olan yapılarla, yükseklik olarak yarıştırlmamasına çalışılmıştır. (Şekil 4. 6.).

Tasarımda, Hacı Bayram Cami ve August Tapınağı'nın yer aldığı platform ile ticari platform birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım, meydana oluşturulan bir kot farkı ile sağlanmıştır. Kare biçimli meydan servis yolu ile iki üçgene ayrılarak; Bademli'ye göre, dünyevi ve ruhani alem bu şekilde temsil edilmiştir.

Şekil 4. 6. Hacı Bayram Meydanı Düzenleme Projesi (Tunçer 1998)

Anıtlar Kurulu'nun getirdiği bazı kısıtlamalar tasarımda dikkat edilen hususların başında gelmektedir. Meydan ve çevresi turistik ve kültür ağırlıklı bir merkez olduğu için Anıtlar Kurulu, burada ticaretin belli bir yoğunluğun üzerine çıkarılmamasını istemekteydi. Bunun için de sayısal bir sınırlama getirildi. Ancak, alanda eskiden mevcut olan ve proje nedeniyle yerlerinden edilecek olan herkese de yer verme zorunluluğu bulunmaktaydı. Sonuçta, tasarımda dikkat edilen özelliklerden biri de, ticari yapıların ön plana çıkarılmamaya çalışılmasıydı. Böylece, cami ve arkeolojik eserler daha iyi vurgulanabilecekti. Arkadlı ve avlulu dükkanlar ticari fonksiyonlarına ek olarak mekan tanımlama görevini de üstlendiler. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu projenin her aşamasında ve süreç içindeki her değişiklikte danışılarak onay alınması gereken kurumdu (Güzer 1993).

Tasarımda dikkat edilen hususlardan biri de, yapıların tarihi kalıntı olasılığı olmayan alanlarda ve derin kazı yapılmayacak alanlarda yapılmaya çalışılmasıydı (Güzer 1993). Yeni yapılaşma önerileri, yıkımı öngörülen yapılaşma sınırları içerisinde ele alınmış, böylece arkeolojik kalıntıların yer alabileceği bölümler sadece yüzey düzenlemesi olarak tasarlanmıştır (Bademli 1992). Bu proje ile alan ve çevresinde halen varolan ve alanın oturduğu höyük altında kalan arkeolojik değerlerin korunması ve onarımı için fiziksel olanakların tanınması hedeflenmiştir (Güzer 1990). Temeller için bazı özel önlemler alınmaya çalışılmıştır. Alana dikilen bitkilerde de bitki köklerinin tarihi kalıntılara zarar vermemesi için özel detaylar geliştirilmiştir. Aynı zamanda da derinlemesine kök gelişimi olan bitkiler seçilmemeye çalışılmıştır (Güzer 1993).

Projede yayanın üstünlüğü, anıtsal yapıların ve tarihi dokunun ön plana çıkarılması, kentsel ve mimari dil bütünlüğü, işlevsel zenginlik ve yaşayan kent mekanı oluşturabilme gibi tasarım ilkeleri doğrultusunda tasarım yönlendirilmiştir.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Sonuç ve tartışma bölümü iki aşamalı olarak değerlendirilmiştir. İlk aşamada Hacı Bayram örneğinde kentsel tasarım çalışması incelenmiş, ikinci aşamada ise tez içerisinde anlatılan kuramsal temeller ve kent gelişimini etkileyen unsurlar kentsel tasarım anlayışı çerçevesinde ele alınarak peyzaj mimarlarının kentsel tasarım eylemi içerisindeki etkilerine de değinilerek genel bir sonuç çıkarılması amaçlanmıştır.

5. 1. Sonuç:

Araştırma sonuçları peyzaj mimarlığı açısından çevre ilişkileri, tarihi peyzaj tasarımı ve ekoloji olmak üzere üç temel çerçevede tartışılmıştır. Çalışma alanı kapsamındaki mekan, kent ölçeğinde küçük bir alan olduğu için ekoloji burada insan üzerine etkileri bağlamında değerlendirilmiştir.

Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi (1990), Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İmar Planı içinde özgün ve öncelikli bir alt proje alanı olarak ele alınmıştır. Projenin kent kültür ve gelişimini etkileyecek pek çok hedefi vardır. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İmar Planı çerçevesinde genel hedef, gelişmelerin gerisinde kalan eski kent merkezinin çöküntü alanı haline dönüşen yapısını yeniden ele alıp; bu merkezin, gelişmeleri yakalamasını ve bunu yaparken de koruma bilinciyle hareket eden bir anlayışın oluşumunu sağlamaktır. Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi'nin hedefi ise, sahip olduğu tarihsel, kültürel ve turistik özellikleri ile korunması ve yaşatılması gereken bu alanın sosyal ve fiziksel karmaşadan kurtarılıp; erişilebilir ve kullanılabilir bir kent meydanı oluşturabilmektir.

Hacı Bayram Camii çevresi proje öncesi otobüs ve otomobiller için bir otopark fonksiyonu üstlenmekteydi. Ancak, belirlenen hedef Ankara gibi meydan anlayışı gelişmemiş olan bir kentte, araçlara ait olmayan, yayalara öncelik tanıyan bir meydan anlayışının oluşturulmasıydı. Projenin tasarım ve uygulama aşamasında dönemin büyük şehir belediyesi projenin sahibi olduğu için, projenin arkasında politik bir destek bulunmaktaydı. Bu da bazı hukuksal, mali, siyasi sorunların aşılabilecek kararlı bir politika izlenmesini sağlamaktaydı. Ancak, ülkemizde her zaman olduğu gibi seçim sonrası değişen belediye yönetimi projeyi destekleyen bu politik anlayışın ortadan kalkmasına neden olmuştur. Hedeflenen özelliklerde değişen yönetimle birlikte dağılmıştır. Şu anda, cami çevresi otopark gibi kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, cami çevresi eski fonksiyonuna geri dönmüştür. Bu nedenle hem görsel hem de işlevsel olarak kimi sorunlar oluşmaktadır.

Alanın en önemli sorunlarının başında yer alan otopark probleminin, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İmar Planı vasıtasıyla çözülmesi amaçlanmıştır. Ancak, hala ciddi bir sorun olarak görünmektedir.

Proje alanı tam bir mimari anlayışla yönlendirilmiştir. Türkay Ateş'in yarışma aşamasından sonra projeden çekilmesi alana bir peyzaj mimarı bakış açısının yansıtılmasını etkilemiştir. Meydanın tanımlanması için bile çok yoğun miktarda mimari unsur kullanıldığı için Hacı Bayram Camii'nin mütevazı mimari yapısı bu mimari unsurlar tarafından yok edilmiştir. Meydanın avlu ve arkadlı dükkanlarının kale manzarasının odaklandığı noktada saydamlaşarak birer kolonada dönüşmesi görsel zenginlik açısından doğru kurgulanmıştır. Ancak, farklı bakış açılarındaki bu dükkanlar arka tarafta bulunan eski evler ve mahallelere ait görüntülerin ve çoğu yerde de kale manzarasının kapanmasına yol açmıştır. Avlulu ve arkadlı dükkanlar mekanda hem tanımlama görevini yerine getirirken hem de bölgede yer alan ticari fonksiyonları bünyesinde barındırmaktadır. Fakat, Hükümet Meydanı'ndan cami yönünün algılanışı daha farklıdır. Hükümet Meydanı ile görsel bağlantı zayıf düşmüştür. Hükümet Meydanı'ndan bakış açısına giren görüntü, bulunduğu çevreyi ezen teras dükkanlardır.

Ölçek yönünden çevresiyle bağdaşmamaktadır. Meydanı tanımlama kaygısı meydanın çevre mekandan tümüyle soyutlanmasına neden olmuştur.

Meydanın çevresinden soyutlanmasının bir nedeni de mimari unsurların ölçek ve malzeme dili açısından çevresiyle uyum içinde olmamasıdır. Meydanın mimari unsurlarla yaratılan ezici yapısı eski kent dokusunun ve yeni modern anlayışın bir arada bulunduğu bir tasarım yaklaşımı, yani, bir kolajdır. Bu nedenle her ne kadar mimar Abdi Güzer (1993), projenin postmodern izler taşımadığını belirtse de, meydana bakıldığında edinilen temel izlenim farklı dönemlerin sentezidir. Zaten seçilen malzeme ve bunun ifade biçimi de tümüyle çevredeki dokudan farklıdır.

Konuya benzer biçimde yaklaşan Tunçer ve Cengizkan (1996), “meydanın boyutlandırılmasının, bazı önemli tescilli yapıları da “ezerek” ve hatta yok ederek denetimden çıkması olarak görüp; hem elde edilen çevrenin yaşanabilirlik değerleri, hem de kentsel bellek parçalarının geri dönülmez biçimde bitirilmesi ve uygulamaya komşu bölgelerin denetimi açısından getirdiği sivil yetki yitimi gibi yan etkilerinin çok önemli olduğunu” belirtirler.

Tasarım ilkelerinden “tekrar”, sık olarak meydanda vurgulanmaktadır. Saat kulesinden itibaren cami çevresindeki meydanda tekrarlanan mimari öğeler, teras dükkanların çatılarının meydanla aynı koda ulaştığı noktada, meydanla görsel bağlantıyı bozmakta ve camii algılanamamaktadır. Hükümet Caddesi’nden meydana çıkış gösterişli biçimde ifade edilmiştir; fakat, şu anda addedilen işlevini yerine getirmemektedir.

Alandaki sur duvarları ve diğer arkeolojik değerlerle ilgili olarak finansal yetersizliklerden ötürü herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

Kentsel tasarım projelerinin en önemli özelliklerinden biri plan aşamasından proje aşamasına geçilebilmesidir. Bu da şunu gösterir ki; uygulanabilir projeler üretebilmek kentsel tasarımın temel hedeflerinden biridir. Bu anlamda Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesine yaklaşılsa, gerçekleştirilebilir bir proje üretilip, bu projeyi de alana uygulayabilmek önemli bir gelişmedir.

Projenin farklı sosyal tabakaların bulunduğu, mülkiyet sorunun yaşandığı, farklı imar planlarının uygulandığı, kaçak yapılaşmanın görüldüğü, ticaret işlevlerinin yarattığı karmaşa ve otopark sorunu gibi pek çok sorunun bulunduğu bir sit alanında gerçekleştiriliyor olması planlama ve projelendirme çalışmalarının her aşamasında geri dönüşlerin ve kontrollerin yapılmasını gerekli kılmış ve bu da esnek bir planlama ve tasarım yapısının oluşumuna neden olmuştur. Bu bildik anlamda bir proje yönetimi olmadığı için oldukça önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Değişen koşullara uyum sağlayabilmenin bir gereği olarak ortaya çıkan bir yapı oluşmuştur. Bu bölgede, bu nedenden dolayı, bitmiş bir üründen söz etmek de güçtür. Değişen koşullar ve zamanın gereklilikleri projenin zaman içinde olgunlaşmasını sağlayacaktır. Bu, özellikle kentsel, arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarının planlama ve tasarım çalışmalarında örnek olarak gösterilebilecek bir süreçtir.

Kent ekolojisi açısından projeye bakıldığında; eski fotoğraflarda görülen Hacı Bayram Camii'nin hemen yanında yer alan pek çok bitki şu anda bulunmamaktadır. Proje uygulama aşamasında pek çoğu kesilmiştir. Abdi Güzer (1993), bu seçimin oldukça radikal bir karar olduğunu belirterek, amacın, caminin ve tapınağın ön plana çıkması ve geniş kitlelerin barınabileceği büyüklükte ve hiç bir engelin bu geniş bütünü bozmayacağı bir meydan oluşturmak olduğunu, bu nedenle de meydana hiç ağaç olmadığını belirtmektedir. Bu bir tasarım tercihidir ancak, yapısal unsurların oldukça baskın olduğu bir bakış açıdır. Yapı bitki ilişkisinde kontrast ya da harmonik uyumlarla mimari elemanları güçlendirmenin olmaması önemli bir eksikliklerdir. Türk bahçe sanatı tarihi ve anlayışında ağaçlar ve diğer süs bitkileri işlevsel ve estetik özellikleri yanı sıra, aynı mekanın/yapının kendisi gibi mekanın temasına uygun

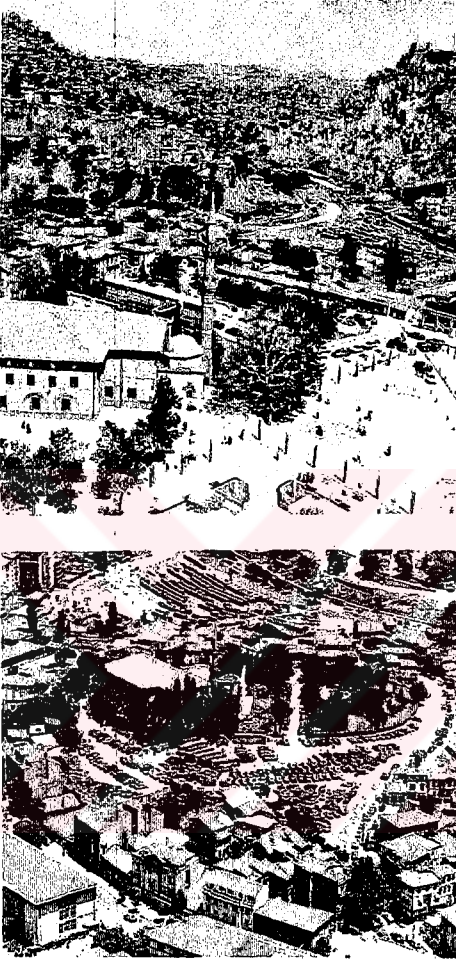
simgelerle yüklüdür ve bu konu Türk kültürel yapısının önemli bir parçasıdır. Bir devire bir bitkinin adını veren bir kültür, şimdi aynı bitki ile anılan, hatta ekonomisinin aynı bitkiye büyük ölçüde bağlı olduğu bir kültürün (Hollanda) kaynağını oluştururken bu anlamdaki kendi kimliğini kaybetmesi sadece tesadüfi midir? (Şekil 4. 7).

Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi'nde çevredeki fiziksel tanımlamalar yeşil doku ile sağlanabilirdi. Bu, hem işlevsel anlamını yerine getirirken aynı zamanda estetik bir görünüm sağlar, mimari olarak da cami ve tapınakla yarışma kaygısına düşmezdi. Çevredeki küçük ölçekli yapılaşma ile uyum sağlar ve bütünleşirdi. Böylece, daha içe dönük bir tarz yaratılarak alanın geçmişten günümüze gelen kimliğinin korunmasına katkı sağlanabilirdi. Daha etkileyici bir manzara oluşturularak bu meydana başlayıp kaleye kadar devam eden yeşil bir çizgi oluşturabilirdi. Böylece, ölçek kaygısı olmayan, caminin ve tapınağın mimari yapısını tamamlayan ve onu ön plana çıkaran, özellikle Ankara gibi yazların sıcak ve bunaltıcı yaşandığı bir kentte insanların dinsel faaliyetler dışında da rahatlıkla gelip dinlenebileceği geniş ferah ve yeşil bir meydan yaratılmış olurdu. Oysa şu anda, Hacı Bayram Camii'nin yanındaki park meydana tek yeşil dokudur. Burası da mekan olarak oldukça sınırlı bir alandır.

Ekolojik açıdan irdelenebileceğimiz bir diğer konu da bu bölgede yaşayan ya da orayı kullanan insanlar arası ve bu insanların çevreyle kurdukları ilişkilerin planlama ve tasarım boyutunda yansımalarıdır. Planlamanın bakış açısıyla yaklaşıldığında, Ulus'un bir çöküntü bölgesi haline geldiği ve bir kimlikten yoksun olduğu belirtilmektedir ve yapılan çalışmaların bir bölümü de alanın "sosyal karmaşadan" kurtarılması olarak nitelendirilmektedir. Planlama, burada mekanı bütüncül olarak yönlendirmeye çalışırken modernizmin getirmiş olduğu en büyük hatalardan biri içine düşebilmektedir. Tek tip insan biçimi yaratıp, sosyal yönden karmaşadan kurtulma isteği, günümüzün tümüyle dışladığı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu nedenle, projeye yaklaşımda alana yeni bir kültür getirme çabasının izlerine de rastlanmaktadır. Bir tür zorunluluk olarak, alan yeni bir çevresel düzen kazanırken aynı zamanda planlamanın elinde, o bölgeye yeni bir kültürün ya da yaşam biçiminin de empoze edilmeye çalışıldığı

söylenebilir. İnsan unsurunun göz ardı edildiği bu durum, bu bölgede yaşayan ve günlük yaşamını o bölgenin yapısı ve işleyişi içinde geçiren halk için ne kadar doğru bir yaklaşımdır ya da planlama tarafından uygulanmaya çalışılan bu sistemin ne kadarı orada yaşayan halk tarafından benimsenebilecektir, bunu ancak zaman gösterebilir.

Şekil 4. 7. Hacı Bayram Meydanı: Düzenleme sonrası ve öncesi (Tunçer 1998)

Abdi Güzer (1993), oluşturulan çalışmalarla sosyal dengede bir takım değişikliklerin olacağını tahmin ettiklerini belirtmektedir. “Özellikle teras dükkanlarda grup halinde toplanan gıda satıcılarının bir tür “Türk Lokantaları Zinciri” vb. gibi bir yapı oluşturacağını umduklarını” söylemektedir. Ancak, yakın çevre açısından bakıldığında tıpkı kaledeki gibi bir oluşumun gündeme gelmesi, yani, eğlence ağırlıklı faaliyetler ile gelişmesi beklenen bir alanda bütünüyle bir kültürel dönüşüm yaşanması söz konusu olabilmektedir. Bu da alana özgü gündelik yaşamdan tümüyle kopuşu beraberinde getirebilir. Bu konuyu Tunçer ve Cengizkan (1996), “Kentsel bellek” yitimi ile “yer duygusu” yitimi³⁷ olarak nitelemektedir. “Kolektif kentsel bellekteki yitimlerin bir toplumun belli bir dönemdeki kent kültürü ve yaşama tarzının da yitimi anlamına geldiği, eğer örnekler iyiye; ki Hacı Bayram önemli bir örnek idi; bu yitimin önemli bir darbe olacağı, insanların artık eskisi gibi davranamayacağı, varolamayacağı söylenmelidir”, demektedirler.

Projenin en önemli ve vurgulanması gereken özelliklerinden biri, kuşkusuz, halk katılımına yer vermiş olmasıdır. Oluşturulan karar komitesi ile hem planıcı, hem uygulayıcı, hem esnaflar, hem de mülk sahibi ya da kiracılar ortak kararlar geliştirerek çalışmaları şekillendirmişlerdir. Bu çevrede oluşturulan değerden etkilenen herkes projenin tasarımını da belli oranlarda etkileyebilmişlerdir. Projenin ne olduğunu anlayan, bu projenin kendisine ne gibi bir fayda getirebileceğini bilen kişiler, böylece, proje yönetimine güven duyarak, projenin daha hızlı bir şekilde uygulamaya geçmesine katkıda bulunabilmişlerdir.

³⁷ Bu doğrultuda, tarihsel çevrelerin sadece turizm ve eğlence sektörüne hizmet eden yapısının getireceği zararlanmaların bir parça önüne geçebilmek amacıyla Tunçer (1995)'in “Sürdürülebilir Kalkınma ve Tarihsel Çevre Koruma Politikası Ankara, Bergama, Şanlıurfa Örnekleri” konulu doktora tezinde belirtilen bakış açısı Hacı Bayram çevresi için çok daha etkili ve doğru bir yaklaşım sunabilir. Buna göre “mevcut konut alanlarının (tarihsel/ımarlı) korunması ve iyileştirilmesi, “Sürdürülebilir Kalkınma” fikri çerçevesinde kalkınma için ekonomik bir girdi olarak görülmeli ve kalkınmayı destekleyici bir etmen olarak ele alınmalıdır. Tarihsel çevreler, geleneksel konut dokuları, “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı doğrultusunda sadece kültürel varlıklarımız olarak değil, birer konut stoğu olarak da görülmeli ve değerlendirilmelidir (Tunçer 1995).

Projenin örnek gösterilebilecek olan bir diğer yönü ise, belediye içinde farklı örgütlenmelere gidilip projenin yönetiminde yeni yaklaşımlar geliştirebilmiş olmasıdır. Belediyenin projeyi politik olarak ele almasına paralel olarak çalışmalarını sahiplenmesi ve çözüm geliştirici olması önemli bir aşamadır. Projenin çok başlı bir yapıya sahip olması ve yapılan her aşamada Kültür Bakanlığı ve Diyanet İşleri'nden onay alınıyor olması da proje üzerine çok fazla düşüncenin üretilmesini gerekli kılmış ve projenin hızlı ilerlemesini güçleştirmiştir. Projenin hızlı gelişimini etkileyen bir diğer yön, belediyelerdeki teknik donanım ve bilgi eksikliğinin yanı sıra örgütlenme biçiminin doğurduğu sorunlardır. Bu tip bir çalışmada bu yapının oluşturduğu problemler rahatlıkla görülebilmektedir. Bu çalışma, aynı zamanda belediyenin örgütlenmesinde nasıl değişiklikler yapılması gerektiğini de gözler önüne bir kez daha sermiştir. Bademli (1992), bunu şu cümlelerle ifade etmektedir. "Belediye dikine örgütlenmiştir. Belediyenin başında bir başkan ve bunun dışında da beş-altı tane bacağı vardır. Bu bacaklardan biri Fen İşleri, öbürü İmar Dairesi, bir başkası Emlak ve bir diğeri de Hukuk'tur. Belediye bu örgütlenme üzerinde ayakta durmaktadır" diyerek, "belediyeye koş denildiği zaman koşamadığını, proje yap denildiği zaman yapamadığını belirtmektedir. Çünkü proje üretimi yatay bir örgütlenme de gerektirmektedir".

Bir başka dikkate değer nokta, projenin kendi kendisini finanse eden bir proje olmasına özen gösterilmesidir. Raci Bademli (1992), bunun "önce istimlak yapılmadan bir yapı inşa etmek daha sonra burada yaratılan değeri vererek, bir takım başka değerleri Belediye mülkiyetine geçirerek ve inşa ederek, bir tür doldur-boşalt yöntemi uygulamak" olduğunu belirtmiştir. Bu da planlama ve tasarım çalışmaları açısından örnek süreçlerden bir tanesidir.

Projenin yönetim, işletme ve bakım özellikleri gibi uygulama sonrası aşamaları değişen politik tutumlar nedeniyle yeterli desteği alamadığı için, hedeflenen niteliklerin gerçekleşme şansı azalmaktadır. Kent yönetiminde değişen politik düşüncelerin, geliştirilen kent politikalarına zarar vermemesi gerekir. Aksi takdirde, her gelen yönetim, yeni bir kent politikası oluşturarak, geliştirilmeye çalışılan kent imajı, kent

kültürü gibi kavramların sürekliliğini bozmaktadır. Bu da kentlerde kalıcı hatalar meydana getirmektedir.

Bu proje, kentsel kimliğin sürekliliğinin sağlanması ve kentle ilişkisini bir parça koparmış bir alanın, özellikle de kentsel sit alanlarının, nasıl bir yöntemle planlanması ve tasarlanması gerektiği konusunda oldukça önemli ipuçları vermektedir. Sosyal, siyasi, mali, hukuki anlamda pek çok karmaşanın bir arada bulunduğu bir mekanda elbette herkes tarafından istenilen özelliklerin yerine getirilmesi güçleşmektedir. Ancak, kentsel bütünde kalitenin artırılması ve yaşanabilir kentsel mekanların yaratılması gibi bir amaçla yola çıkmıştır ve özellikle Ankara gibi meydan anlayışı olmayan bir kente bir meydan kazandırma düşüncesi de bu çalışmada ağırlık taşıyan yönlerden birini oluşturmuştur. Bir başka önemli aşama koruma politikalarının kentsel yaşamdan ayrı tutulmadan, kent dinamiği içinde çözülmeye çalışılmasıdır. Böylece, bir kent kimliği ve kentsel bilincin oluşturulabilmesi dolayısıyla, değerlerin nesiller boyu sürekliliği de beraberinde getirilebilmiş olacaktır. Bu süreklilik ise sürdürülebilir kalkınma anlayışının bir yansıması olarak ele alınabilir. Kente sahip olduğu tarih ve kültürle bir kimlik kazandırma, bu kimliğin aktif olarak ön plana çıkartılması, geleneksel değerlere saygı gibi unsurlar sürdürülebilir kentsel mekanların yaratılmasında önemli adımlardır. Bu nedenle projenin bu açıdan da önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Kentsel bilincin oluşturulmasında halk katılımının öneminin anlaşılması dikkate değer bir aşamadır. Halk katılımını dönemin büyükşehir belediye başkanı Karayalçın (1992), “insanlar yaratılacak projeden değer elde edeceklerini ve o değeri hakça paylaşacakların bilirlerse; kültür politikalarının yanısıra koruma politikalarında da demokratikleşme sağlanmış olur” diyerek açıklamaktadır.

Bir kentsel tasarım çalışmasının hedefleriyle ortaya çıkan ve esneklik, katılım, kimlik kazandırma gibi pek çok özelliği bünyesinde barındıran bir çalışma olan Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi’ne yönelik yukarıdaki eleştirilerin benzer özellikler taşıyan diğer alanlardaki geleceğe yönelik kentsel tasarım eylemlerinde ışık tutması umulmaktadır.

5. 2. Tartışma:

Sosyal bir sistem olan kent olgusuna bütüncül bakış açısı yöneltildiğinde, kent içinde belirlenip yönlendirilebileceğine inanılan gelişmelerin istenilen cevapları verememesi, beraberinde kentin bir bütün olarak ele alınmasının doğuracağı kimi olumsuz gelişmeleri açıkça göstermiştir. Kent plancısının halen kullanageldiği araç ve teknikler tasarımı kısıtlamakta ve kentlerin özgünlüklerini yitirmesine ve birbirine benzer kentlerin oluşumuna neden olmaktadır. Bu nedenle de kentin parça parça ele alınması anlayışı güçlenmiştir.

Tez çalışması içinde kentsel tasarım eylemini ifade edebilecek en iyi tanımlama şu şekilde belirlenmiştir. Kentsel tasarım, kentlerin ya da kent içindeki belirli bölgelerin, yaşam kalitesini artırmak amacıyla pek çok disiplini bir araya getirecek bir çalışma ortamı oluşturarak üçüncü boyutta fiziksel tasarım eylemidir. Fiziksel tasarıma ek olarak, o yerin geleceğini yönlendirebilecek yaklaşım ve düşünce tarzlarının alana kazandırılması, alanın yönetim politikalarının ve stratejilerinin geliştirilmesini de içeren bir kamu yönetimi politikasıdır.

Kentsel tasarımın temel ilgi alanı yaşam kalitesini artırmaktır. Bu nedenle de kentsel tasarımda kamu yararı temel almak esastır.

Kentsel tasarım kamusal alanın fiziksel tasarımı olduğu kadar, kamu politikasının da bir parçası olacağı için sadece fiziksel yönüne değinmek onu yeterince tarif etmez. Kentsel tasarımı bir kamu politikası olarak görmek onun sosyal yönünü de vurgulamak demektir. Yine benzer biçimde, sosyal amaçlı bir dış mekan kurgusunun oluşturulmasında kentsel tasarım devreye girer.

Kentsel tasarım esnek bir yaklaşımdır. Değişen koşullara göre uyum sağlayabilirliği onu geçmiş dönemden ayıran en önemli özelliğidir. Kentsel tasarımda bitmiş bir türünden söz edilemez. Yani, zaman ve mekana göre tasarım boyutu devam eder ve gelişir. Bu nedenle kentsel tasarım bir süreçtir. Bu da kentsel tasarımı o bölgede yaşayan halkın düşünce yapısı ve yaşam biçiminin yönlendirebileceğini gösterir. Böylece, kentsel tasarım halk katılımını gözardı etmez.

Kentsel tasarım anlayışı evrensel değerlerden yerel değerlere ağırlığını kaydıracağı için bütüncül planlama yaklaşımına göre daha demokratiktir. Bu demokratik yapı ile kültürel renklilikleri koruyup öne çıkarma yönünden kapsamlı planlama anlayışına göre daha avantajlıdır.

Kentsel tasarım eylemi evrensel kentler yaratılmasına bir tepki olarak değerlendirilebilir. Parçalanma olgusu yerel özelliklere karşı hassas hale gelmiştir, bu yapı da kentlere ya da kent içinde bölgelere sermaye ve insan çekmek için bir politika olarak görülebilir. Bu durum bölgeye olan talebin artmasını sağlarken uluslararası platformda da mekanın özgünlüklerinin tanınmasına olanak tanımaktadır. Böylece birer marka ya da simge olarak kentler ya da kent içinde bölgeler çevre kalitesi açısından dikkat çekici mekanlar olabilmektedir.

Hızlı değişim ve geçicilik olgusu karşısında tarihi dokuların ve eski yaşayış tarzlarının yeniden yakalanmaya çalışılması insanların geçmişe tutundukları bağlar olarak kentsel yapılarda önemli değişimler yaratmıştır. Bu nedenle bu dokuların yeniden hayata geçirilmesine katkı sağlayan kentsel yenileme çalışmaları da kentsel tasarım çalışmaları içindeki önemli basamaklardan birini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir kentlerin yaratılması eski merkezlerin, tarihi dokuları kentle bütünleşmesini ve devamlılığını sağlamaktadır. Kentsel tasarım ise bunu destekleyecek bir çalışma ortamı ve bakış açısı sunar.

Farklı disiplinleri tasarım ve planlama boyutunda ilişkiler ağı kurarak yönlendirmek, diğer bir ifadeyle, planlamadan alınan verileri tasarımda bütün disiplinlerin katılımıyla ortaya koyabilmek kentsel tasarım çalışmalarının en önemli özelliğidir. Yani, kentsel tasarım interdisipliner bir süreci ifade eden planlama ve tasarımın ortak çalışmasını sağlayan bir hizmettir.

Kentsel tasarım yasal bir zemine oturtularak tasarım ve planlamayı yönlendirici etkin bir konuma taşınmalıdır.

Kentlerde nitelikli çevre istegine olan talep özellikle insan ölçeğini kaçırmış, estetik anlamda gelişimi yeterli olmayan kentlerde kentsel tasarıma olan ilgiyi artırmıştır.

Yeşil alanların artık sadece rekreasyonel gereksinimleri için değil, ekolojik yönlü ele alınmasının gerekliliğinin her geçen gün kentte yaşayan her birey tarafından kabul edilen gerçekler olması ise kentsel tasarım eylemi içinde peyzaj mimarlarının önemini artırmaktadır.

Peyzaj mimarları alana holistik temelli yaklaşan ve ortak çalışma ortamları kurabilen bir disiplinin üyeleridir. Dolayısıyla, kentsel tasarım eylemi içinde alanın özelliğine göre diğer disiplinleri yönlendirici ve ilişkileri kurucu bir görevi üstlenebilir.

Kentsel tasarım eylemi içinde kentlerin bir kimliğe sahip olabilmesi, kent içindeki farklı dokuların bir anlam ve yapılaşma bütünlüğü sergileyebilmesi açısından yeşil alanların yeri yadsınamaz. Bu nedenle açık yeşil alanların ekolojik temelli yaklaşımla ve kendi içinde bir hiyerarşik düzen izleyerek kentsel formu ve gelişimi yönlendirmesinde peyzaj mimarları önemli katkılarda bulunur.

Sosyal amaçlı kentsel dış mekan yaratılmasında kentsel tasarım eylemi içerisinde en büyük katkılardan biri de peyzaj mimarlarıdır.

Günümüz kentlerinde dikkat edilmeyen insanların psikolojik ihtiyaçlarına cevap verebilme kaygısı kentsel tasarımda genel hedefler arasındadır. Çünkü kentsel tasarım evrensel değil yerel beklentilerle hareket eder. Bu doğrultuda kentsel tasarımın hedefi birey olarak insan ve onun psikolojik beklentilerini karşılayabilecek hizmet anlayışını oluşturabilmektir. Bu anlayışın geliştirilmesinde peyzaj mimarları etkili olacaktır. Ancak peyzaj mimarlığının kuramsal ve teknik yapısında algısal psikolojiye ağırlık vermesi hem kentsel gelişim hem de mesleğin gelişimi açısından gerekli görülmektedir. Bugün geçmiş dönemin hatalı ya da eksik yönleri anlaşılmıştır. Kapsamlı planlama anlayışı öznel insanı ihmal etmiştir. Kentsel planlama evrensel insanı yaratmıştır. Artık yeni dönemde bireysellikler, farklılıklar yaşatılması ve korunması gereken unsurlar olarak görülmektedir. Son on-on beş yıldan itibaren de bu bakış açısı biraz daha gelişerek bütün canlıların korunması ve yaşatılması toplumda ki her kesim tarafından kabul edilen gerçekler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle kent planlama ve kentsel tasarım çalışmaları içerisinde bütün canlılara saygı temelinde holistik çalışmalarla kendini geliştiren peyzaj mimarlığının önemi her geçen gün daha da belirginlik kazanmaktadır.

Kentsel tasarım eyleminin en önemli katkılarından biri de kent tasarımında etkili ve ilişkili bir peyzaj dokusunun kurulabilmesidir.

Kentsel tasarım içerisinde katılım esastır. Bu da doğal özellik ve sistemlere kullanıcıların duyarlı olmasını gerektirir. Bu nedenle kentsel tasarım içinde peyzaj mimarları bu bilincin oluşturulmasında önemli görevler üstlenebilir.

Kentlerde çoğulcu kültürün yansıtılacağı mekanlar olan kentsel kamu mekanları peyzaj mimarlarının ürünüdür. Bu nedenle peyzaj mimarları kentsel tasarıma önemli katkılarda bulunur.

Postmodernizm ve küreselleşmenin yarattığı mekansal parçalanma ve yerel hareket etme olguları nasıl kentsel tasarım eyleminin gelişmesini sağlıyorsa aynı şekilde bu yapı ekoloji ve kaynak yönetimi boyutunda da bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Yerel özelliklerin sürdürülebilir kullanımı ve kendi değerlerine sahip çıkan bilinçli toplulukların oluşumu için peyzaj mimarları kentsel tasarım eylemi içinde etkili olabilirler. Peyzaja, bütün şehir içi formları düzenleyip, bir araya getiren bir faktör olarak bakılmalıdır. Böylece, peyzaj şehrin kompozisyonunda baskın bir rol kazanır. Kentsel tasarım eylemi içinde peyzaj mimarlarının görev ve sorumlulukları netleşmiş olur.

Yaşanabilirlik bugün kente yön veren disiplinlerin ana hedefini çizer. Buna ulaşmak için insanlarla birlikte tüm sistemi bir bütün olarak gören ve sistem içindeki tek tek tüm parçaların ilişkilerini göz önünde bulunduran ve bu ilişkileri kuvvetlendirmeye çalışan, bunu yaparken de insan konforunu ve isteklerini de göz ardı etmeden sistemle bütünleştiren bir disiplin olan peyzaj mimarlığı verdiği kararlarla kentin geleceğini şekillendiren bir meslektir.

KAYNAKLAR

- Adam, M. 1996. Kırk Yıllık Kent Konut ve Mimarlık Maceram. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, Sayı:86, s. 96-100, İstanbul.
- Akpınar, N. 1998. Enerji Etkin Planlama. Tabiat ve İnsan, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yayınları, Sayı:13, s. 8-14, Ankara.
- Akurgal, E. 1990. Augustus Tapınağı ve "Yazıtlar Kraliçesi". Ankara Dergisi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Cilt:1, Sayı:1, s. 16-35, Ankara.
- Altaban, Ö. 1996. Kentsel Çevre Araştırmaları Üzerine Uluslararası Yaklaşımlar. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarımı Haftası'96 Etkinlikleri: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 143-160, Ankara.
- Altunkasa, F. , Yücel, M. , Uzun, G. , Gültekin, E. , Yılmaz, T. 1996. Kentsel Gelişimde Planlama Sorunlarına Ekolojik Yaklaşım: Adana Kenti Örneği. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarımı Haftası'96 Etkinlikleri: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 237-247, Ankara.
- Anabritannica, 1994. Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul.
- Anonim. 1986. Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Anonim. 1992. Ankara Konuşmaları. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara.
- Anonymous, 1993. Guiding Principles of Sustainable Design. United States Department of the Interior, National Park Service, Denver Service Center, 116 p., USA.
- Arslan, M. 1996. Yeşil Yol Planlaması: Ankara Örneği. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarımı Haftası'96 Etkinlikleri: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 277-286, Ankara.
- Arslan, M. 1999. Kent Parklarının Tarihsel Gelişimi ve İşlevleri. Tarım ve Köy Dergisi, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi, Sayı: 129, Ankara.

- Aruoba, Ç. 1992. Çevre Ekonomisi, Gelişme Ekonomisi. İnsan Çevre Toplum. İmge Kitabevi Yayınları, s. 129-146, Ankara.
- Aslanoglu, R. A. 2000. Kent, Kimlik ve Küreselleşme. 2. Baskı, Asa Kitabevi, 254 s., Bursa.
- Atasoy, A. ve Uslu, T. T. 1989. Konut Yakın Çevresi-Açık Alanların Kalite Sorunları. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 148-151, İstanbul.
- Ayataç, K. H. 1999. Gerçek Kent Tasarımcısı Kimdir? 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 250-257, İstanbul.
- Bademli, R. 1992. Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Projesi. Ankara Konuşmaları. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, s. 128-134, Ankara.
- Bademli, R. 1992. Ulus Tarihi Kent Planlama Çalışmaları. Korumacı Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 21-27, Ankara.
- Bademli, R. 1993. Hacı Bayram Çevre Düzenleme Projesi. Ankara Söyleşileri. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, s. 84-91, Ankara.
- Barışkın, E. 1994. Geç-Modern ve Post-Modern Yaklaşımların Kentsel Mekanlara Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baykal, G. 1996. Kentsel Yenileme, Sıhhileştirme ve İyileştirmede Etkili Bir Düzenleme Aracı Olarak Kentsel Tasarım. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış). Mimar Sinan Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Berman, M. 1994. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. (çeviri: Ü. Altuğ ve B. Peker), İletişim Yayınları, 447 s., İstanbul.
- Bilgin, S. 1995. Türkiye’de Kentsel Mekanların Yönlendirilmesinde (Kent) Planlama- (Kentsel) Tasarım İlişkileri, Örnek Toplu Konut Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Bilsel, A. A., Bilsel, S. ve Bilsel, C. F. 1991. Kentsel Kamu Alanlarının Düzenlenmesinde Kentsel Tasarım Tekniğinin Kullanımına Planlama Bütününde Kuramsal Yaklaşım. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 48-51, İstanbul.
- Bilsel, A. A. , Bilsel, S. G. , Türkoğlu, K. , Erkal, N. F. , Erciyas, E. , Kaplan, H. 1993. Kent Planlamada Değişen Öncelikler ve Kentsel Tasarım. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 38-43, İstanbul.
- Bilsel, C. , Bilsel, A. A. , Bilsel, G. 1999. Ekolojik Tasarım Yaklaşımı. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 65-70, İstanbul.
- Bookchin, M. 1996. Ekolojik Bir Topluma Doğru. (çeviri: A. Yılmaz), Mart Matbaacılık Sanatları Ltd., Ayrıntı Yayınları, Şti, 300 s., İstanbul.
- Çelem, H. ve Şahin, Ş. 1996. Kentiçi Yol Ağaçlamaları ve Ankara Örneği. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarım Haftası’96 Etkinlikleri: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 301-308, Ankara.
- Çubuk, M. 1989. Kamu Mekanları ve Kentsel Tasarım. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 14-17, İstanbul.
- Çubuk, M. 1993. Modern Şehircilik 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 14-16, İstanbul.
- Çubuk, M. , Ayan, M. , Görgülü, Z. 1993. 1978-1991 Yılları Arasında Yapılan Dünya Şehircilik Günleri Kongre Kolokiyumu Panel Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Şehirciliğimizi Sorgulama Denemesi ve Öneriler. Türkiye’de 15. Dünya Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi. Derleyen: M. Çubuk. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 232-242, İstanbul.
- Çubuk, M., 1998. Sunuş Bildirisi. Çağdaş Kentsel Kültür Mirası Kentsel Koruma-

- Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 10-15, İstanbul.
- Çulcuoğlu, G. ve Oğuz, D. 2000. Peyzaj Tasarımlarının Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Kalite Kriterleri. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 85-90, Ankara.
- Demirer, G. N., Demirer, T., Doğmuş, O. E., Duran, M., Görgün, T., Hünler, K., Özbolet, N. K., Özbudun, S., Orhangazi, Ö., Yapıcı K. 1999. "YDD" Kısacasında Çevre ve Kent. Ütopya Yayınevi, 473 s., Ankara.
- Dura, C. 1991. Çevre Sorunları ve Ekonomi. Çevre Üzerine. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, s. 67-90, Ankara.
- Duygulu, F. 1993. Post-Modern Düşünce Ortamında Planlama. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 17-19, İstanbul.
- Eckbo, G. 1969. The Landscape We See. Mc Grow-Hill Book Company, 223 p., U.S.A.
- Eraydın, A. 1992. Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 213 s., Ankara.
- Eraydın, A. 1995. Değişen Planlama Kuramları Çerçevesinde Ekolojik Yaklaşım. Kent ve Çevre, Planlama ve Tasarıma Ekolojik Yaklaşım. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 240-253, İstanbul.
- Ertürk, H. 1995. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözümü Açısından Ekolojik İlkeler. Kent ve Çevre, Planlama ve Tasarıma Ekolojik Yaklaşım. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 49-58, İstanbul.
- Friedman, J. 1996. Sokaksız Bir Şehir. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, sayı:86, s. 75-81, İstanbul.
- Gökçür, P., Yazar, L., Altay, İ. 1999. Kentsel Tasarım Disiplini Çerçevesinde Küreselleşmenin Kodlarının İrdelenmesi. 1.Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye'de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 318-323, İstanbul.

- Görer, N. , Gültekin, N. T. ve Gültekin, A. T. 1993. Kent Kimliği-Koruma Planları-Kentsel Tasarım-Postmodernizm Üzerine. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 194-197, İstanbul.
- Günay, B. ve Selman, M. 1994. Kentsel Görüntü ve Kentsel Estetik Örnek Kent: Ankara. Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tarık Okyay Anısına Yazılar. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s. 277-303, Ankara.
- Günay, B. 1999. Urban Design is a Public Policy. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 82 p.,Ankara.
- Güzer, A. 1990. Hacı Bayram-ı Veli Camii Çevresi Belediye Kültür ve Turizm Parkı Projesi Açıklama Raporu. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara.
- Güzer, A. 1993. Yazılı görüşme. (Hacı Bayram ve Ulus Planı hakkında görüşme yapan: E.Erol). Ankara Büyük Şehir Belediyesi, Ankara.
- Güzer, B. D. ve Güzer, A. 1996. Çevresel Tasarım ve Tüketiminde "Fast-Food" Modelinin Sorunları. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarım Haftası'96 Etkinlikleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 56-61, Ankara.
- Harvey, D. 1999. Postmodernliğin Durumu. (çeviri: S. Savran), 2. Baskı, Metis Yayınları, 407 s., İstanbul.
- Işık, K. 1997. Kent Ekosistem Modeli ve Çevre Sorunları. Doğayı Korumada Kent ve Ekoloji Sempozyumu. Türkiye'de Doğayı Koruma Vakfı. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi İ. Ü. Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Işık, O. 1993. Modernizmin Kenti/ Postmodernizmin Kenti. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, Sayı: 53, s. 27-34, İstanbul.
- Işık, O. 2000. Bölgesel Gelişmenin Günümüzdeki Anlamı ve Yerel Yönetimler. Basılmamış Çalışma Notu, Ankara.
- Işıkpınar, E. 1999. Kentsel Tasarım, Kentsel Sosyal Bütünleşme: 21'inci Yüzyıl Kentlerine Ana Paradigmatik Yaklaşım. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye'de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar

Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
s. 302-307, İstanbul.

- İdil, B. 1992. Kentsel Tasarım-Kent Plancılığı ve Mimarlık İlişkileri. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 45-49, İstanbul.
- İdil, B. 1996. Ülkemizde Çevre Planlama ve Tasarımına İlişkin Bilimsel ve Yasal Yaklaşımlar İle Meslekler Arası İşbirliğinin İrdelenmesi. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarım Haftası'96 Etkinlikleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 161-164, Ankara.
- Jameson, F., Lyotard, J. F., Habermas, J. 1994. Postmodernizm. (Hazırlayan: N. Zeka, çeviri: G. Naliş, D. Sabuncuoğlu, D. Erksan), 2. Baskı, Kıyı Yayınları, 116 s., İstanbul.
- Kaplan, A. 1997. 21. Yüzyılın Mesleği Peyzaj Mimarlığı. Cumhuriyet Bilim Teknik. Sayı:551, s. 8-9, İstanbul.
- Kaplan, A. 2000. Peyzaj Mimarlığı Meslek Disiplinine Eleştirel Bir Bakış. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 191-214, Ankara.
- Kaplan, A. ve Küçükbaş, E. 2000. Kentsel Tasarımda Peyzaj Mimarlığının Yeri ve Kentsel Peyzaj Tasarımı. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 45-57, Ankara.
- Karaman, A. 1992. Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 63-65, İstanbul.
- Karaman, A. 1993. Post-Modernizm ve Kentsel Tasarım. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 66-73, İstanbul.
- Karaman, A. 1999. Bir Disiplin ve Meslek Olarak Kentsel Tasarımın Yeni Konumu ve İçeriği. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye'de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 234-239, İstanbul.

- Karayalçın, M. 1992. Açılış Konuşması. Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 13-14, Ankara.
- Keleş, R. 1992. Çevre ve Siyaset. İnsan Çevre Toplum. İmge Kitabevi Yayınları, s. 147-190, Ankara.
- Keleş, R., 1997. Kentleşme Politikası. 4. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, 510 s., Ankara.
- Koç, H. 1999. Kentsel Tasarım Rehberleri Olanaklar/Sınırlamalar. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 111-119, İstanbul.
- Kortan, E. 1983. Le Corbusier Gözüyle Türk Mimarlık ve Şehirciliği. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No:37, 105 s., Ankara.
- Kortan, E. 1993. Kentsel Tasarım, Kentsel Estetik. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 34-37, İstanbul.
- Küçükerbaş, E. V. ve Malkoç, E. 2000. Planlama-Tasarım. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 529-538, Ankara.
- Laçiner, Ö. 1996. Kentlerin Dönüşümü. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, sayı:86, s. 10-16, İstanbul.
- Le Corbusier, 1999. Bir Mimarlığa Doğru. (çeviri: Serpil Merzi Özaloğlu), Yapı Kredi Yayınları, s. 331, İstanbul.
- Marsh, W. L. 1964. Landscape Vocabulary. Miramar Publishing Co. Los Angeles, California.
- McHarg, I. 1969. Design With Nature. The Natural History Press Garden City, 197 p. , New York.
- Memlük, Y. ve Yılmaz, O. 1999. Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel

- Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 77-83, İstanbul.
- Moughtin, C. 1996. Urban Design: Green Dimensions. An Imprint of Butterworth-Heinemann Linacre House, Jordon Hill, 183 p. ,Oxford.
- Nurlu, E. ve Erdem, Ü. 1994. Peyzaj Sanatı Tarihi. Ege Üniversitesi Basımevi, 114 s., İzmir.
- Öcak, E. 1996. Kentin Değişen Anlamı. Birikim Dergisi, Birikim Yayınları, sayı:86, s. 32-41, İstanbul.
- Önür, S. 1994. Savaş Sonrasında Günümüze Kentsel Kamu Mekanına İlişkin Deneyim ve Denemeler. Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tanık Okyay Anısına Yazılar. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s. 455-496, Ankara.
- Özer, M. N. 2001. Kentsel Tasarım Olgusuna Bir Bakış. Batı Akdeniz Mimarlık, Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Sayı: 20, s. 23-29, Antalya.
- Pamay, B. 1978. Kentsel Peyzaj Planlaması. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, O. F. Yayın No: 285, 95 s., İstanbul.
- Perçin, H. Akay, A. 2000. Plansız Kentleşme ve Sonuçları. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 37-44, Ankara.
- Relph, E. 1987. The Modern Urban Landscape. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Roth, L. M. 1993. Mimarlığın Öyküsü. (çeviri: E. Akça), Kabalcı Yayınevi, 723 s., İstanbul.
- Say, P. N., Yücel, M. 2000. Sektörel Planlamalarda Peyzaj Mimarlarının Yeri. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarımı Haftası'96 Etkinlikleri: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, s. 515-522, Ankara.
- Seymen, Ü. B. 1994. Doğa, Mekan ve Toplumsal Bütün Kavramlarına Yönelik Değerlendirmeler. Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tanık Okyay Anısına Yazılar. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s. 515-524, Ankara.
- Sirel, A., Özaydın, G. 1995 Kamu Arazisinin Kullanımının Kent Makroformu, Kent

- Ekolojisi ve Kent Estetiği Açısından Değerlendirilmesi. Kent ve Çevre, Planlama ve Tasarıma Ekolojik Yaklaşım. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s.171, İstanbul.
- Sökmen, P. 1992. Kent Planlamasında Yeni Yönelişler ve Kentsel Tasarım. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 40-42, İstanbul.
- Şahin, Ş. 2002. Sözlü görüşme.
- Şanlı, İ. 1989. Kamu Mekanları Tasarımının Yönetimsel Çerçevesi. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 21-23, İstanbul.
- Şaylan, G. 1999. Postmodernizm. 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, 265 s. Ankara.
- Tekeli, İ. 1994. Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler. Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tanık Okyay Anısına Yazılar. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s. 591-610, Ankara.
- Tırıl, A. ve Kara, B. 2000. Neden Meslek. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000. TOKİ Yayınları, s. 215-224, Ankara.
- Tjallingii, S. P. 1991. Kentsel Sistemlerde Su İlişkileri. Kent Planlamada Yeni Gündem Çevre ve Katılım. TMMOB Şehir Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, s. 63-70, Ankara.
- Tunçer, M. 1987. Hacı Bayram Çevre Düzenlemesi. IV. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Veli Dönemi Semineri. Yeni Vakıfların Problemleri ve Geleceği Semineri. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 205-209, Ankara.
- Tunçer, M. 1995. Sürdürülebilir Kalkınma ve Tarihsel Çevre Koruma Politikası Ankara, Bergama ve Şanlıurfa Örnekleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Ankara.
- Tunçer, M. ve Cengizkan, A. 1996. Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Yenileme ve Yenileşme; Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlaması Kapsamında Hacı Bayram Camii Çevre Düzenleme Projesi. 4. Kentsel Yenileme, Koruma ve Uygulamalar Kolokyum, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

- Tunçer, M. 1998. Tarihsel Çevre Koruma Politikaları: Ankara. CD Kitap.
- Türkoğlu, H. ve Korça, P. 1992. Şehir Merkezinde Şehirsel Tasarım: Kuzey Amerika Deneyimi. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 233-240, İstanbul.
- Türkoğlu, K. 1992. Kentsel Tasarımın Varoluş ve Nitelik Sorunlarında Bugünkü İmar Planlama ve Uygulama Sürecinin Rolü. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 34-40, İstanbul.
- Ulusoy, Z. 1994. Kentsel Korumanın Fiziksel ve Toplumsal Boyutları. 2. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyum. Kentsel Koruma Uygulama Sorunları, Yöntemler, Teknikler ve Araçlar. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 95-99, İstanbul.
- Uysal, A. 1994. Kentsel Tasarım Parametresi Olarak Kent Ekolojisi. Yüksek Lisans Semineri (basılmamış). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yaşlıca, E. , Tanrıvermiş, E. Akay, A. 1999. Peyzaj Tasarımının Kentsel Tasarım Süreci İçindeki Yeri. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 84-92, İstanbul.
- Yıldırım, S. 1993. Post Modern Mimarlık ve Şehircilik Modernist “İşlev” ve “Tarih” Anlayışının Değişimi Post Modern Mimarlık ve Kent Kavramları. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s. 60-65, İstanbul.
- Yıldız, D. 1996. Peyzaj ile Mimarlık-Kentsel Tasarım İlişkileri ve Mimari Tasarıma Etkileri. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- <http://www.ankara-bel.gov.tr/cami5.htm>
- http://www.architectureweek.com/2001/0627/news_1-2html

<http://www.arkitera.com/sektoreletkinlikler/toplanti/toplanti10090.htm>
<http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/backgrdrbiog.htm>
http://www.asla.org/nonmembers/publicrelation/what_is_ASLA
<http://www.ayrac.com/mekanbilim/yazarsezai.html>
<http://www.cti.itc.virginia.edu/~rnr/docs/49.01-piazza.html>
<http://www.design.ncsu.edu/pages/subjectpages/SZZ.00237.HTML>
<http://www.filozof.tripod.com/aydin2.html>
http://www.holly.colostate.edu/~ckisling/research_1.pdf
<http://www.kultur.gov.tr/bakanlik/b-a-haci.html>
<http://www.larch.umd.edu/classes/larc/L340/LARC340syllabus.html>
<http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/howard.htm>
<http://www.lih.gre.ac.uk/histhe/larch.htm>
<http://www.ndsu.nodak.edu/instruct/dcolitto/322/HO20TH-2htm>
<http://www.planning.dtlr.gov.uk/urbandesign/training/02.htm>
http://www.roland-collection/rolandcollection/selection/30/fr_402.htm
<http://www.sfasu.edu/ag/arboretum/pgm/sitedesign/Site%20Design-2.htm>
<http://www.tarihci.8m.net/fransiz.html>
<http://www.tu-harburg.de/b/kuehn/lec2.html>
<http://www.Türkiyevesiyaset.com/sayi3/0306.htm>
<http://www.victorian.com/palace.html>

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1994 yılında girdiği Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 1999 yılında Peyzaj Mimarı unvanıyla mezun oldu.

Temmuz 1999 – Mayıs 2002 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı.